

ASPERUP

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Asperup
-----------------	-------------------------	----------------------------	-------------------------

Navn: Asperup	Navnetype: -torp
-------------------------	----------------------------

Bemærkninger:

Asperup er nævnt første gang 1423 i formen Aspetorp, sammensat af en form af trænavnet "asp". Efterled er torp gl. thorp, som betyder "udflytterbebyggelse".

Anlægstype: adelby?/m. kirke	Anlæggelsestidspunkt: omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
--	--

Bemærkninger:

En adelby er en landsby, som i modsætning til torperne, ikke er anlagt ved udflytning.

Asperup bør dog muligvis opfattes som en udflytterby fra Båring.

Historiske tildragelser:

I Asperup fødtes 1848 den dansk-amerikanske præst Rasmus Andersen, 1870 storhandlermanden H.P. Hjerl Hansen.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Asperup
----------	------------------	---------------------	------------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten slynget-vejby

Byen er skarpt todelt. I den V. del ligger 7 gårde og kun få huse, de fleste tæt op til vejen. Midt i denne del N. for vejen ligger et større gadekær.

I den Ø. del ligger 7 gårde og nogle huse spredt omkring vejene, dels den Ø. gående, dels den N.-gående. Vestligst i den Ø. del ligger kirken ret isoleret. En retvinklet vej forbinder de to dele.

b. Placering i forhold til by-marken

- ☐ centralby ☒ agerorientering ☐ skovorientering ☐ åorientering
☒ randby ☐ engorientering ☐ kystorientering
 Byen ligger i den NØ del af ejerlavet.

c. Udskiftning

år: 1790 figur: stjerneudskiftning, regelmæssig stjernefigur, hvor lodderne stråler ud fra byen mod S.

d. Udflytning

- ☐ ved udskiftningen 5 gårde
☒ efter udskiftningen V. fra byen, evt. langs vejen mod S.

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug
vangeantal: 2

rotation: 2/2 + 1 sås årligt

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Glat, Vends med tunneldel mod Ø.

jordbund: Moræneler med små forekomster af ferskvandssand, -ler og -tørv.

naturlig afgrænsning: Mod Ø. og N., men ikke mod S. og V.

- ☐ overvejende
☒ overvejende ager med større indhold af eng

☐ blandingsøkonomi med

Engarealer langs ejerlavsgården mod Kærby og spredt rundt i bymarken, især i den v. del.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Asperup
----------	------------------	---------------------	------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

☐ velbevaret☐ opløst☒ delvis bevaret☐ opløst og nybebygget

5 ud af byens 14 gårde er udflyttet. Der er sket nybebyggelse på de fleste gamle tomter, men ellers er der kun i begrænset omfang sket nybebyggelse, der koncentrerer sig i området s. og ø. for kirken. I den n. del af ø.-delen skærer en jernbanelinje sig gennem byen fra ø. mod v. Kirken har stadig bevaret sin ret isolerede placering. Toftesystemet udvidet, vejnettet stort set uforandret ud over at der er ført en direkte vej fra den v. til den ø. del af byen.

b. Skelsystem

☐ vangesystemets hegn☐ udskiftningshegnene☒ intet af betydning

kun ret få udskiftningshegn.

c. Ressourceområde

☐ større engareal☐ større skovareal☐ uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald☐ større overdrevsareal☒ størsteparten opdyrket

Motorvejen skærer gennem den sydvestlige del af ejerlavet.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Asperup
-----------------	------------------	---------------------	------------------

STATISTIK

Areal: 520 ha.: heraf opdyrket 1688: 72%.							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
	121	116	122				
Bebyggelsesenheder:							
	1606	1624	1664	1688	1774	1844	1903
Gårde:	15 ⁺	14	15	15	15	22	24 ⁹
Huse:	2		7		?		
Huse m/ jord:				1		27	44
Huse u/ jord:				7		2	42
I alt:	17	14	22	23	15+?	51	110
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
	1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit			
(47) 1664	1	8	6	8,1			
(53) 1688		8	7	7,7			
1844	11	7	4	4,9			
1903	16	4	4	4,3			
Folketal:							
	1787	1845	1901				
Voksne:	137	232	391				
Børn:	73	107	171				
I alt:	210	339	562				

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Asperup
----------	------------------	---------------------	------------------

Besiddelsesforhold:			Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
Selvejere:								
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664	6		6	7			3	
1844	22	28						1
1903	24	86						

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 520 ha store ejerlav var i 1682 opdyrket ikke mindre end 72%, hvilket er langt over Fyns gennemsnittet (47%), men i overensstemmelse med ejerlavets ringe eng (og skov) forekomster o 1800. Hartkornet ligger stabilt o. 120 tdr. fra 1664. til 1844. Byen havde i 1682, som typisk for herredet, det ret ekstensive tovangsbrug, hvortil der dag var knyttet en lille tredie vang, der brugtes årligt. Bytomten er i praksis delt i to, men herudover synes der ikke at være tale om udflytninger, grænseændringer for ejerlavet eller lignende. Asperup stjerneudskiftedes i 1790 og siden er 5 gårde udflyttet. I midten af 1400-tallet erhvervede Ribe bispestol gods i byen, bl.a. fra en selvejergård. I 1461 skødede bispestolen dette gods til Eggert Frille. Det bestod da af hovedgården Asperup med 1 ødegård sammesteds, foruden 5 andre gårde i sognet. Ved skiftet efter Eggert Frilles datter, Ermegård, optræder stadig de to gårde i Asperup. "Hovedgården" ses at have meget beskeden størrelse (landgildeskyld 4 pd. korn: 12 tdr.htk.). Otte Skinkel til Ivernæs (Wedellsborg) skænkede i 1446 bl.a 1 gård i Asperup til Vends herreds præster, hvorefter Ivernæs dog endnu i 1520 ejede 1 gård i Asperup.. Byen domineredes dog i senmiddelalderen af selvejere og kronfæstere. Under Hindsgavl Len hørte i 1586: 5 selvejere og 3 fæstere, medens Sct. Hans Kloster i Odense var i besiddelse af 1 enkelt gård, der efter reformationen blev krongods, hertil kommer så præstegården. Endnu i 1664 var ejendomsfordelingen stort set uændret, og adelen besad kun 3 gårde, hvoraf den ene (på 15 tdr.htk.) givetvis er den tidligere hovedgård. Efter frasalget af krongodset forblev ejendomsforholdene ret spredte. I 1700-tallets slutning var den begyndende overgang til selveje allerede sat ind. Halvdelen af byens gårde var da fordelt på godserne, Billeshave, Hindsgavl, Holsegård og Gyldensteen. I 1844 var overgangen til selveje afsluttet. Antallet af gårde er uforandret 15 i 1600-1700-tallet, men stiger ½ gang i forbindelse med overgangen til selveje. Hustallet ekspanderer i normalt omfang frem til 1844, medens ekspansionen accelererer ud over det normale frem til 1903. Denne voldsomme ekspansion kan også aflæses i befolkningstallet. I det 20. årh. har Asperup Båring-udviklet sig til en sammenhængende bymæssig bebyggelse med jernbanestation. Gårdene var i 1688 forholdsvis store. Byen synes aldrig egaliseret.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Asperup
----------	------------------	---------------------	------------------

Sammenfattende vurdering:Ingen
interesse:☐

Interesse:

☒Stor
interesse:☐Særlig
interesse:☐**Landsbytypologisk vurdering:** interesse

1) Anlægstype.

Den store kirke-adelby (?) af vikingetids-middelalder navnetypen -torp er rand-placeret i sit ejerlav med agerorientering. Der synes ikke at forekomme senere ændringer i ejerlavets afgrænsning. Bytomten er delt i to med kirke-præstegård imellem sig. Byformen er slynget-vejby.

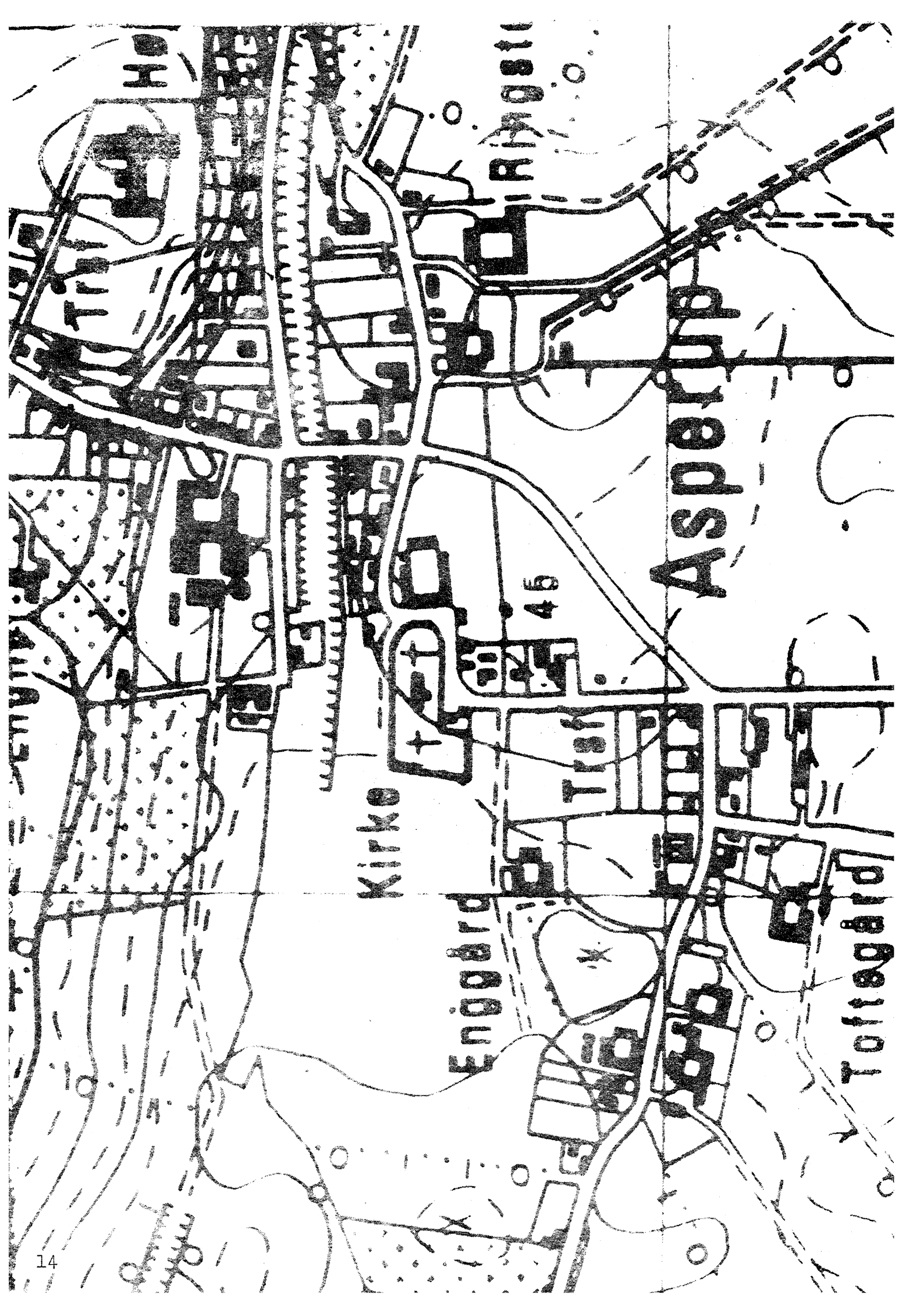
2) Udviklingstype.

Byen husede i senmiddelalder et lille væbnergods, der imidlertid fra 1400-tallets midte fungerede som fæstegods. I øvrigt domineredes byen i senmiddelalderen af kronbesiddelser (selvejer + fæstegårde) og gejstlige besiddelser. Efter frasalget af krongodset i 1700-tallet fulgte en forholdsvis hurtig overgang til selveje. I det 20. årh. har byen udviklet sig som stationsby.

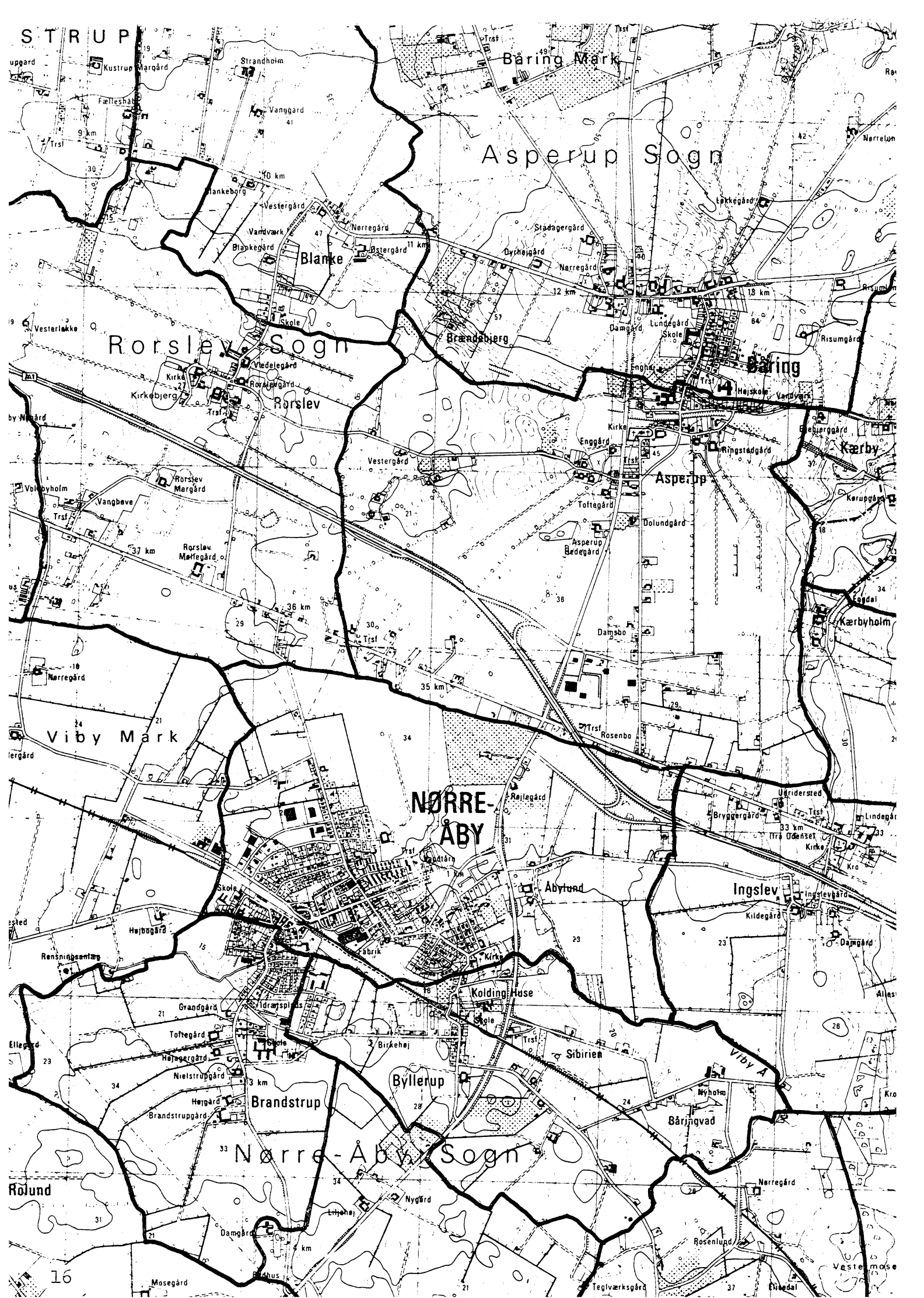
Sammenfattende drejer det sig om en almindelig, men ikke særlig typeren anlægstype med en for området karakteristisk udvikling.

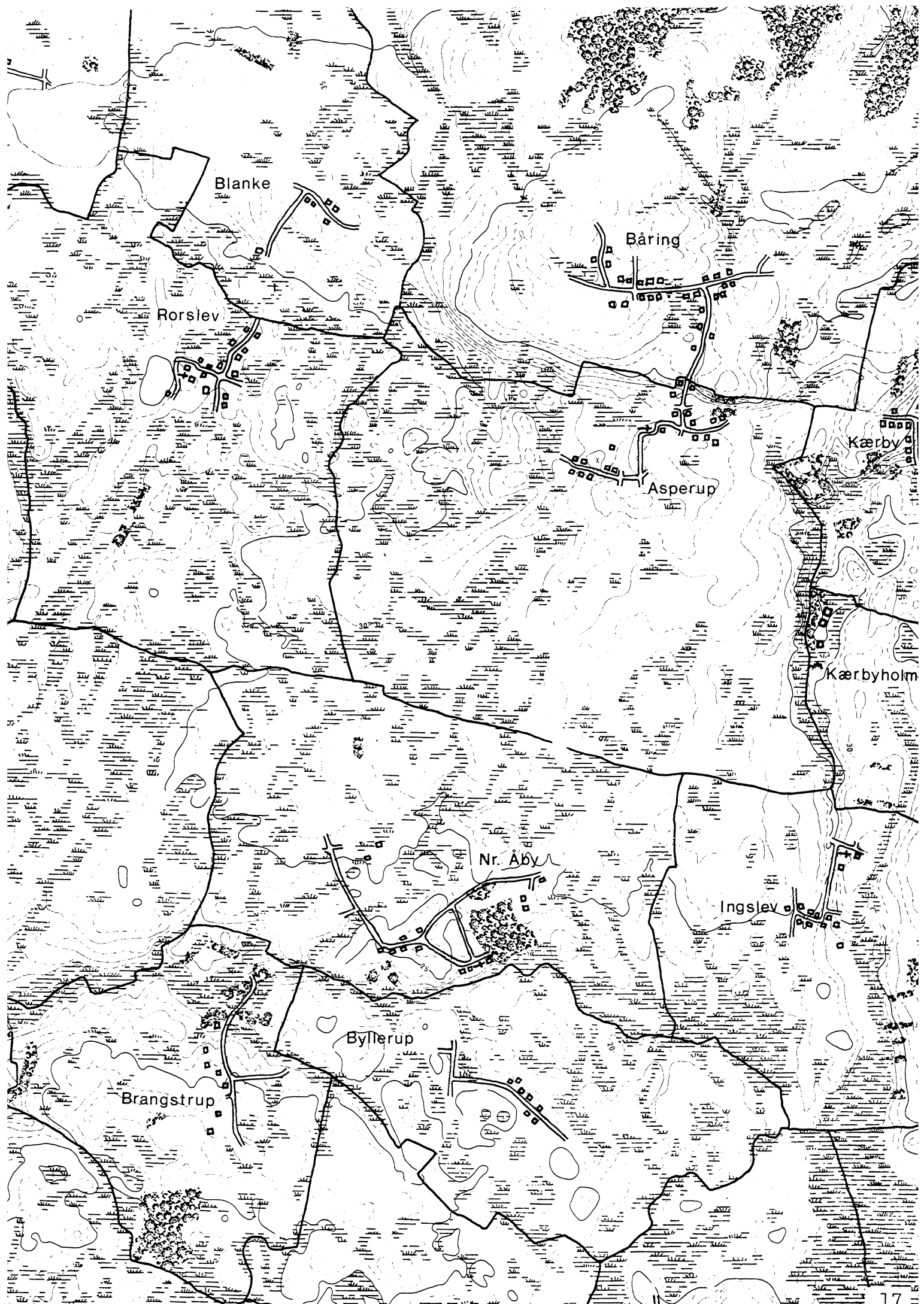
Relikt-vurdering: interesse

- 1) Bytomten er delvis bevaret, men præges af vejgennembrud, stationsbebyggelse etc.
- 2) Kulturlandskabet har kun bevaret ret få stjerneudskiftningshegn.
- 3) Særlige relikter: kirken.
- 4) Arkæologiske interesser: tomten af Asperup hovedgård (?).









BLANKE

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Rorslev
-----------------	-------------------------	----------------------------	-------------------------

Navn: Blanke	Navnetype: Blanke.
------------------------	------------------------------

Bemærkninger:

Blanke er nævnt første gang 1447 i formen Blancke. Navnet skulle være en afledning af en sideform til blank til tillægsordet blak, som betyder blakket, bleg. Afledningen skulle betyde blegjord, kalkjord.

Anlægstype: Udflytterbebyggelse	Anlæggelsestidspunkt: Middelalder
---	---

Bemærkninger:

En udflytterbebyggelse er en landsby, som er anlagt ved udflytning fra en anden landsby.

Historiske tildragelser:

"Nakjælen" en helligkilde findes endnu med lidt krat udenom på Blanke mark. Børnerimet: Ride, Ride Ranke fra Båring og til Blanke.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Rorslev
----------	------------------	---------------------	------------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten Reguleret vejfor-teby. (!)

Bebyggelsen ligger jævnt fordelt på begge sider af fortjen, der blot synes at være en vejudvidelse af den Ø-V gående landevej. En enkelt gård ligger isoleret ca. 500 m SV for byen.

b. Placering i forhold til by-marken

- ☒ centralby ☒ agerorientering ☐ skovorientering ☐ åorientering
☐ randby ☐ engorientering ☐ kystorientering

c. Udskiftning

år: 1782 figur: ?

d. Udflytning 1 gård

- ☒ ved udskiftningen
☐ efter udskiftningen

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug rotation: 2/2
 vangeantal: 2

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Glat, Vends med kuppelbakker, israndsbakker og marint forland.

jordbund: Moræneler med ferskvandstørp og saltvandssand.

naturlig afgrænsning: Til alle sider undtagen mod V, hvor den synes at være reguleret (mod Kustrup).

- ☐ overvejende
☒ overvejende ager med større indhold af eng ud mod kysten.
☐ blandingsøkonomi med

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby	Rorslev

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

☐ velbevaret☐ opløst☒ delvis bevaret☐ opløst og nybebygget

Kun 1 gård er nedlagt og 1 flyttet indenfor sin toft. Desuden er der opført nogle få huse, bl.a. hvor den flyttede gård har ligget. Men det oprindelige landsbybillede er ikke ændret nævneværdigt.

b. Skelsystem

☐ vangesystemets hegn☒ udskiftningshegnene☐ intet af betydning

En del er bevaret.

c. Ressourceområde

☐ større engareal☐ større skovareal☐ uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald☐ større overdrevarsareal☒ størsteparten opdyrket

Men mod N ud mod kysten er bevaret et større moseparti. (Tangmosen). Ressourceområdet er præget af spredtliggende gårde og en del parcelhuse langs vejen mellem Blanke og Rorslev.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Rorslev
----------	------------------	---------------------	------------------

STATISTIK

Areal: 292 ha, heraf opdyrket 1688: 52%							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
	47	36	66				
Bebyggelsesenheder:							
	1606	1624	1664	1688	1787	1844	1903
Gårde:	7	7	7	6	6	16	12
Huse:					6		
Huse m/ jord:						11	32
Huse u/ jord:							10
I alt:	7	7	7	6	12	27	54
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
	1-4 tdr. htk.		5-8 tdr. htk.		8- tdr. htk.		Gennemsnit
(71) 1664			6		1		6,7
(83) 1688			7				6,0
1844	10		6				3,6
1903	8		3		1		4,3
Folketal:							
	1787		1845		1901		
Voksne:	47		119		179		
Børn:	23		66		56		
I alt:	70		185		235		

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Rorslev
----------	------------------	---------------------	------------------

Besiddelsesforhold:			Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
Selvejere:								
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			1				6	
1844	14	10					2	1
1903	12	42						

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 292 ha. store ejerlav var i 1682 opdyrket 52%. På grund af det ekstensive 2-vangsbrug takseredes byen lavt til 36 tdr. htk. i 1684 mod 66 (!) tdr. i 1844. Skønt Blanke er et kystejerlav synes bebyggelsen ikke præget heraf. Blanke er udparcellet af Rorslev ejerlavet.

Blanke udskiftedes i 1782 og 1 gård udflyttedes ved samme lejlighed. Senere er nedlagt 1 gård i landsbyen og flyttet 1 uden for tomten.

Byen har et reguleret fortebyspræg, og det gav derfor god mening når Eggert Frille i 1447 erhvervede den vestligste og nordligste gård (byggested) i byen. Denne gård optræder på skiftet efter datteren i 1504, Men i øvrigt var lodsejerforholdene utrolig spredte. I 1664 var de 7 gårde fordelt på 6 lodsejere. Et hundrede år efter ejede Gyldensteen og Hindsgavl hver 1 gård, medens Holsegård havde 2 gårde. Endnu i 1844 var 2 gårde i Wedellsborgs besiddelse, men i 1903 var overgangen til selveje afsluttet.

Antallet af gårde var fra 1606 til 1667, men dalede herefter til 6 formentlig som følge af ødelæggelser under svenskekrigen. I 1664 var således 6 af de 7 gårde afbrudte. I forbindelse med overgangen til selveje skete en voldsom udvidelse af gårdtallet frem til 1844 fuldt af en lige så markant hustals ekspansion frem til 1903. Fra 1787 til 1901 tredobledes befolkningen.

Gårdene var i 1684 af normal størrelse og byen havde et egaliseret præg. Muligvis er der sket en egalisering og bytomtregulering i middelalderens løb.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Aby	Sogn: Rorslev
----------	------------------	---------------------	------------------

Sammenfattende vurdering:Ingen
interesse:☐

Interesse:

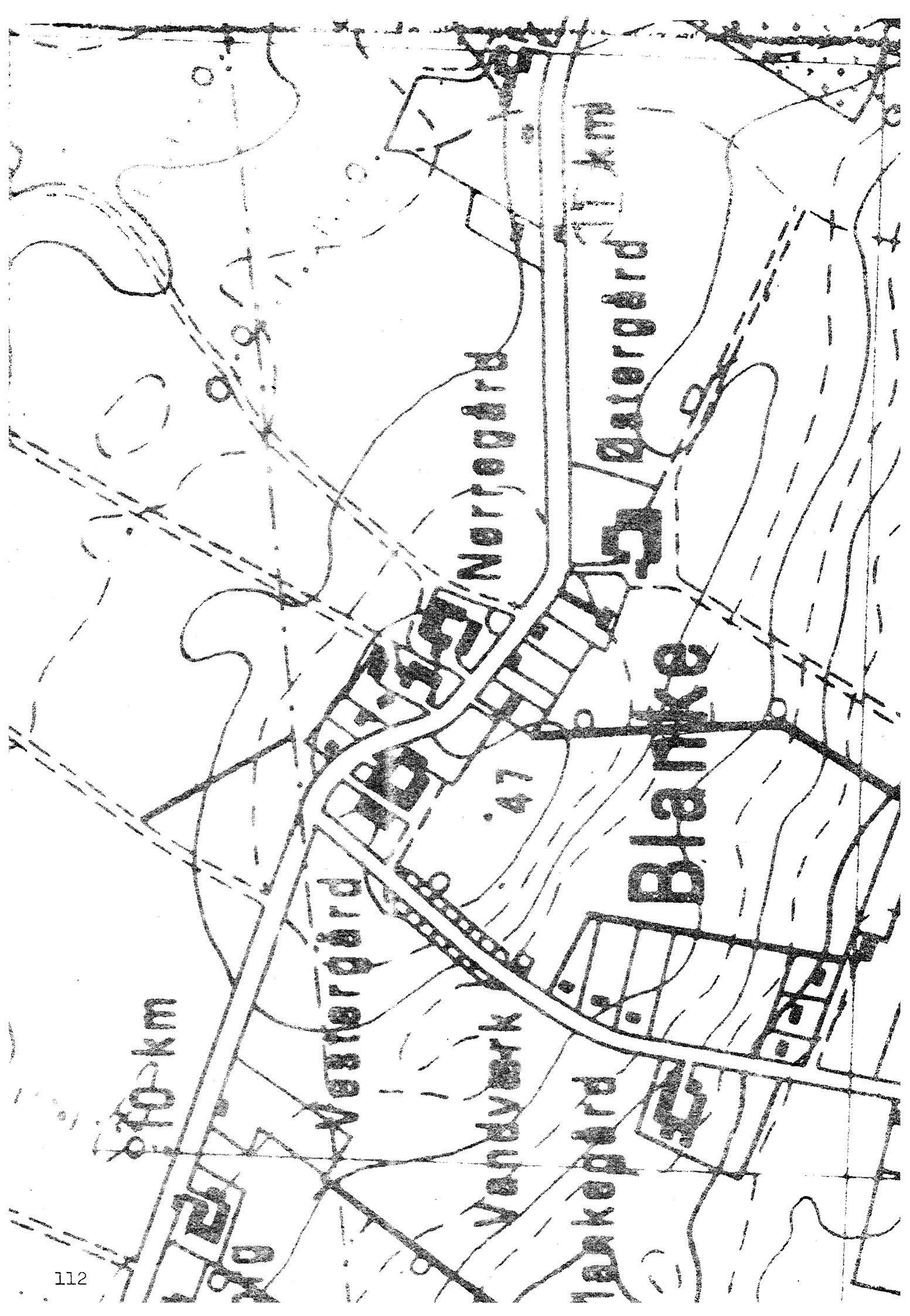
☒Stor
interesse:☐Særlig
interesse:☐**Landsbytypologisk vurdering:** Stor interesse.

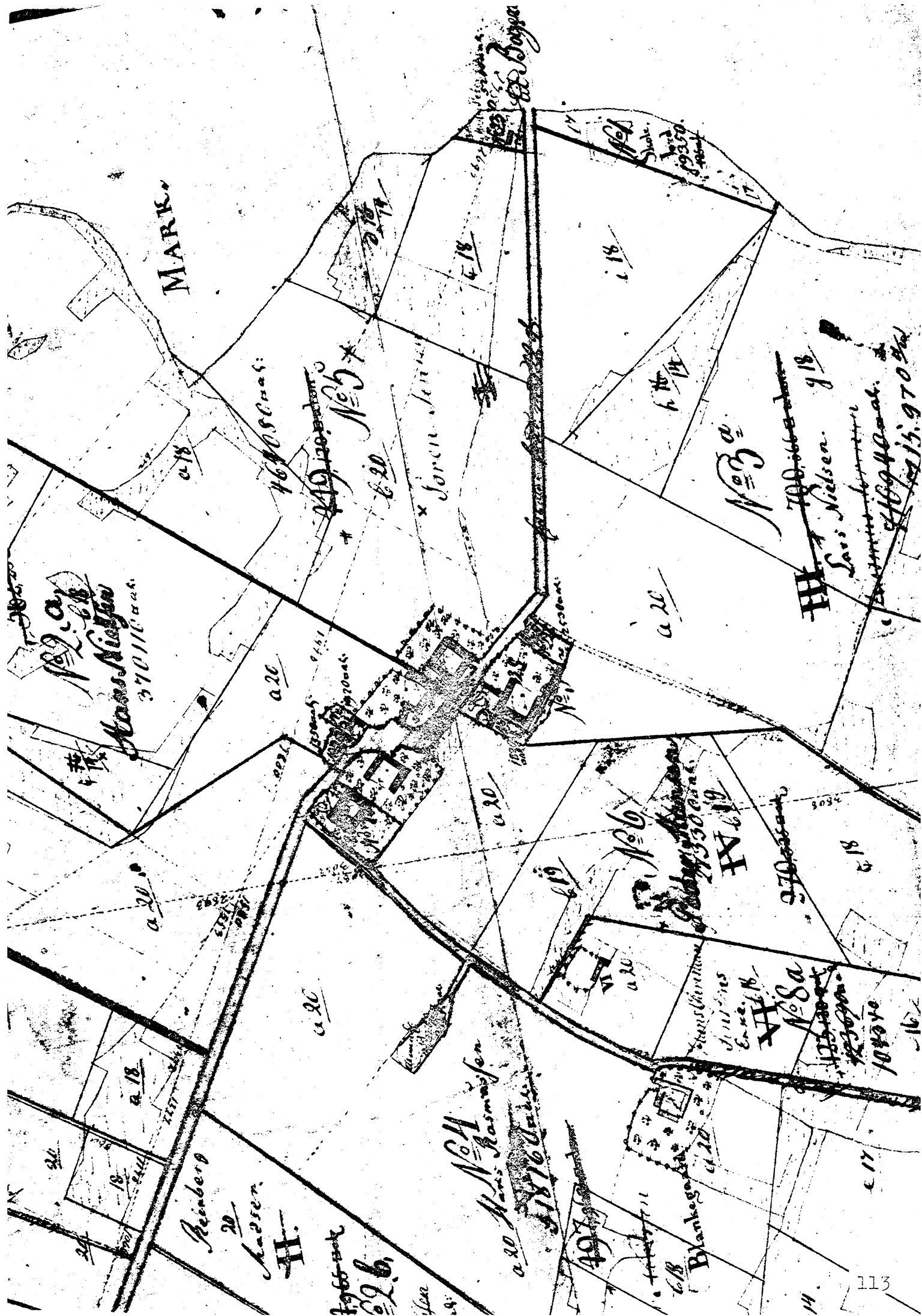
1. Anlægstype. Den lille udflytterby er centralplaceret i sit ejerlav og har agerorientering. Byformen er den på Fyn sjældne regulerede vejforteby. På trods af kystejlerlavet har bebyggelsen ikke kystpræg.
2. Udviklingstype. Byen havde i 1500-1700 tallet meget sammensatte besiddelsesforhold, men den er muligvis egaliseret engang i mid-delalderens løb. Overgangen til selveje ledsagedes af kraftig ekspansion.

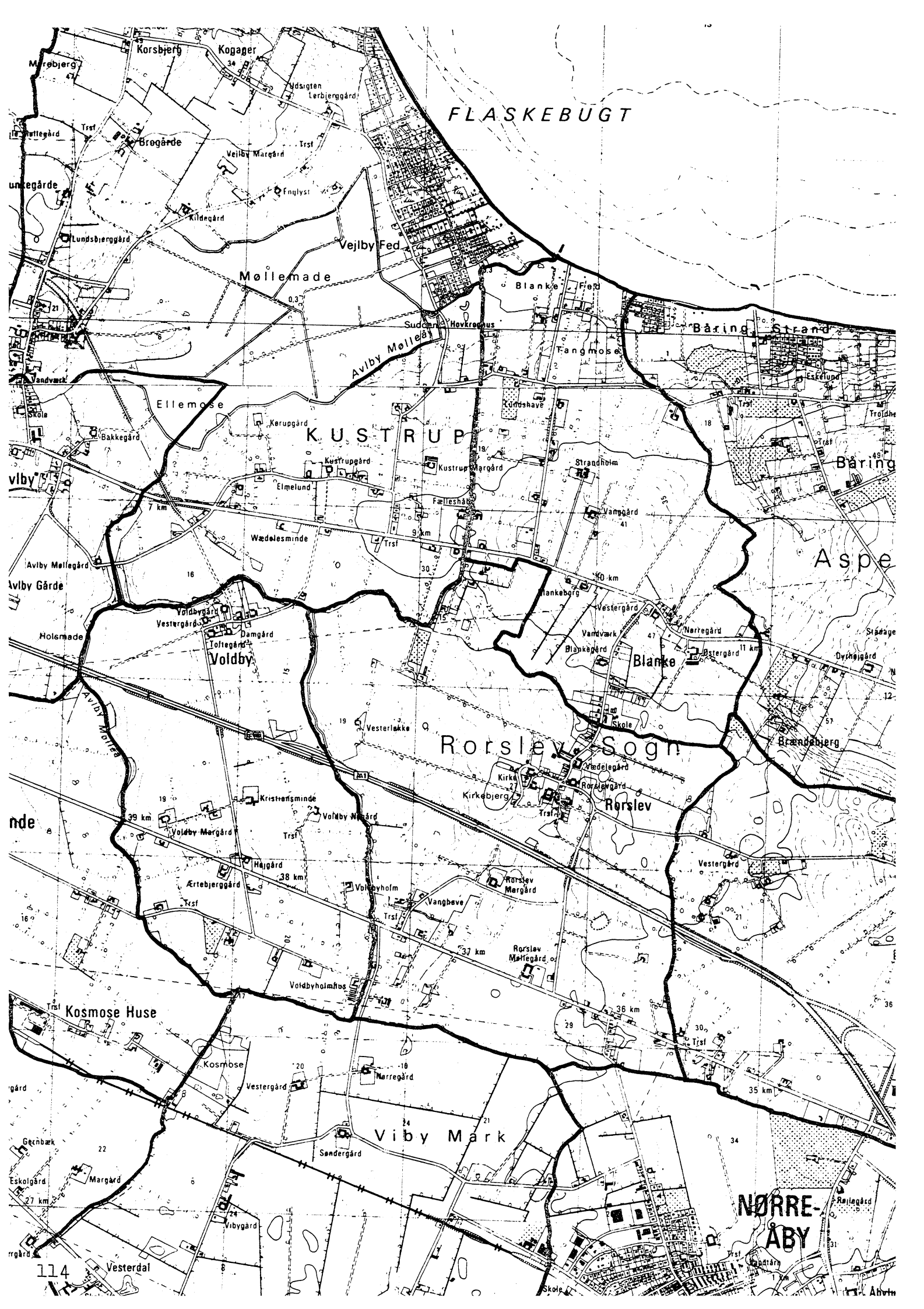
Sammenfattende drejer det sig om en forholdsvis sjælden og typeren anlægstype uden særlig udviklingsmæssige karakteristika.

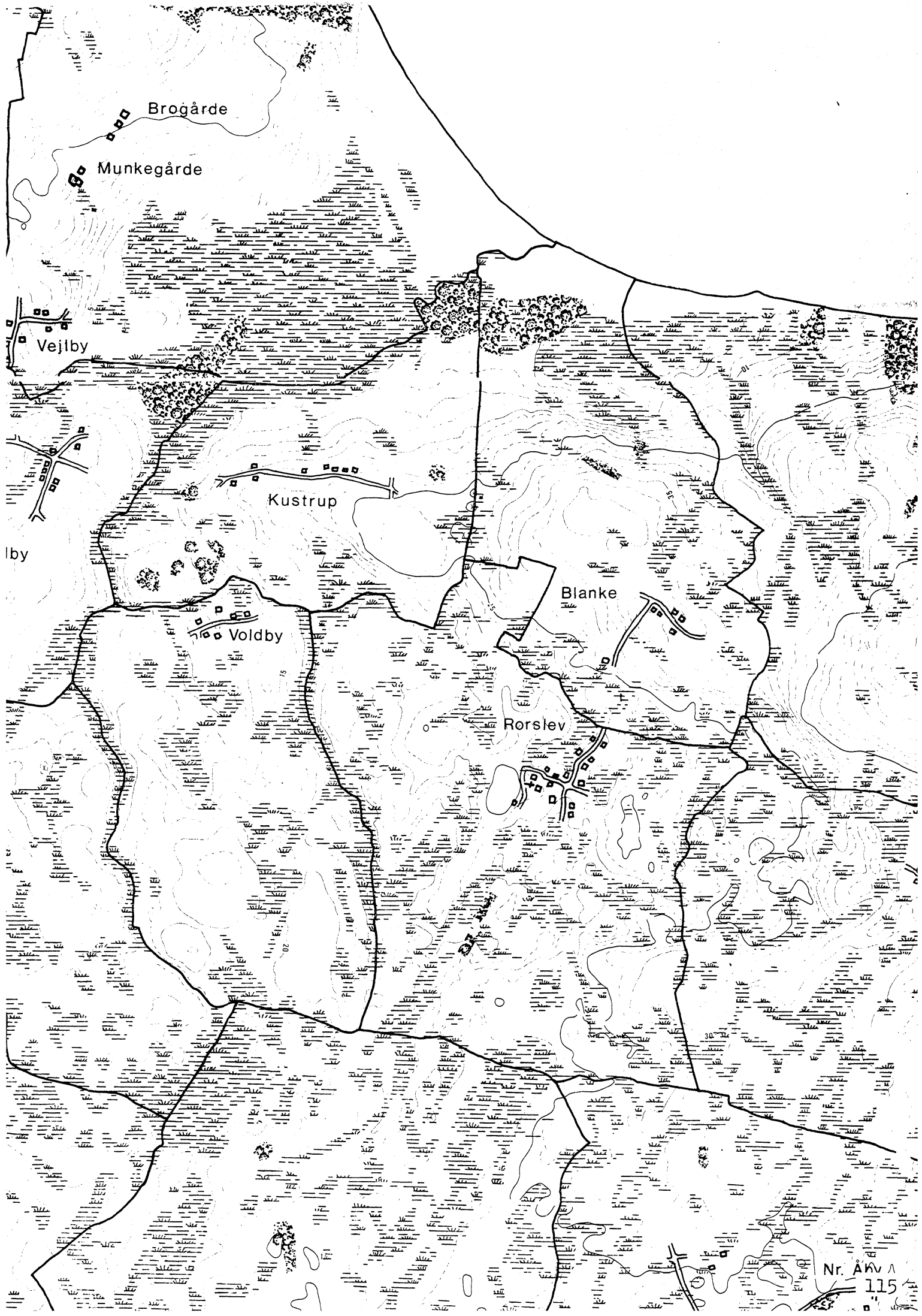
Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er delvis bevaret, men det regulerede fortebys præg er gået tabt.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en del udskiftningshegn samt et større moseparti.
- 3) Særlige relikter: en hellig kilde på Blanke Mark.
- 4) Arkæologiske interesser: -









BRANDSTRUP

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Aby	Sogn: Nr. Aby
----------	------------------	---------------------	------------------

Navn: Nr. Aby	Navnetype: -torp.
------------------	----------------------

Bemærkninger:

Brandstrup er nævnt første gang 1491 i formen Bramsterp. Forleddet er en form af mandsnavnet Bram. Efterleddet er torp, glda. thorp, som betyder udflytterbebyggelse.

Anlægstype: Adelby	Anlæggelsestidspunkt: Omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
-----------------------	---

Bemærkninger:

En adelby er en landsby - som i modsætning til udflytterbebyggelsen - ikke er anlagt ved udflytning fra en anden landsby.

Historiske tildragelser:

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Aby	Sogn: Nr. Aby
----------	------------------	---------------------	------------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten Slynget vejby.

De 7 gårde ligger på en række med stor indbyrdes afstand på vestsiden af bygaden. Tofterne er ikke reguleret.

b. Placering i forhold til by-marken

- ☒ centralby ☒ agerorientering ☐ skovorientering ☐ åorientering
☐ randby ☐ engorientering ☐ kystorientering

c. Udskiftning

år: 1784 figur: Stjerneudskiftning.

d. Udflytning 0

- ☐ ved udskiftningen
☐ efter udskiftningen

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug rotation: 2/2
 vangeantal: 2 + 1 sås årligt.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Glat, Vends med ekstra marginalt afvandingsløb mod N.

jordbund: Moræneler med smeltevandssand.

naturlig afgrænsning: Naturlig til alle sider.

- ☒ overvejende ager med mindre eng- og skovpartier.
☐ overvejende med større indhold af
☐ blandingsøkonomi med

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Nr. Åby
----------	------------------	---------------------	------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

☒ velbevaret☐ opløst☐ delvis bevaret☐ opløst og nybebygget

Ingen forandringer - bortset fra at bygaden er blevet asfalteret.

b. Skelsystem

☐ vangesystemets hegn☒ udskiftningshegnene☐ intet af betydning

De fleste er bevaret.

c. Ressourceområde

☐ større engareal☐ større skovareal☐ uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald☐ større overdrevarsareal☒ størsteparten opdyrket

Mod N og NØ er opført et stort parcelhuskvarter, der hører til Nr. Åby. Men ellers er der ingen bebyggelse uden for den oprindelige landsbytomt.

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby	Nr. Åby

STATISTIK

Areal: 227 ha, heraf opdyrket 1688: 61%.							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
	41	46	54				
Bebyggelsesenheder:							
	1606	1624	1664	1688	1787	1844	1901
Gårde:	7	7	7	7	7	8	7
Huse:							11
Huse m/ jord:							
Huse u/ jord:						1	
I alt:	7	7	7	7	7	9	18
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
	1-4 tdr. htk.		5-8 tdr. htk.		8- tdr. htk.		Gennemsnit
(100) 1664			7				5,9
(86) 1688			7				6,6
1844	1		5		2		6,6
1903							
Folketal:							
	1787		1845		1901		
Voksne:	29		60		77		
Børn:	17		21		40		
I alt:	46		81		117		

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby.	Nr. Åby

Besiddelsesforhold:					Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
Selvejere:			Kronen:					
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			3				4	
1844	8	1						
1903								

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 227 ha. store ejerlav var i 1682 opdyrket 61%. Byen havde det for egnen typiske tovangsbrug med en lille mark i årlig drift tilknyttet. Ejerlavet takseredes i 1684 for 46 tdr. htk. og i 1844 for 54 tdr. htk. Fra det oprindeligt større ejerlav er senere udparcelleret Gadstrup og evt. Byllerup.

Brandstrup stjerneudskiftedes i 1784.

Besiddelsesforholdene i byen var i senmiddelalderen meget spredte. Kronen havde (i 1586) 2 selvejergårde under Hindsgavl Len, Sct. Hans Kloster i Odense havde 1 gård. Løgismose gods besad i 1532 1 enkelt gård, medens Jørgen Gyldenstjerne i 1540 afstod 1 gård til den svenske adelsslægt Bjelke. I 1664 besad Bjelke familien 3 gårde, medens de 3 selvejergårde var blevet til ordinære fæstegårde. Overgangen til selveje forløb tidligt og var afsluttet i 1844.

Gårdtallet var i 1600 og 1700-tallet konstant 7, medens der overhovedet ikke fandtes huse. Det 19. årh. bragte bebyggelsen og befolkningsekspansion i normalt omfang.

Gårdene var i 1688 af gennemsnitlig størrelse og havde en meget jævn størrelsesfordeling, uden at landsbyen dog synes egaliseret i egentlig forstand.

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby	Nr. Åby

Sammenfattende vurdering:Ingen
interesse:☐

Interesse:

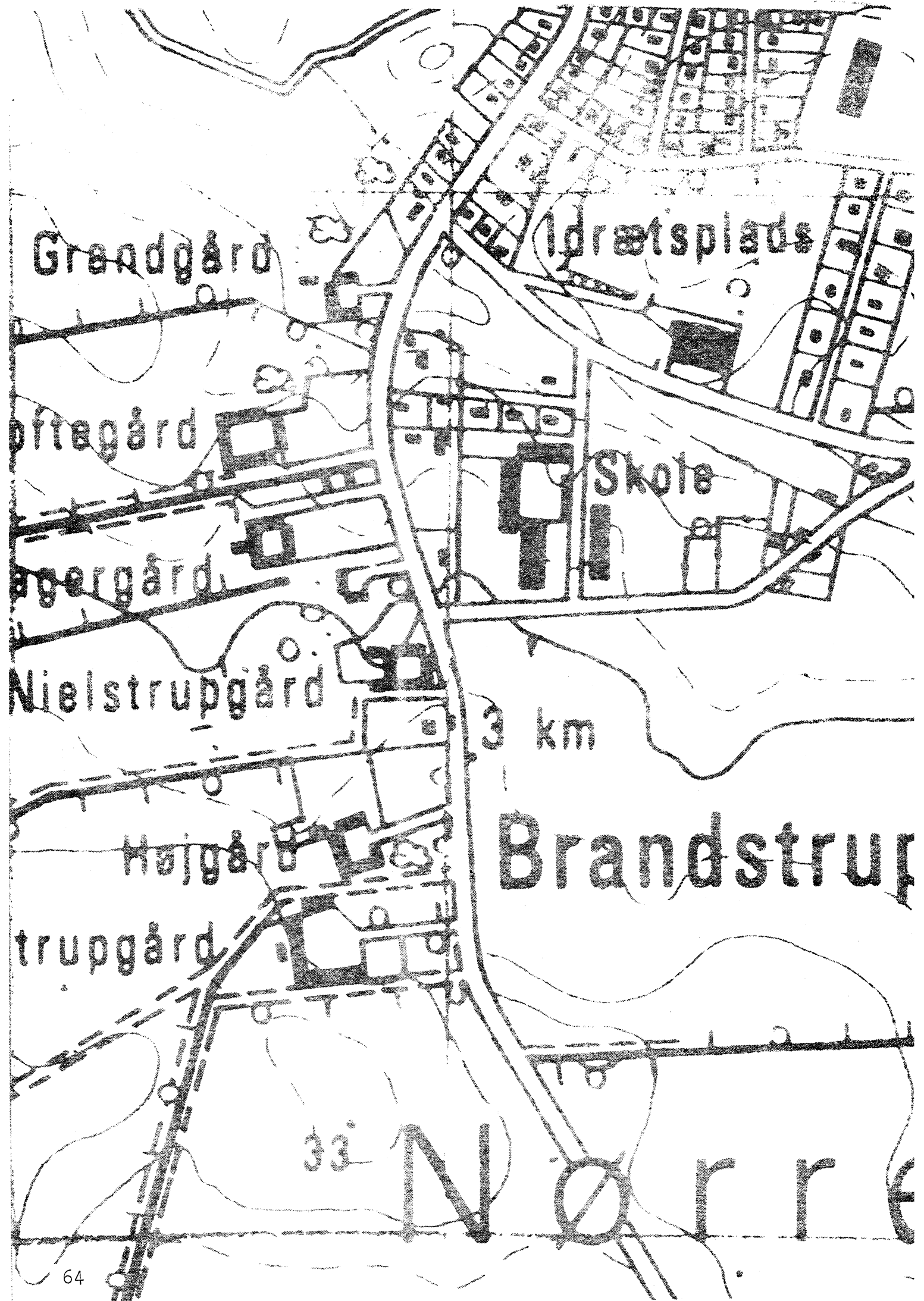
☒Stor
interesse:☐Særlig
interesse:☐**Landsbytypologisk vurdering:** Interesse.

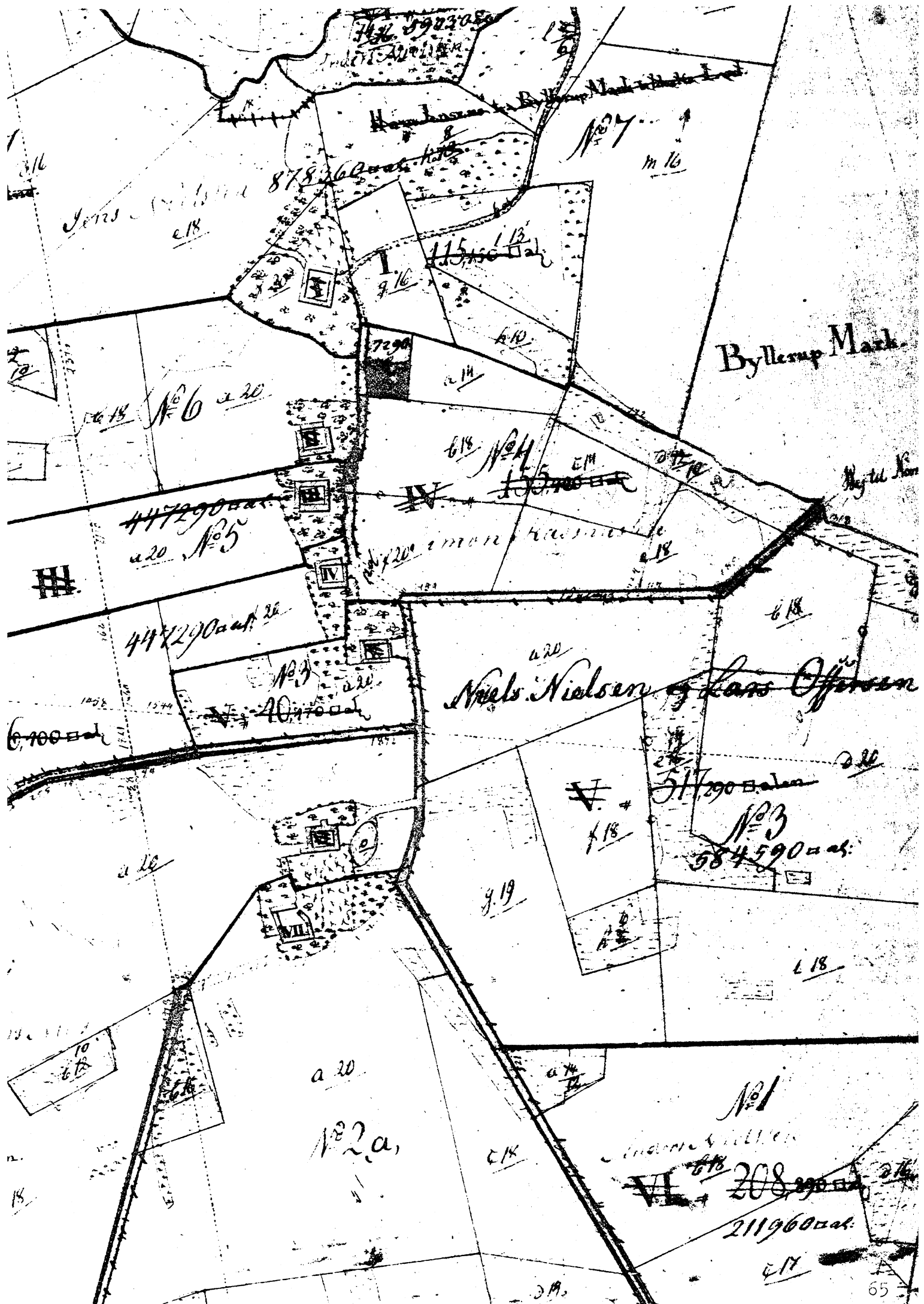
1. Anlægstype. Den lille adelby af vikingetids-middelalder navnetypen -torp er centralplaceret i sit ejerlav og har agerorientering. Byformen er den almindeligt forekommende slynget-vejby type. Af det oprindeligt større ejerlav er senere udparcelleret Gadstrup og evt. Byllerup.
2. Udviklingstype. Byen havde stedse sammensatte besiddelsesforhold og træg udvikling. Overgangen til selveje ledsagedes af ekspansion i normalt omfang.

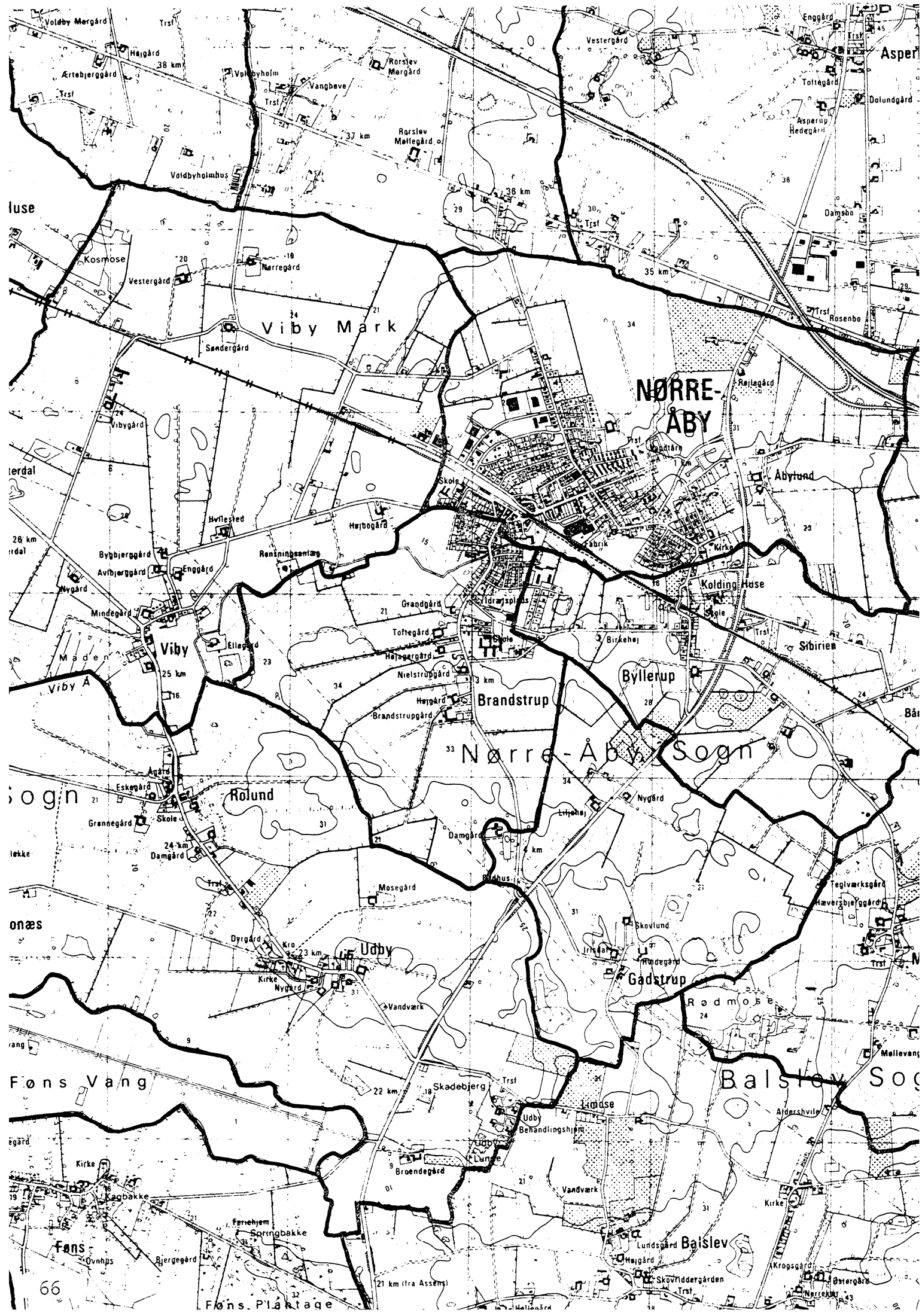
Sammenfattende drejer det sig om en almindelig, forholdsvis typeren anlægstype uden særlige udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er velbevaret, men præges nu af et tilgrænsende parcelhus-kvarter.
- 2) Kulturlandskabet præges af stationsbybebyggelse (Nr. Åby).
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: 2 frilagte gårdtomter.





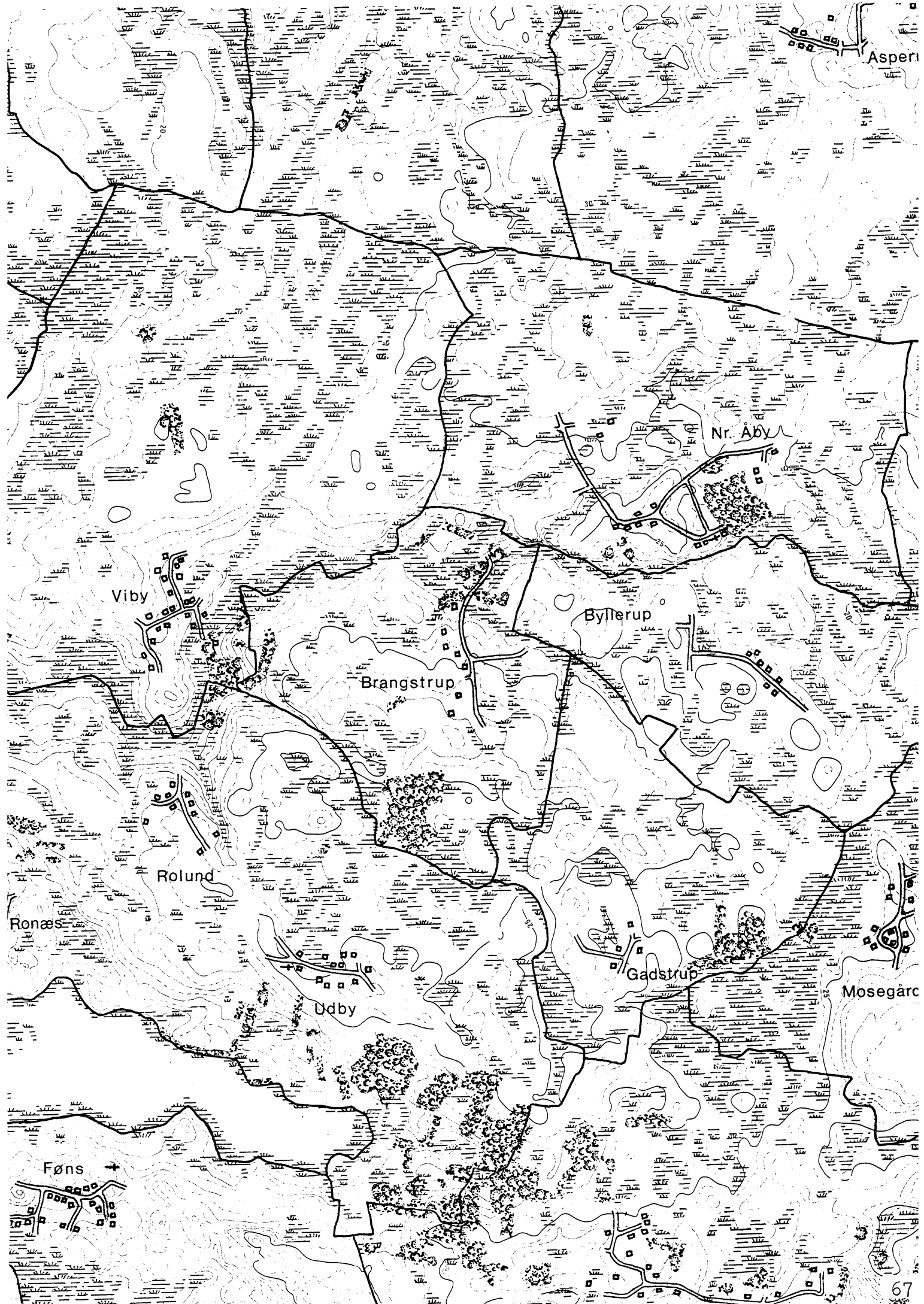


Viby Mark

NØRRE-ÅBY

Nørre-Åby Sogn

Balslev Sogn



Aspern

Nr. Åby

Viby

Byllerup

Brangstrup

Rolund

Ronæs

Udby

Gadstrup

Mosegård

Føns

BYLLERUP

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Nr. Åby
----------	------------------	---------------------	------------------

Navn: Byllerup	Navnetype: -torp.
-------------------	----------------------

Bemærkninger:

Byllerup er nævnt første gang 1430 i formen Bylderop. Forleddet er rimeligvis et tilnavn, gl'da. Biula. Efterleddet er torp, gl'da. thorp, som betyder udflytterbebyggelse.

Anlægstype: Udflytterbebyggelse	Anlæggelsestidspunkt: Middelalder.
------------------------------------	---------------------------------------

Bemærkninger:

En udflytterbebyggelse er en landsby, som er anlagt ved udflytning fra en anden landsby.

Historiske tildragelser:

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Nr. Åby
----------	------------------	---------------------	------------------

BY- OG EJERLAVSTYPER

a. By-tomten Slynget vejby.

5 gårde ligger usystematisk, spredt langs bygaden. 2 ligger isoleret ca. 400 m mod S. En ligger isoleret nordligst. (præstegården til Nr. Åby).

b. Placering i forhold til by-marken

- | | | | |
|---|---|--|---------------------------------------|
| ☒ centralby | ☒ agerorientering | ☐ skovoriering | ☐ åorientering |
| ☐ randby | ☐ engorientering | ☐ kystorientering | |

c. Udskiftning

år: 1782 figur:

d. Udflytning 2 gårde.

- ☐ ved udskiftningen
- ☐ efter udskiftningen

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug rotation: 2/2
vangeantal: 2 + 1 sås årligt.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Glat, Vends med 2 ekstra marginale afvandingsløb samt issøler.

jordbund: Moræneler med små forekomster af ferskvandstørv og smeltevands-sand og -ler.

naturlig afgrænsning: Til alle sider.

- ☒ overvejende ager med en del små engområder.
- ☐ overvejende med større indhold af
- ☐ blandingsøkonomi med

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Nr. Åby
-----------------	-----------------------------	--------------------------------	-----------------------------

RELIKT-VURDERING**a. By-tomten**☐ velbevaret☐ opløst☒ delvis bevaret☐ opløst og nybebygget

40% af gårdene er flyttet ud. En jernbane er anlagt lige N for byen, samt en stor vej lige V for byen.

b. Skelsystem☐ vangesystemets hegn☐ udskiftningshegnene☒ intet af betydning**c. Ressourceområde**☐ større engareal☐ større skovareal☐ uopdyrkede bakker med
mere end 12 % fald☐ større overdrevarsareal☒ størsteparten opdyrket

Mod NV er der opført et stort parcelhuskvarter. Desuden er der anlagt en N-S gående gennemfartsvej og en Ø-V gående jernbane. I øvrigt præges landskabet af en del spredtliggende gårde og huse.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Nr. Åby
-----------------	-------------------------	----------------------------	-------------------------

STATISTIK

Areal: 257 ha, heraf opdyrket 1688: 54%.							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
	42	34	63				
Bebyggelsesenheder:							
	1606	1624	1664	1688	1787	1844	1901
Gårde:	7	7	7	7	7	11	13
Huse:			3		9		46
Huse m/ jord:						13	
Huse u/ jord:				5			
I alt:	7	7	10	12	16	24	59
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
	1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit			
(71) 1664	1	5	1	6,0			
(71) 1688	2	4	1	4,9			
1844	7	2	2	5,3			
1903							
Folketal:							
	1787	1845	1901				
Voksne:	55	84	193				
Børn:	27	34	78				
I alt:	82	118	271				

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Nr. Åby
-----------------	-------------------------	----------------------------	-------------------------

Besiddelsesforhold:			Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
Selvejere:								
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			7	3				
1844	11	13						
1903								

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 257 ha. store ejerlav var i 1682 opdyrket 54%. På grund af byens relativt ekstensive tovangsbrug takseredes byen i 1684 blot til 34 tdr. htk. mod 63 tdr. i 1844. Det er dog også tænkeligt, at forskellen mellem takseringerne, i hvert fald delvis kunne bero på, at Nr. Åby præstegård er medregnet under den sidste.

Byllerup synes udparcelleret af Brandstrup ejerlav. Byen udskiftedes i 1788 og siden er 2 gårde flyttet ud.

I 1430 overlod Otte Skinkel til Iversnæs (Wedellsborg) 1 gård i Byllerup til Nr. Åby kirke og præst. Der fandtes da også i senmiddelalder såvel en kirkegård som en mensalgård i Byllerup, medens Odense Provsti havde 1 enkelt gård og kronen under Hindsgavl Len (i 1586) 1 selvejer og 2 fæstegårde. Efter reformationen kom hele byen til kronen, hvorunder den befandt sig endnu i 1664. Overgangen til selveje skete tidligt.

Antallet af gårde er konstant 7 i 16-1700-tallet, men stiger herefter markant i forbindelse med overgangen til selveje. Antallet af huse vokser støt fra 1600-tallet og ekspansionen acellererer i det 19. årh., hvor befolkningstallet tredobles.

Gårdene var i 1684 forholdsvis små og havde en jævn størrelsesfordeling, omend byen aldrig synes egaliseret i egentlig forstand.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Nr. Åby
----------	------------------	---------------------	------------------

Sammenfattende vurdering:Ingen
interesse:☐

Interesse:

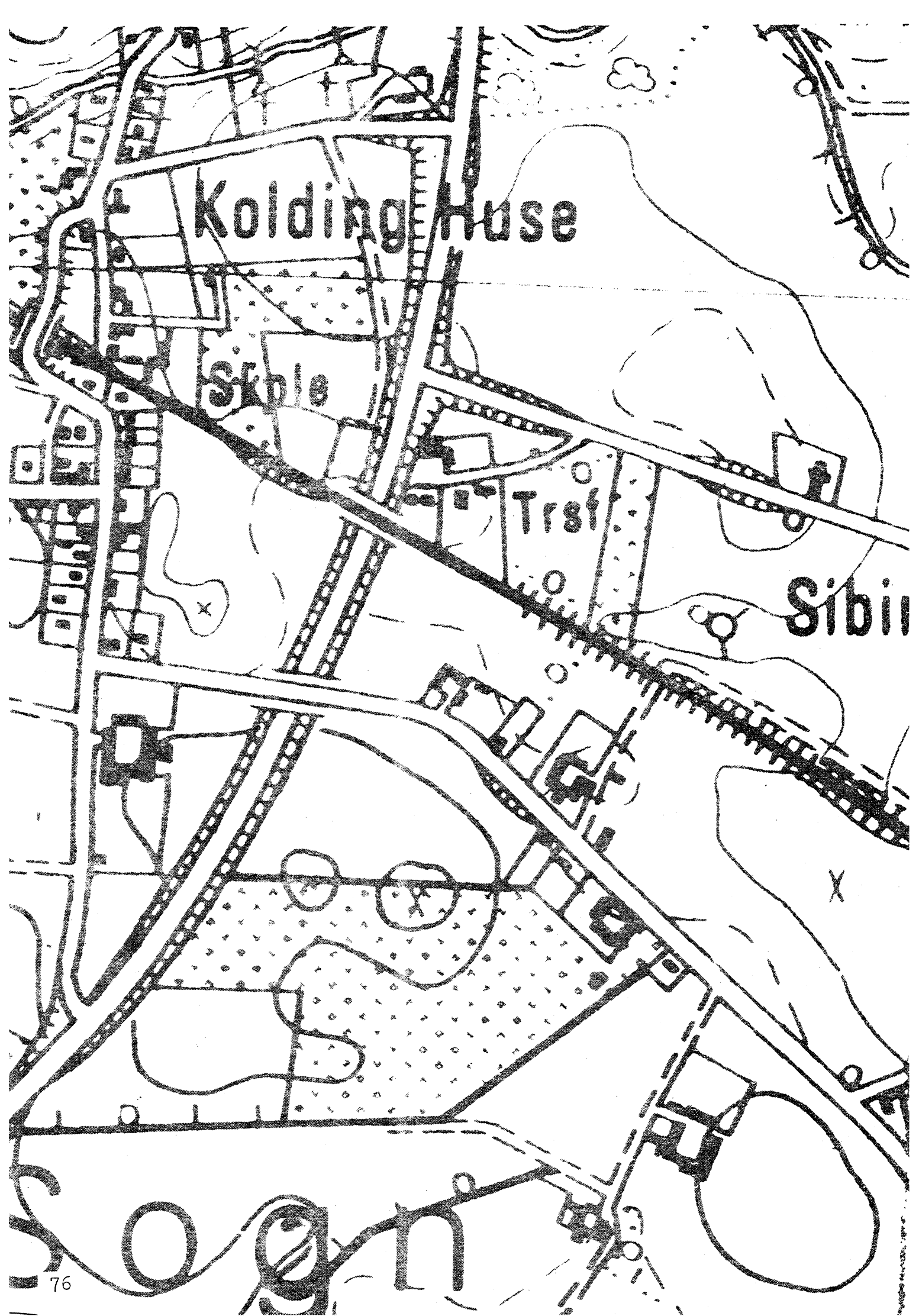
☒Stor
interesse:☐Særlig
interesse:☐**Landsbytypologisk vurdering:** Interesse.

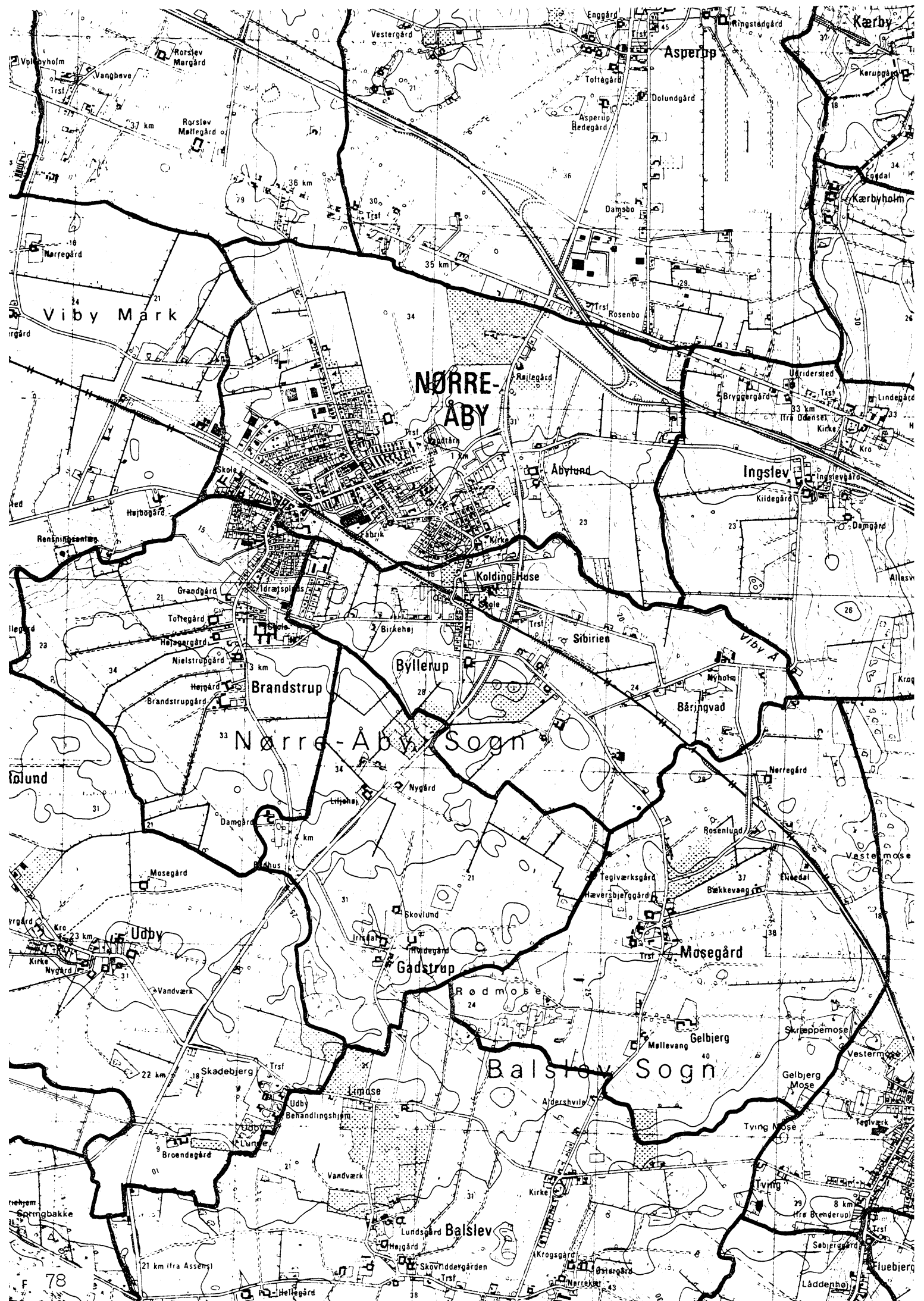
1. Anlægstype. Den lille udflytterby af vikingetids-middelaldernavne-
typen -torp er centralplaceret i sit ejerlav og har agerorientering.
Byformen er den almindeligt forekommende slynget vejby.
2. Udviklingstype. Efter reformationen kom byen helt under kronen om-
end fordelt på adskillige godsinstitutioner. En tidlig overgang til
selveje fulgtes af markant ekspansion.

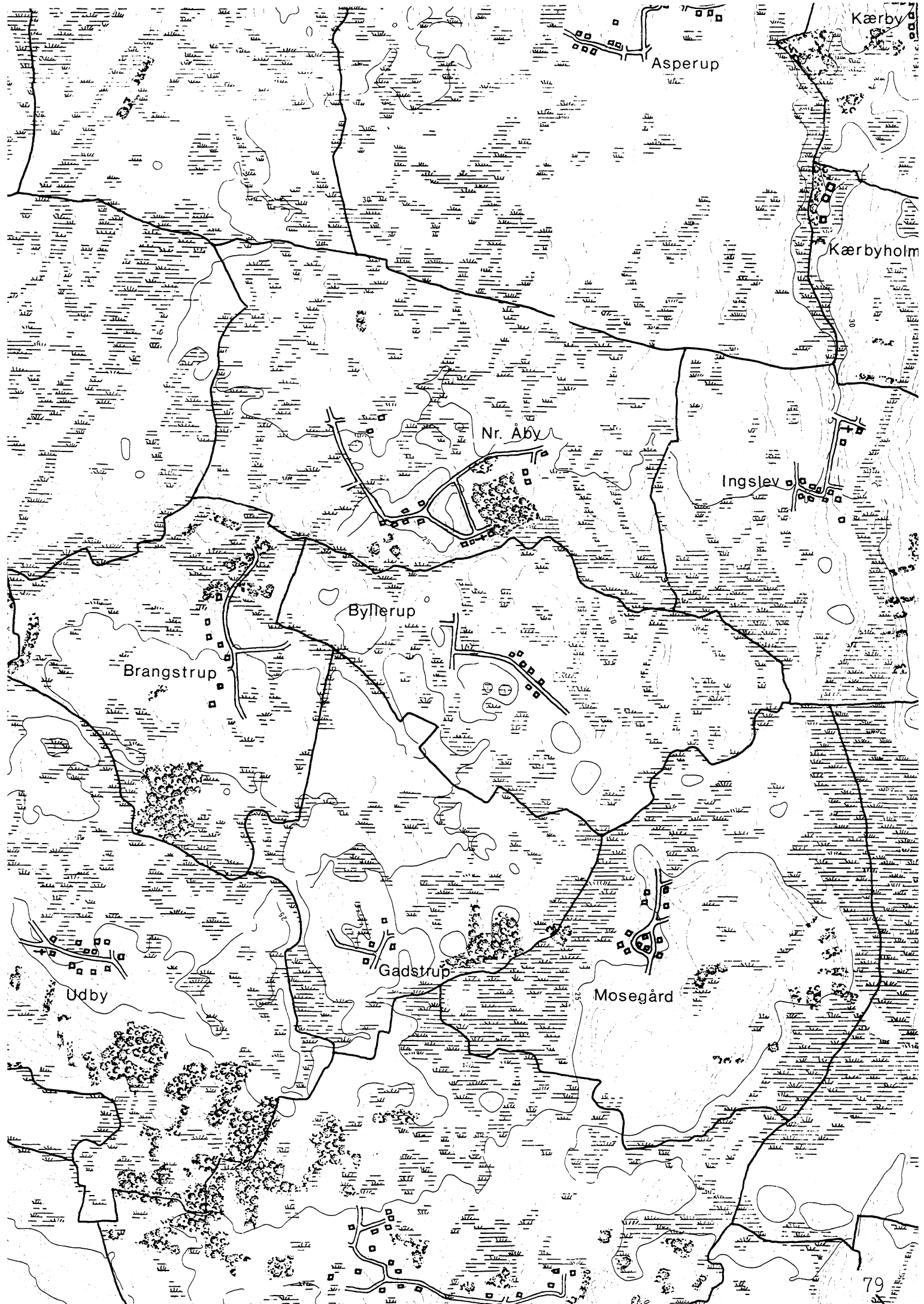
Sammenfattende drejer det sig om en almindelig forholdsvis typeren an-
lægstype uden særlige udviklingsmæssig karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er delvis bevaret, men det løse præg er forstærket.
- 2) Kulturlandskabet er præget af jernbane, omfartsveje og parcelhuse.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: 2 frilagte gårdtomter.







BÅRING

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Asperup
-----------------	-------------------------	----------------------------	-------------------------

Navn: Båring	Navnetype: -inge
----------------------------	--------------------------------

Bemærkninger:

Båring er nævnt første gang 1446 i formen Baringe. Oprindeligt Barthung(i), afledt af navneordet glde. "barth", som betyder "rand, kant". Hentyder til Båring Banke. Efterleddet er glde -ingi, oprindelig stedsbetegnelse, afledt af indbyggernavn eller slægtsnavn på -inge.

Anlægstype: adelby	Anlæggelsestidspunkt: omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
----------------------------------	--

Bemærkninger:

En adelby er en landsby som i modsætning til torperne, ikke er anlagt ved udflytning.

Historiske tildragelser:

I Båring fødtes 1857 forsøgsleder A. J. Hansen, 1881 botanikeren M. L. Mortensen. I Båring skov (Tokelund) er fundet murværk, som efter sagnet hidrører fra en røverborg. Mindesten ved Båring skole 1946 for lærer Knud Larsen.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Asperup
----------	------------------	---------------------	------------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten vejkylyngeby (!)

Byen er en videreudvikling af en slynget vejby, hvor gårdene ligger uregelmæssigt spredt langs vejnettet. Fra den øv.-gående vej udgår 3 veje, hvor der ligger bebyggelse. Ingen koncentration af bebyggelsen men spredt ud over hele byen med enkelte huse ind imellem.

b. Placering i forhold til by-marken

- ☐ centralby ☒ agerorientering ☐ skovoriering ☐ åorientering
☒ randby ☐ engorientering ☐ kystorientering
 enkelte mindre engdrag støder op til byen.

c. Udskiftning

år: 1790 figur: Stjerneudskiftning, stjernefigur i lodderne tættest på byen uregelmæssige blokke i periferien.

d. Udflytning

- ☐ ved udskiftningen ca. 11 gårde
☒ efter udskiftningen dels i området omkring byen, dels i n. del af ejerlavet.

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug
vangeantal: 2

rotation: 2/2 + 1 sås årligt

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Glat, Vends med kuppelbakker og israndsbakker samt ekstra marginalt afvandingsløb mod ø.

jordbund: Moræneler med små forekomster af ferskvandssand, -ler og -tørv.

naturlig afgrænsning: Mod n. ø. og s., men ikke mod v.

- ☐ overvejende
☒ overvejende ager med større indhold af eng og skov
☐ blandingsøkonomi med

Engarealer spredt rundt i ejerlavet, større skov midt i den N. del.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Asperup
----------	------------------	---------------------	------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

☐ velbevaret☐ opløst☒ delvis bevaret☐ opløst og nybebygget

Ca. halvdelen af byens gårde er flyttet ud, især mange i den sø. ende. Her har der også fundet en væsentlig nybebyggelse sted. I den øvrige del af byen er der sket en mindre nybebyggelse, heraf en del på de gamle tofter. Vejnettet er helt intakt, og ligeså en stor del af toftesystemet, der dog er udbygget, hvor der er sket nybebyggelse. Byen har i den v. ende bevaret karakter af en slynget-vejby.

b. Skelsystem

☐ vangesystemets hegn☐ udskiftningshegnene☒ intet af betydning

Kun få af udskiftningshegnene.

c. Ressourceområde

☐ større engareal☒ større skovareal☒ uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald☐ større overdrevarsareal☐ størsteparten opdyrket

Skov i den n. del af ejerlavet.

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby	Asperup

STATISTIK

Areal: 995 ha., heraf opdyrket 1688: 58%.							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
	217	132	213 ¹				
Bebyggelsesenheder:							
	1606	1624	1664	1688	1774	1844 ¹	1903
Gårde:	25	26	26	25	24	39	36
Huse:	11		10		+	?	
Huse m/ jord:				1		65	67
Huse u/ jord:				11		12	38
I alt:	36	26	36	37	24+	?	141
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
	1–4 tdr. htk.	5–8 tdr. htk.	8–	tdr. htk.	Gennemsnit		
(50) 1664	2	10	14		8,3		
1688	7	17	1		5,2		
1844	18	15	6		4,8		
1903	22	10	4		4,0		
Folketal:							
	1787	1845	1901				
Voksne:	221	386	391				
Børn:	114	240	171				
I alt:	335	626	562				

1) Incl. Risum og Vedelshave.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Asperup
----------	------------------	---------------------	------------------

Besiddelsesforhold:			Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
Selvejere:								
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664	13		7	10			6	
Incl. Risum og 1844 Vedelshave	39	62						
1903	36	105						

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 995 ha store ejerlav var i 1682 opdyrket 58%. Et forholdsvis ekstensivt tovangsbrug bevirkede da en lav hartkornsansættelse på 146 tdr. (incl. Risumgård), mod 213 tdr. i 1844. I forhold til nabobyerne er opdyrkningsprocenten ret lav, hvilket hænger sammen med, at ejerlavet rummer et stort kystskovparti, samt flere uopdyrkelige partier med bratte terrænstigninger. Omkring 1800 opfostrede Holsgård 50 tdr. land fredet overskov i ejerlavet Kærby og muligvis Asperup må opfattes som udflytterbyer fra Båring. Inden for Båring's ejerlav ligger de to Risumgårde der allerede omtales i senmiddelalderen. Nord for Båring vidner marknavnene Bolbye Bek, - Ris og - Rue (1682) formentlig er nedlagt landsby Borup, der nævnes som beboet endnu i 1507. Båring stjerneudskiftedes i 1790 og siden er 11 gårde flyttet ud.

Da Eggert Frille i 1461 erhvervede Asperup hovedgård fra Ribe bispestol fulgte bl.a. 2 gårde i Båring (den ene halvdel Vestegård) med i løbet. Ved skiftet efter Eggert Frilles datter i 1504 optræder de samme to gårde. Men byen domineredes i øvrigt af selvejergårde og kirkegods. Under kronlenet Hindsgavl lå i 1586 13 selvejergårde i Båring. I 1446 skænkede Otte Skinkel til Iversnæs (Wedellsborg) bl.a. 2 gårde i Båring til Vends herreds præster og udover disse havde Asperup præsten 2 mensalgårde i byen, ligesom Odense Hospital besad en enkelt gård. I 1664 var disse besiddelsesforhold stort set uændrede. Efter frasalget af krongodset indledtes overgangen til selveje i 1700-tallets sidste årtier. O. 1770 ejede Holsegård 8 gårde i byen, Gyldensteen 2 gårde (samt Risumlund) og Hindsgavl 1 enkelt bård. Overgangen til selveje var afsluttet i 1844.

Antallet af gårde er stabilt fra 1606 til 1774, herefter $\frac{1}{2}$ gang i forbindelse med overgangen til selveje. I forbindelse hermed opslås en ny gård og husmands koloni "Vedelshave". Medens gårdtallet ekspansion har normalt omfang, ligger hustallets ekspansion frem til 1844 klart over normal, hvilket også gælder befolkningsvæksten. Mellem 1844 og 1903 stagnerer udviklingen noget. I det 20. årh. har Båring - Asperup udviklet sig til bymæssig bebyggelse med bl.a. Højskole og (nu nedlagt) jernbanestation.

Gårdene var i 1688 forholdsvis små. Byen synes aldrig egaliseret.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Asperup
----------	------------------	---------------------	------------------

Sammenfattende vurdering:Ingen
interesse:☐

Interesse:

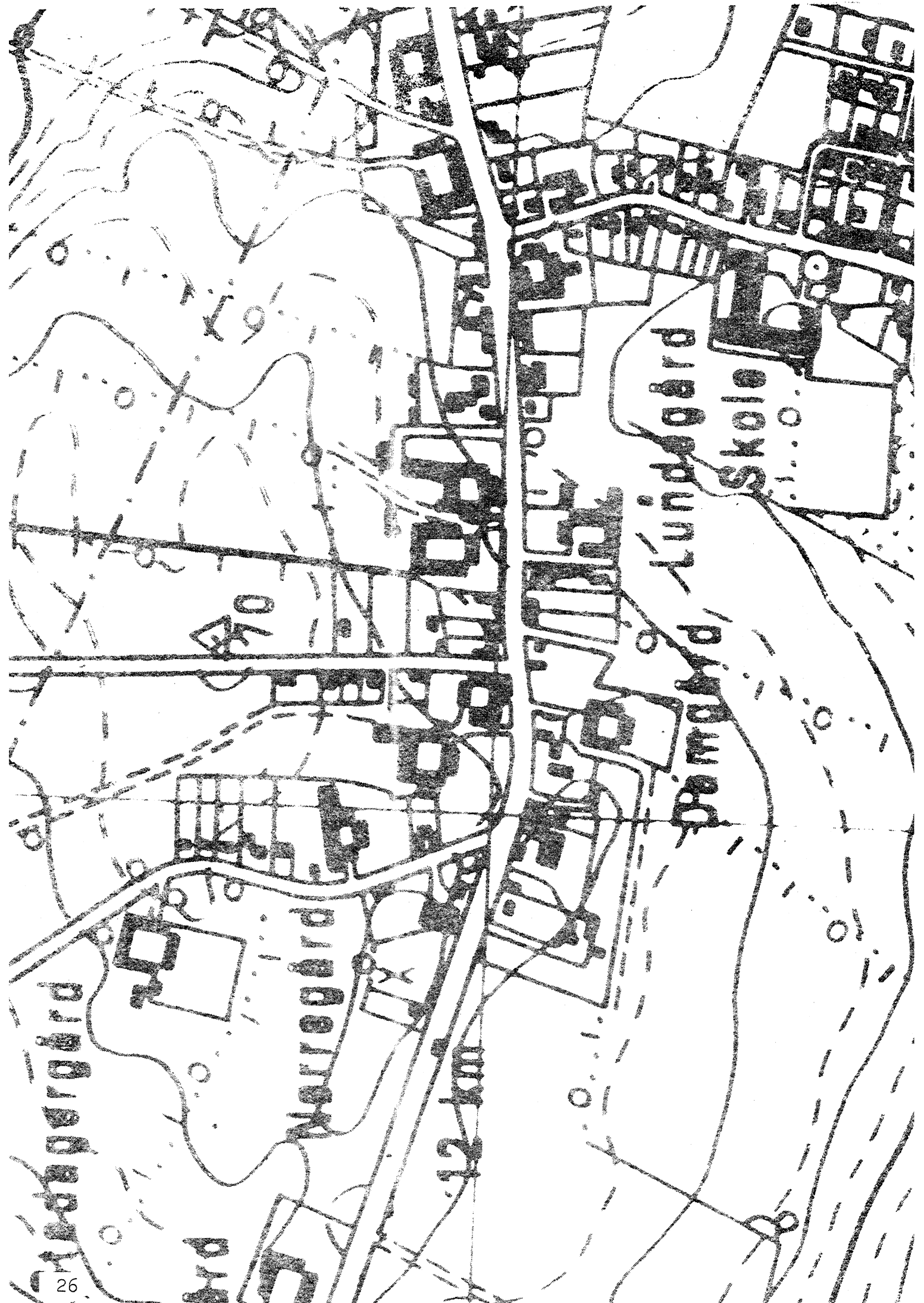
☒Stor
interesse:☐Særlig
interesse:☐**Landsbytypologisk vurdering:** Stor interesse.

1. Anlægstype. Den store adelby af før-vikingetidsnavnetypen -inge er randplaceret i sit ejerlav med agerorientering. Fra det oprindelige meget store ejerlav er senere udskilt Kærby og måske Asperup. Desuden Borup, der atter nedlagdes i 1500-tallet, samt de to eneste-gårde, Risum. Byformen er en regelmæssig udgave af den almindelige vejklungeby type.
2. Udviklingstype. Byen domineredes fra middelalder af en selvejergård og gejstlige besiddelser. Efter frasalget af krongodset fulgte en hurtig overgang til selveje med en ledsagende voldsom ekspansion. I det 20. årh. har Båring udviklet sig som bymæssig bebyggelse.
3. På Skodshøj havde danskerne under svenskekrigen en befæstet stilling.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og forholdsvis typeren anlægstype, hvis ejerlav afspejler en række vigtige bebyggelsesgeografiske forhold.

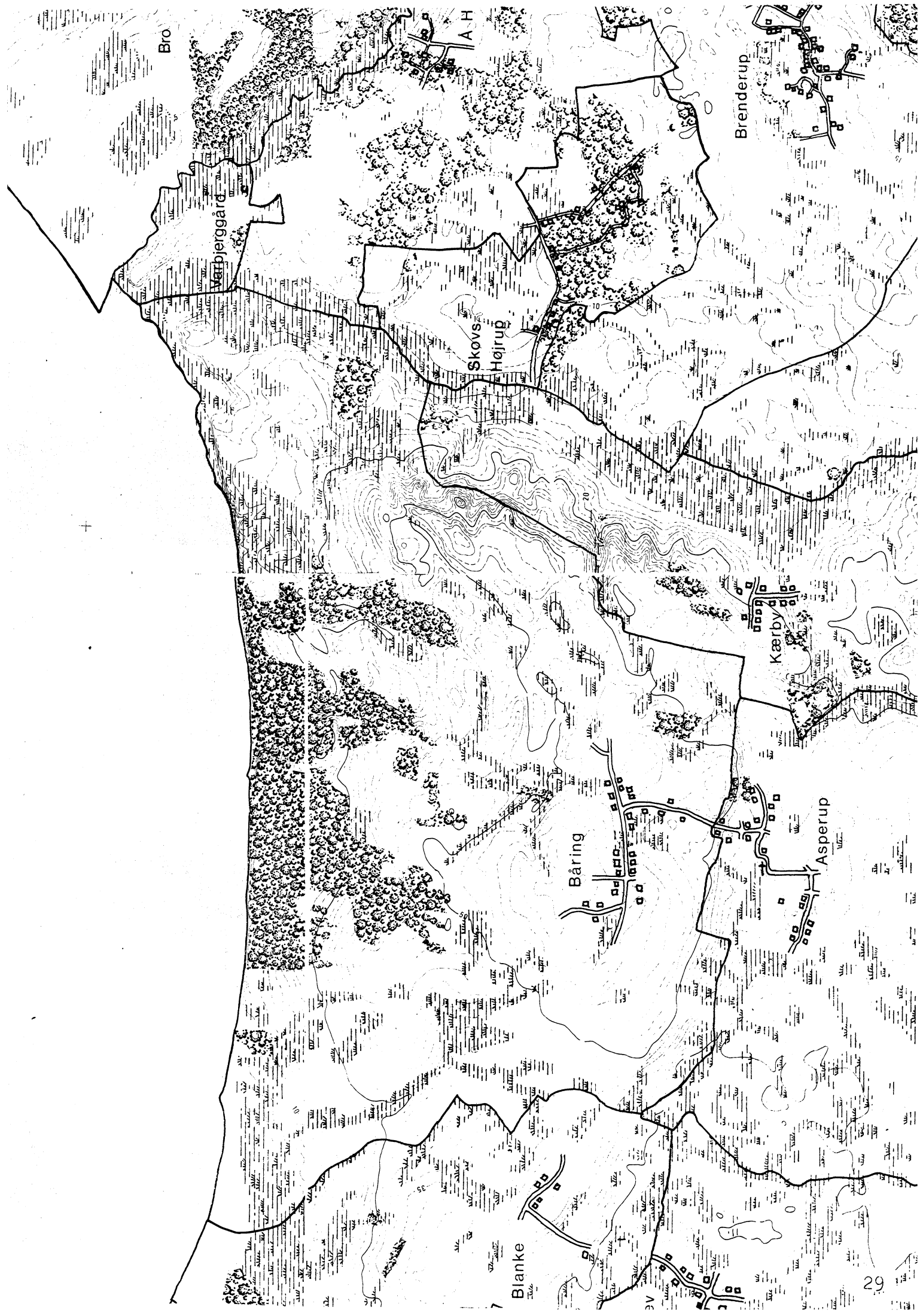
Relikt-vurdering: Interesse.

1. Bytomten er delvis bevaret, men præget af nybyggeri.
2. Kulturlandskabet har kun bevaret få udskiftningshegn. Ud mod kysten en række sommerhusområder.
3. Særlige relikter: Murværk i skoven Tokelund.
4. Arkæologiske interesser: Tomten af landsbyen Borup, enkelte frilagte gårdtomter.



B 2 GT





FØNS

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Føns
----------	------------------	---------------------	---------------

Navn: Føns	Navnetype: -næs.
---------------	---------------------

Bemærkninger:

Føns er nævnt første gang 1231 i formen Fyunnæs. Forleddet er ønavnet og indbyggernavnet Fynbo. Efterleddet er næs, gl'da. næs, som betegner "stort kystfremspring".

Anlægstype: Adelby med kirke.	Anlæggelsestidspunkt: Omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
----------------------------------	---

Bemærkninger:

En adelby er en landsby - som i modsætning til torperne - ikke er anlagt ved udflytning fra en anden landsby.

Historiske tildragelser:

I Jacob Madsens visitatsbog findes den oplysning, at Føns skulle have været købstad i gamle dage. Trap mener, at den højst kan have været handelsplads eller stabelplads for Lybæk.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Føns
----------	------------------	---------------------	---------------

BY- OG EJERLAVSTYPER

a. By-tomten Slyngget vejby.

Bebyggelsen ligger usystematisk, dels langs den gennemgående vej, dels langs små sideveje. Kirken ligger isoleret 200-500 m NØ for landsbyen. Den sydlige halvdel af landsbytomten er præget af huse - især mod SV. Landsbyen ligger på skråningen ned mod Føns Vig.

b. Placering i forhold til by-marken

- ☒ centralby ☐ agerorientering ☐ skovorientering ☐ åorientering
☐ randby ☐ engorientering ☒ kystorientering

Flere af gårdenes tofter går ned til strandengen.

c. Udskiftning

år: 1790 figur: Blokudskiftning.

d. Udflytning 1 gård.

- ☐ ved udskiftningen
☒ efter udskiftningen

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: Alsædebrug
vangeantal: 2

rotation: sås hvert år.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Glat, Vestfyn, med israndsbakker og marint forland.

jordbund: Smeltevandssand og -dynd samt ferskvandsdynd.

naturlig afgrænsning: Mod N og S og V. Reguleret mod SØ ind mod Tybrind.

- ☐ overvejende
☐ overvejende med større indhold af
☒ blandingsøkonomi med ager, eng og fiskeri.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Føns
----------	------------------	---------------------	---------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

☒ velbevaret☐ opløst☐ delvis bevaret☐ opløst og nybebygget

Kun 1 gård er flyttet og kun enkelte parcelhuse er opført, (de fleste ligger udenfor den oprindelige landsbytomt). Det gamle vejssystem er bevaret.

b. Skelsystem

☐ vangesystemets hegn☒ udskiftningshegnene☐ intet af betydning

De fleste bevaret.

c. Ressourceområde

☒ større engareal☒ større skovareal☐ uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald☐ større overdrevsareal☐ størsteparten opdyrket

Store engpartier bevaret mod S og N. Det er strandengene fra henholdsvis Gamborg Fjord og Føns Vig. En stor plantage er plantet i nyere tid Ø for byen. Kun ringe bebyggelse udenfor den oprindelige landsbytomt.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Føns.
-----------------	------------------	---------------------	----------------

STATISTIK

1

Areal: 539 ha, heraf opdyrket i 1688: 43%.

Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903
	105	85	78	

Bebyggelsesenheder:

	1606	1624	1664	1688	1787	1844	1903
Gårde:	20+ml	20	21	20	20	10	10
Huse:	6		12		3		
Huse m/ jord:						27	20
Huse u/ jord:				5		12	17
I alt:	26+ml	20	33	25	23	49	47

Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:

	1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit
(76) 1664	12	6	3	5,0
(85) 1688	17	2	1	4,3
1844	7	2	1	4,7
1903	6	4		4,1

Folketal:

	1787	1845	1901
Voksne:	61	133	
Børn:	80	64	
I alt:	141	197	

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Føns
----------	------------------	---------------------	---------------

Besiddelsesforhold:			Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
Selvejere:								
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			3				18	12
1844	2	6					8	33
1903	2	14					8	23

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 539 ha store ejerlav (incl. Rud) var i 1682 opdyrket 43%. Tallet er formentlig misvisende eftersom landsbyen Rud (1664: 4 gårde og 3 huse) lagdes under Tybrind hovedgård inden 1682. (I 1682 opføres Rud blot som 8 Ålehoved huse med i alt 2 tdr. htk). Det dyrkede areal i 1682 vedrører derfor stort set udelukkende Føns. I 1682 havde Føns intensivt alsædebrug, således som det er typisk for skov (og kystskov) sogne, og byen vurderedes højt til 85 tdr. htk. mod 78 tdr. htk. (incl. Rud) i 1844. Den ydre del af Føns-halvøen var dækket af en stor kystskov, der i 1200-tallet, ligesom Føns, hørte under kronen. I 1577 takseredes 3. parten af Fønsskov til 314 svins olden, og hertil kom værdier som ålegårde og marsvinsfiskeri. I 1664 takseredes Fønsskov til 600 svins olden. I 1520 fandtes på Fønsskov enestegården Sparretorn (fra o. 1680 hovedgård), samt en teglgård og 1 gård. I 1664 var der (foruden Sparretorn) 4 gårde og 6 bol i Fønsskov og i 1682 11 gårde og 2 hartkornshuse. Bebyggelsen ekspanderede således voldsomt som skovbol på halvøen.

Ifølge præsteindberetningen fra 1624 skal der i øvrigt midt på halvøen have ligget en herregård Fønsgård. (På en tomt på halvøen opløjes munkestensblokke). Selve Føns by skal ifølge biskop Jakob Madsen (O. 1590) have været købstad. Herpå kunne gårdafgifterne også tyde. I 1520 gav 14 ud af 17 gårde blot en skyldydelse på 2 mk. penge (svarende til 1 td. htk.). En hovedgård Risbro (ved den sydøstre bred af Gardersøen) har afsat sig voldsted. Som eneste gård nævnes den endnu først i 1600-tallet (den nuværende Risbrogård har kun navnet tilfælles).

Ved inddæmningen o. 1800 tørlagdes 109 ha. (Fønsvang). Samtidig berømmes en gårdmand Jørgen Ellegård, for på 2 år at have plantet 1813 faune gårde.

Føns blokudskiftedes i 1790 - kun en enkelt gård er flyttet ud.

I 1200-tallet var Føns og Fønsskov krongods, og efter først i 1300-tallet at have været på de holstenske grevers hænder optræder Føns i 1419 atter som krongods og som et birk med undtagelse af 1 gård og 2 bolsteder. I 1475 var Fønsgård, -skov og -by under Iversnæs (Wedellsborg) hovedgård. Fønsgård kan være (hovedgårds-)

Udviklingsbeskrivelse: Fortsættelse.

forløberen for Sparretorn. Ved det store Iversnæs skifte i 1520 fordeltes Føns by og kirke, Fønsskov med alle sine ålegårde og marsvinsfiskeri samt Sparretorn. Hele Fønsgodset forbliver under Iversnæs, men splittes senere i 1500-tallet. Under Kørup hørte i 1617 3 egaliserede gårde i Føns samt 2 bol og 3 huse i Fønsskov. På denne tid var den nyoprettede nabohovedgård Tybrind i færd med at samle Føns by. I 1664 ejede Tybrind 16 gårde og 12 huse i Føns, foruden hele Fønsskov (incl. Sparretorn) og Rud. I 1672 indgik Tybrind i grevskabet Wedellsborg og snart efter optræder Sparretorn som selvstændig hovedgård under grevskabet. I 1762 havde Sparretorn 16 gårde i Føns By, samt 4 gårde i Fønsskov, medens 7 andre gårde her hørte under Tybrind.

Endnu i 1903 var grevskabets fæstegods stort set intakt.

I 1520 var der 20 gårde (incl. præstegård) i Føns by, og dette gårdtal holdt sig endnu i 1787, men ved udskiftningen nedsattes gårdtallet til det halve i forbindelse med en egalisering. Til gengæld vokser hustallet samtidig drastisk (de nedlagte gårde gjort til huse). Fra 1844 til 1903 indtræffer stagnation.

Gårdene var i 1684 forholdsvis små. Byen fremstår allerede som egaliseret i 1520 og byens gårde egaliseredes på ny i forbindelse med udskiftningen.

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby	Føns

Sammenfattende vurdering:Ingen
interesse:☐

Interesse:

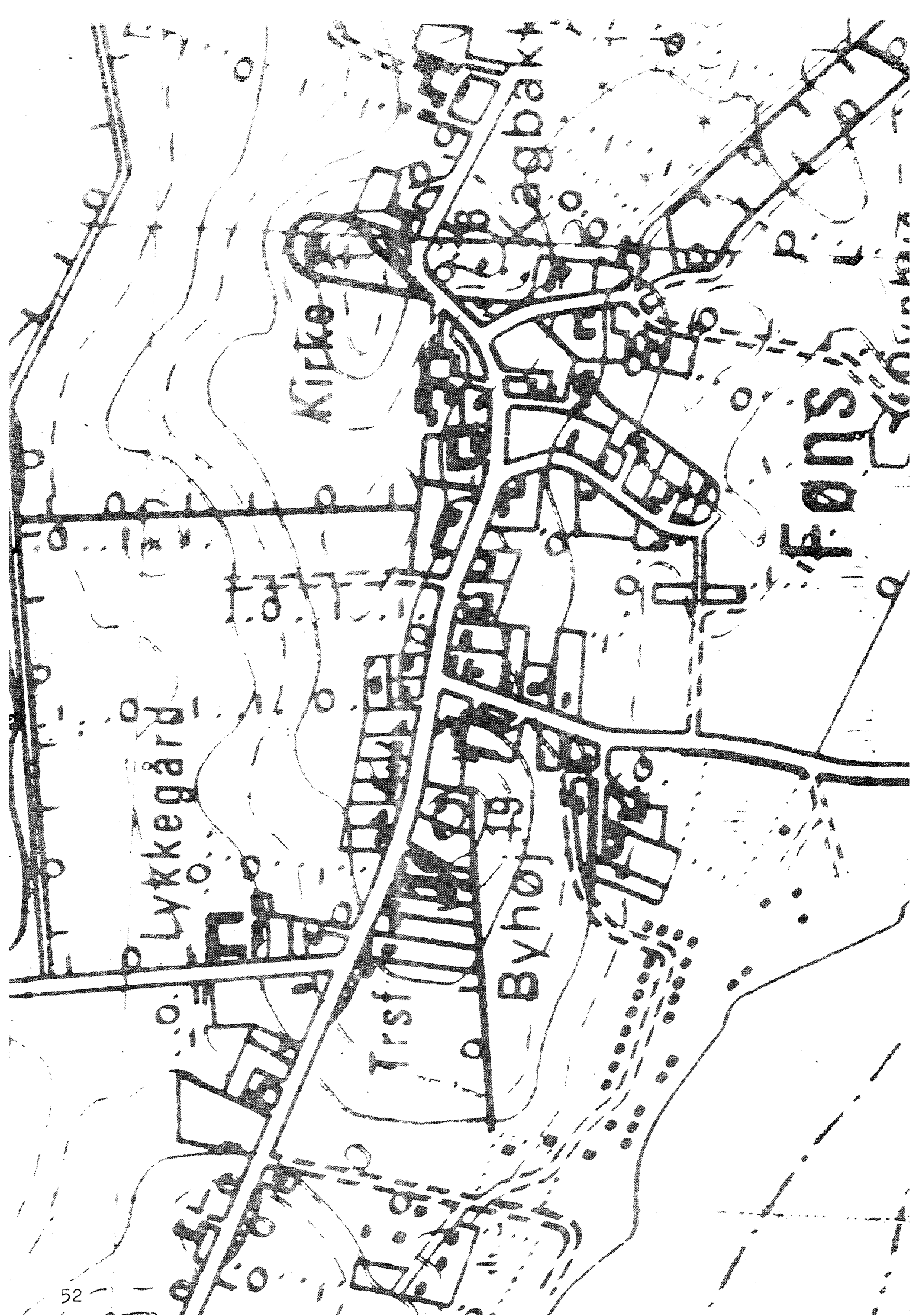
☐Stor
interesse:☐Særlig
interesse:☒**Landsbytypologisk vurdering:** Særlig interesse.

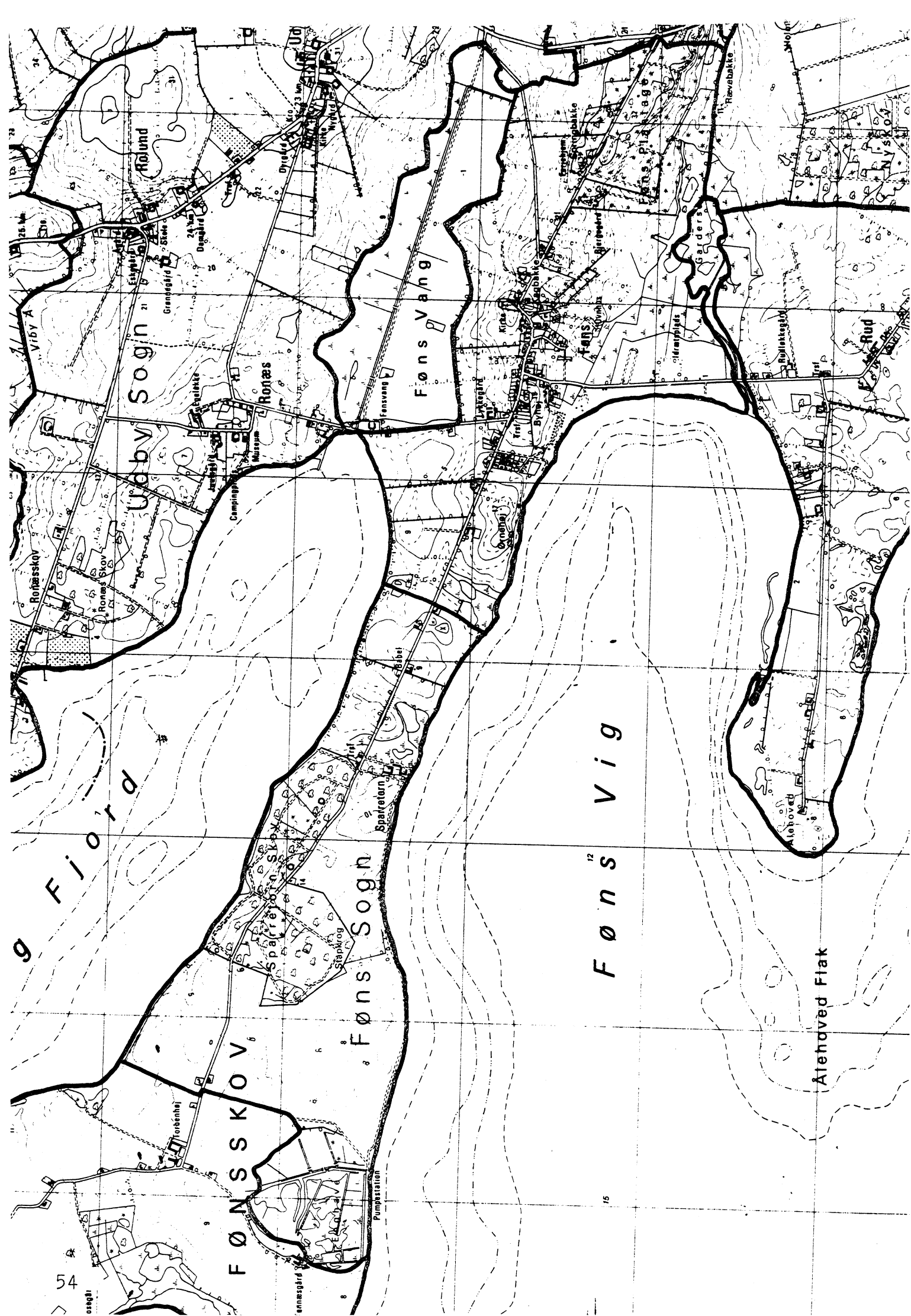
1. Anlægstype. Den middelstore kirke-adelby er centralplaceret i sit ejerlav (et næs) og har kystorientering. Byen og sognet var i høj-middelalderen krongods og fungerede som birk - efter traditionen med købstadsrettigheder. Fønsskov er senere skilt ud som hovedgård og skovbols ejerlav. Byformen er slynget-vejby i en sluttet form.
2. Udskiftningstype. Byen var i middelalderen samlet på en besidders hånd og fremstår allerede som egaliseret i 1520. Ved siden af agerbrug spillede fiskeri, skovprodukter og måske handel en stor rolle. Efter en spredningsperiode samledes byen atter under Tybrind (senere Wedellsborg grevskab). En ny egalisering bragte gårdtallet ned på det halve.

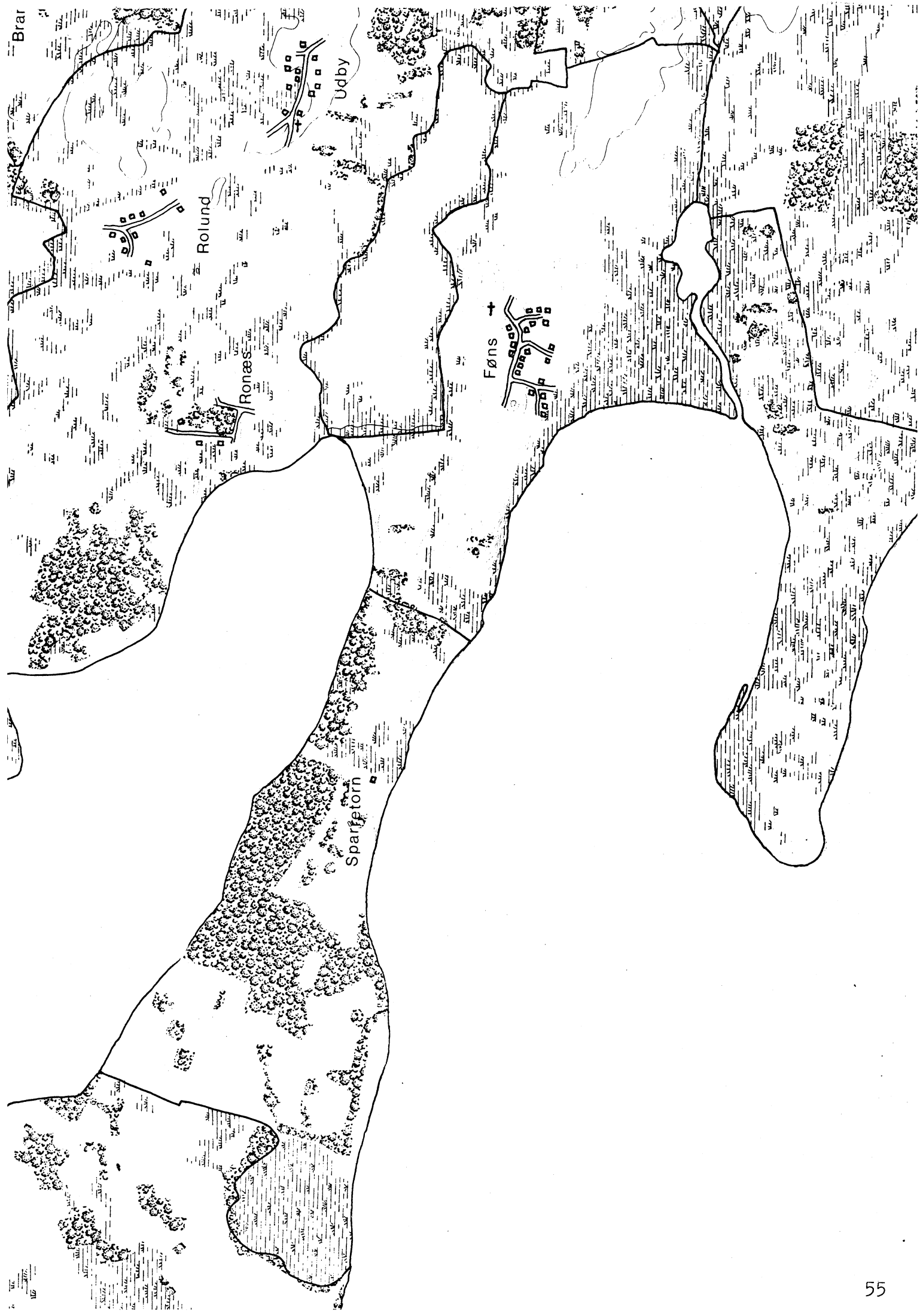
Sammenfattende drejer det sig om en ret enestående anlægstype med en speciel og markant udvikling.

Relikt-vurdering: Stor interesse.

- 1) Bytomten er velbevaret.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret de fleste udskiftningshegn.
- 3) Særlige relikter: Kirke, Risbro voldsted.
- 4) Arkæologiske interesser: En enkelt frilagt gårdtomt, havneplads.







GADSTRUP

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Nr. Åby
----------	------------------	---------------------	------------------

Navn: Gadstrup	Navnetype: -torp.
-------------------	----------------------

Bemærkninger:

Gadstrup er nævnt første gang 1470 i formen Garstrop. Forleddet er mandsnavnet glda. Garth. Efterleddet er torp, glda. thorp, som betyder udflytterbebyggelse.

Anlægstype: Udflytterbebyggelse	Anlæggelsestidspunkt: Middelalder.
------------------------------------	---------------------------------------

Bemærkninger:

En udflytterbebyggelse er en landsby, som er anlagt ved udflytning fra en anden landsby.

Historiske tildragelser:

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Nr. Åby.
----------	------------------	---------------------	-------------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten Reguleret forteby.

De 4 gårde ligger omkring den fortelignende gadeudvidelse.

b. Placering i forhold til by-marken

☒ centralby

☒ agerorientering

☐ skovoriering

☐ åorientering

☐ randby

☐ engorientering

☐ kystorientering

c. Udskiftning

år: 1783 figur: Blokudskiftning.

d. Udflytning 0

☐ ved udskiftningen

☐ efter udskiftningen

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug

rotation: 2/2 + 1 sås årl.

vangeantal: 2

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Glat, Vends, med issøler mod SØ.

jordbund: Moræneler med smeltevandssand og ferskvandstørv.

naturlig afgrænsning: Til alle sider.

☒ overvejende ager med en del mindre forekomster af eng og skov.

☐ overvejende med større indhold af

☐ blandingsøkonomi med

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Nr. Åby
----------	------------------	---------------------	------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

☐ velbevaret☐ opløst☒ delvis bevaret☐ opløst og nybebygget

Ingen gårde er flyttet, men de nordligste er flyttet indenfor deres tofter. hvorved fortepræget er gået tabt. Desuden er der foretaget mindre vejreguleringer. Ingen huse er opført i nyere tid.

b. Skelsystem

☐ vangesystemets hegn☐ udskiftningshegnene☒ intet af betydning

c. Ressourceområde

☐ større engareal☐ større skovareal☐ uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald☐ større overdrevsareal☒ størsteparten opdyrket

Mindre moseparti bevaret mod SØ. N-S gående vej anlagt i den vestlige ende af ejerlavet. Kun få bebyggelsesenheder udenfor den oprindelige landsbytomt.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Aby	Sogn: Nr. Aby
-----------------	------------------	---------------------	------------------

STATISTIK

Areal: 214 ha, heraf oprdyrket 1688: 55%.							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
	45	35	82				
Bebyggelsesenheder:							
	1606	1624	1664	1688	1787	1844	1901
Gårde:	4	4	4	4	4	8	11
Huse:					2		10
Huse m/ jord:						8	
Huse u/ jord:						6	
I alt:	4	4	4	4	6	22	21
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
	1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit			
(100) 1664			4	11,3			
(100) 1688		1	3	8,8			
1844	5	1	2	4,9			
1903							
Folketal:							
	1787	1845	1901				
Voksne:	26	62	74				
Børn:	16	23	45				
I alt:	42	85	119				

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby	Nr. Åby

Besiddelsesforhold:					Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
Selvejere:			Kronen:					
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			4					
1844	8	14						
1903								

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 214 ha. store ejerlav var i 1682 opdyrket 55%. På grund af det relativt ekstensive tovangsbrug takseredes byen lavt til 35 tdr. htk. mod 82 tdr. i 1844. Gadstrup er en lille udflytterby fra Brandstrup.

Byen blokudskiftedes i 1783 og siden er 2 gårde flyttet umiddelbart uden for tomten.

Hele byen tilhørte i 1583 Erik Hardenberg til Skovsbo, Vedtofte mv. Den bestod da af 4 store, egaliserede gårde, hvilket måske skal sættes i forbindelse med torpenes regulerede fortebyspræg. I 1664 var byen (4 gårde o. 11,3 tdr. htk.) overgået til kronen. En hurtig overgang til selveje ledsagedes af ekspansion i voldsomt omfang såvel hvad angår gård som hustal.

Fra 1787 til 1901 tredobles befolkningstallet.

Gårdene var i 1684 meget store. Byen fremstår allerede som egaliseret i 1583.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Nr. Åby
----------	------------------	---------------------	------------------

Sammenfattende vurdering:Ingen
interesse:☐

Interesse:

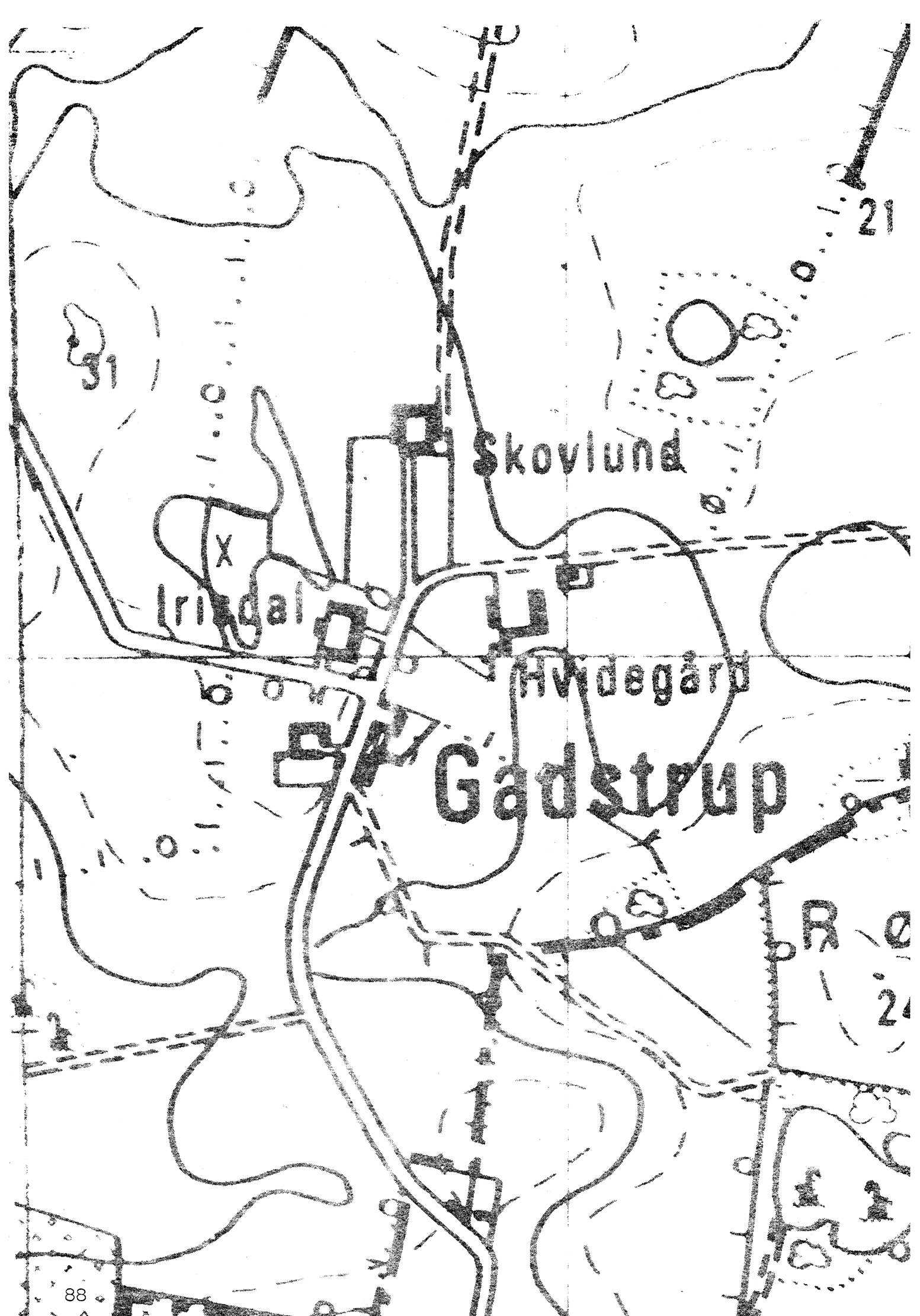
☒Stor
interesse:☐Særlig
interesse:☐**Landsbytypologisk vurdering:** Stor interesse.

1. Anlægstype. Den lille udflytterby af vikingetids-middelalder navnetypen -torp er centralplaceret i sit ejerlav og har agerorientering. Byformen er den på Fyn sjældne regulerede vejforteby.
2. Udviklingstype. Byne fremstår allerede som egaliseret i 1583 og fortsætter i det følgende århundrede samlet på en besidders hånd. En tidlig overgang til selveje ledsagedes af ekspansion i betydeligt omfang.

Sammenfattende drejer det sig om en forholdsvis sjælden og typeren anlægstype med en ledsagende tidlig egalisering.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Byformen er delvis bevaret, men fortepræget er gået tabt.
- 2) Kulturlandskabet har ikke bevaret hegn af betydning.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: 2 frilagte gårdtomter.



21

31

X

Lingdal

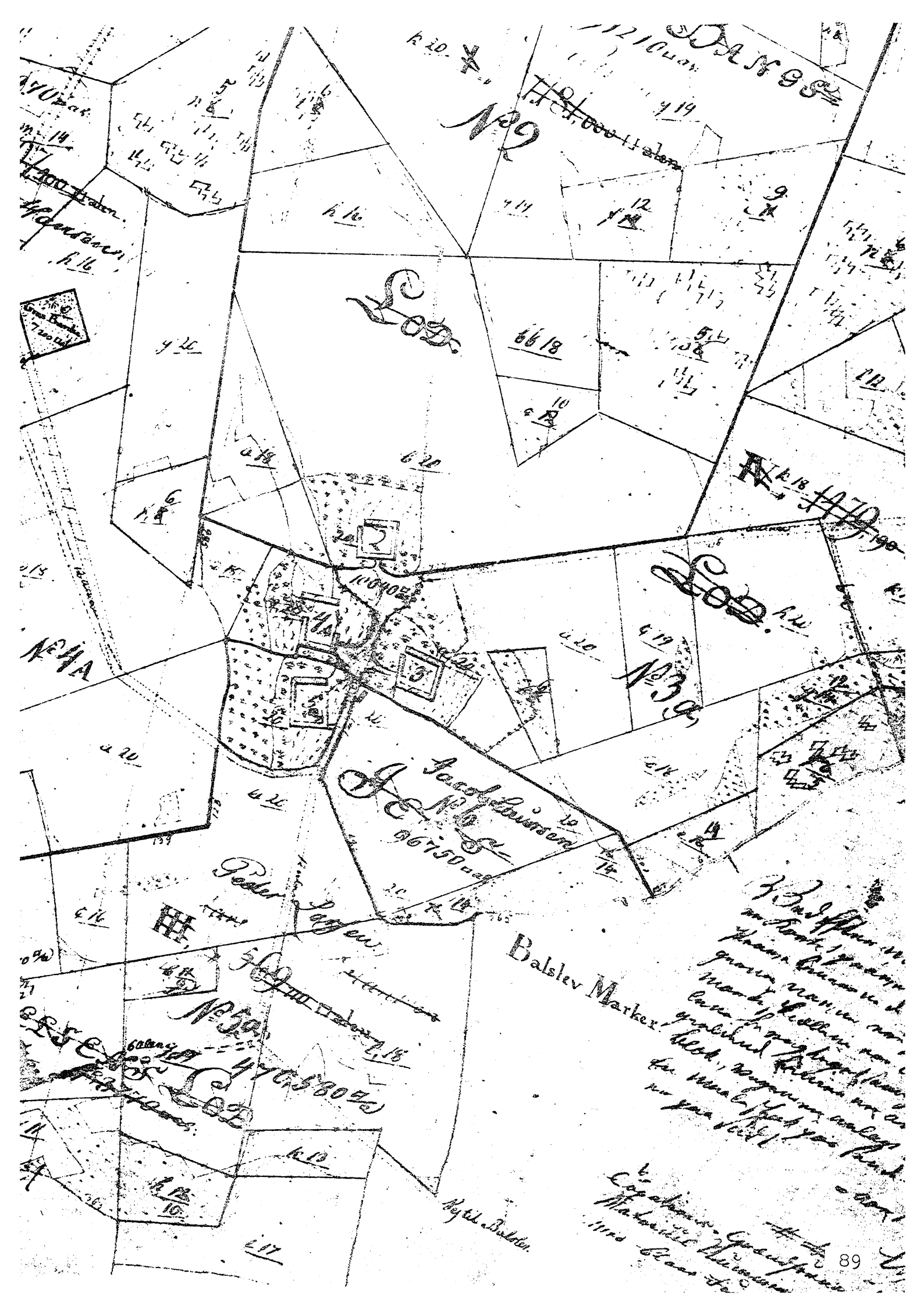
Skovlund

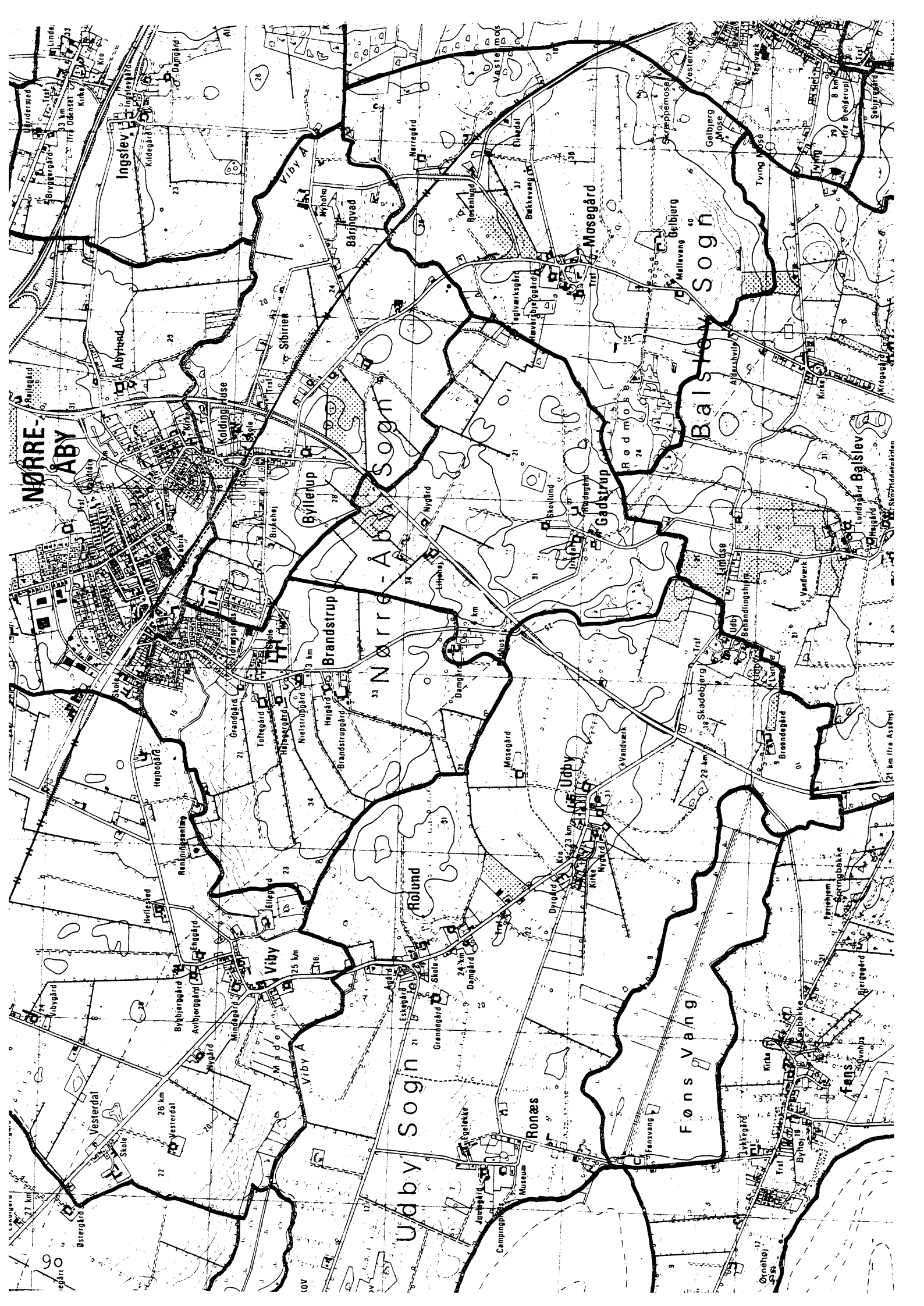
Hvidegård

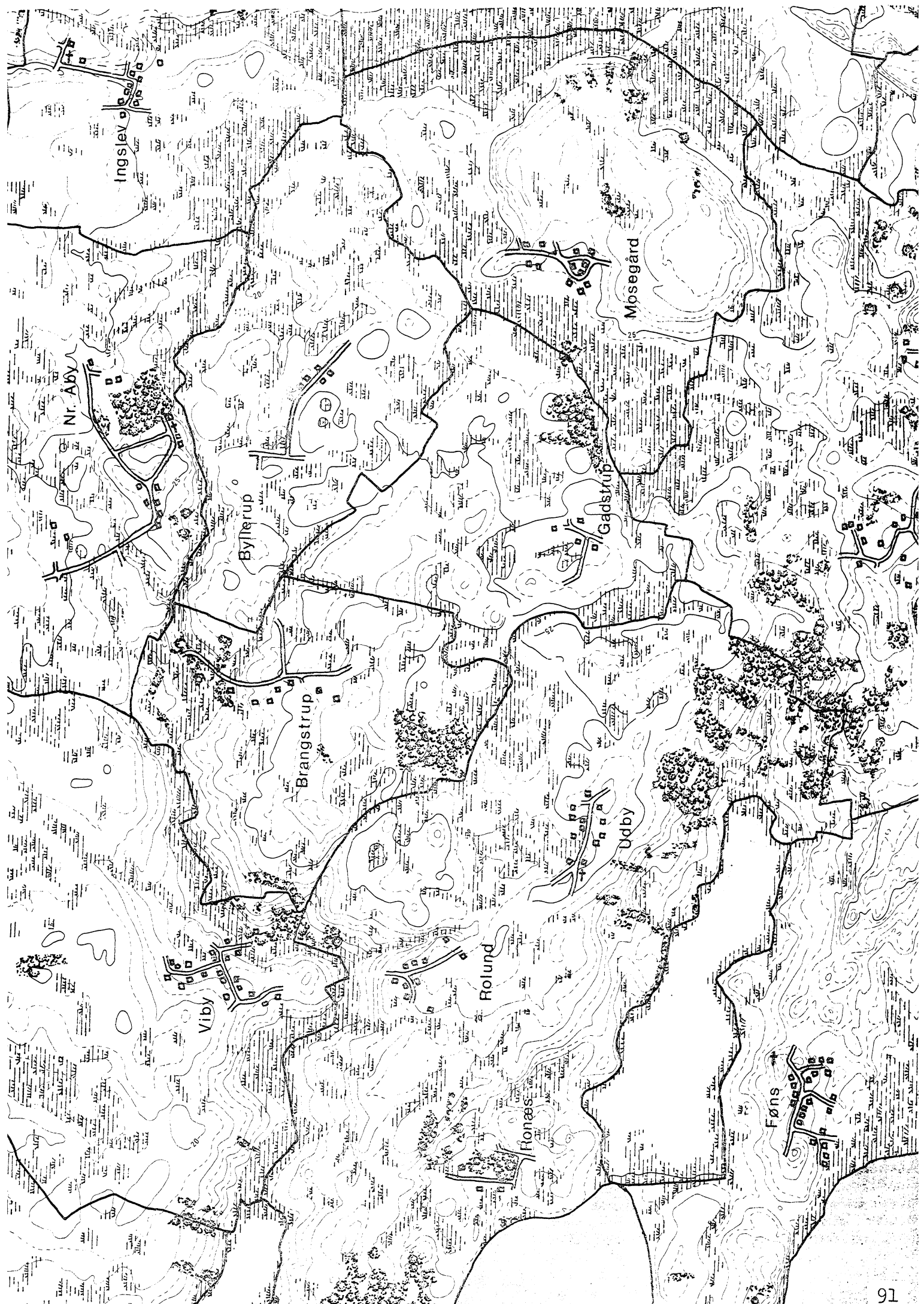
Gadstrup

R

24







KÆRBY

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Aby	Sogn: Asperup
----------	------------------	---------------------	------------------

Navn: Kærby	Navnetype: -by
----------------	-------------------

Bemærkninger:

Kærby er nævnt første gang o 1400 i formen Kærby. Forleddet er navneordet kær og efterleddet er glda. by, som betyder "landsby".

Anlægstype: Udflytterbebyggelse	Anlæggelsestidspunkt: Middelalder.
------------------------------------	---------------------------------------

Bemærkninger:

En udflytterbebyggelse er en fra moderbyen (adelbyen) udflyttet landsby.

Historiske tildragelser:

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Asperup
----------	------------------	---------------------	------------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten Reguleret vejforteby. (!)

Byen bærer et stærkt reguleret præg, idet 7 af de 11 gårde ligger med lige stor afstand og lige store tofter i den retvinklede vinkel som vejforten danner. 3 gårde ligger i den NØ hjørne af byen ved vinklen i vejforten. En gård (Kørupgård) ligger isoleret S for byen.

b. Placering i forhold til by-marken

- ☒ centralby ☒ agerorientering ☐ skovorientering ☐ åorientering
☐ randby ☐ engorientering ☐ kystorientering

c. Udskiftning

år: 1790 figur: Blokudskiftning, uregelmæssige blokke.

d. Udflytning 2 gårde.

- ☐ ved udskiftningen
☒ efter udskiftningen

Dels i den N, dels i den V, evt. i den S del af ejerlavet.

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug
vangeantal: 2

rotation: 2/1 + 1 sås årligt.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Glat, Vends med kuppelbakker samt ekstra marg. afvandingsløb mod Ø.

jordbund: Moræner med ferskvandstørv.

naturlig afgrænsning: Mod Ø og V, men ikke mod S.

- ☐ overvejende
☒ overvejende ager med større indhold af eng.

☐ blandingsøkonomi med
 Store engområder i den V og Ø del af ejerlavet.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Asperup
----------	------------------	---------------------	------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

☒ velbevaret☐ opløst☐ delvis bevaret☐ opløst og nybebygget

2 ud af 11 gårde flyttet ud. Byen har bevaret sit regulerede præg, dels fordi gårdrækken langs den ØV gående vej tyder på det, dels fordi toftesystemet er bevaret helt intakt. Vejsystemet er også intakt - dog er vejforten forsvundet. Der er ingen nybebyggelse af betydning sket, kun på de to udflyttede tomter.

b. Skelsystem

☐ vangesystemets hegn☐ udskiftningshegnene☒ intet af betydning

c. Ressourceområde

☒ større engareal☐ større skovareal☒ uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald☐ større overdrevarsareal☐ størsteparten opdyrket

Større engareal i den Ø del af ejerlavet.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Asperup
----------	------------------	---------------------	------------------

STATISTIK

2)

Areal: 298 ha, heraf opdyrket 1688: 52%.

Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903
	2) 49+9	2) 37 + 6	2) 63	

Bebyggelsesenheder:

	1606	1624	1664	1688	1774	1844	1903
Gårde:	1 10	1 10	1 11	1 10	1 10	16	17
Huse:	3		1		+?		
Huse m/ jord:				2		6	15
Huse u/ jord:				4		1	10
I alt:	13	10	12	16	10+?	23	42

Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:

	1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit
(73) 1664	8	2	1	4,5
(80) 1688	8	2		3,7
1844	11	5		3,3
1903	14	3		2,8

Folketal:

	1787	1845	1901
Voksne:	65	96	124
Børn:	28	42	64
I alt:	93	138	188

1) Excl. Kørupgård.

2) Excl. Kørupgård.

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby	Asperup

Besiddelsesforhold:			Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
Selvejere:								
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664	1		1	1			9	
1844	15	7					1	
1903	17	25						

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 298 ha. store ejerlav var i 1682 opdyrket 52%, hvilket er i overensstemmelse med ejerlavets store indhold af eng og uopdyrkelige skrænter. På grund af det forholdsvis ekstensive 2-vangsbrug ansættes Kærby (incl. Kørup) ret lavt til 43 tdr. htk. i 1684 med 63 tdr. i 1844. Navnet Kær-by går formentlig på det store engareal øst for byen, der vel tidligere har været en sø (kær). En Gammeltofte vidner om Kær-bys tidligere placering. Byen synes udflyttet fra Båring. Senere er fra Kærby udskilt landsbyen Kærbyholm (der at dømme efter navn og placering formentlig er opstået som hovedgård) samt enestegården Kørupgård. Ejendommeligt nok regnedes begge disse udflytterbebyggelser senere til nabosognet Ingslev.

Kærby blokudskiftedes i 1790 og siden er 2 gårde flyttet ud. I 1319 skænkede Erik Menved til Vor Frue Kirkes skole i Odense (Odense Provsti) bl.a. Gamborg og Kærby. Herefter var kronens andel af byen begrænset til en enkelt selvejergård (under Hindsgavl Len i 1586), foruden 1 mensalgård til Kauslunde sogn. De resterende 8-9 gårde i byen var adelsgods. Da Eggert Frille i 1461 erhvervede Asperup Hovedgård af Ribe bispestol fulgte med i købet bl.a. 3 gårde i Kærby. Dette gods øgedes yderligere i 1489 og ved skiftet efter datteren i 1504 optræder 4 gårde i Kærby. Herudover ejede Iversnæs o. 1500 Kørupgård og 1 gård i Kærby. Ved arveskiftet i 1520 fulgte de to gårde henholdsvis Kærsgård og Iversnæs (Wedellsborg) delen. Trods Kørups ringe størrelse (1520:6 tdr.htk) er det muligt, at vi også her har resterne af et væbnergods. I 1664 var besiddelsesforholdene meget spredte med Kærsgård som største lodsejer med 3 gårde. I 1760 Kærsgård nået op på 4 gårde. Overgangen til selveje forløb hurtigt og var stort set afsluttet i 1800. Antallet af gårde er uforandret fra 1606 til 1774, idet der dog i 1664 optræder 2 bolshuse på under 2 tdr. htk., hvoraf det ene i 1684 er regnet som hus med jord. Overgangen til selveje ledsages af ekspansion i gårdtallet i normalt omfang, medens husekspansionen først sætter ind for alvor efter 1844. Før perioden som helhed er befolkningsvæksten af normalt omfang. Gårdene var i 1688 påfaldende små og byen havde et udpræget reguleret udseende. Det er nærliggende at tænke sig, at gårdenes egalisering hænger sammen med bytomtens regulering, der igen hænger sammen med en (højmiddelalderlig?) flytning, evt. organiseret af kronen. I senmiddelalder og nyere tid har byen dog tabt det egaliserede præg noget.

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby	Asperup

Sammenfattende vurdering:Ingen
interesse:☐

Interesse:

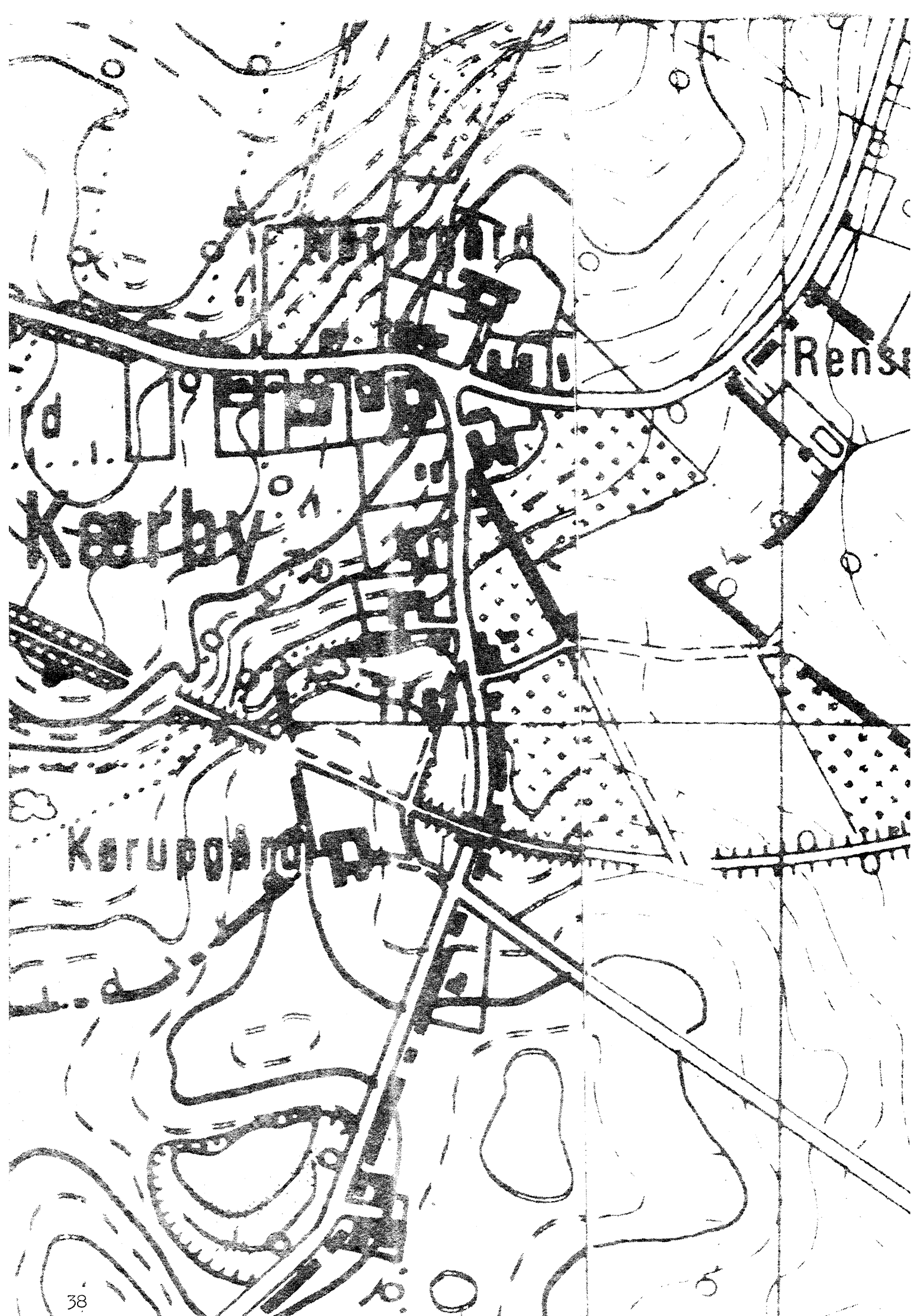
☐Stor
interesse:☐Særlig
interesse:☒**Landsbytypologisk vurdering:** Særlig interesse.

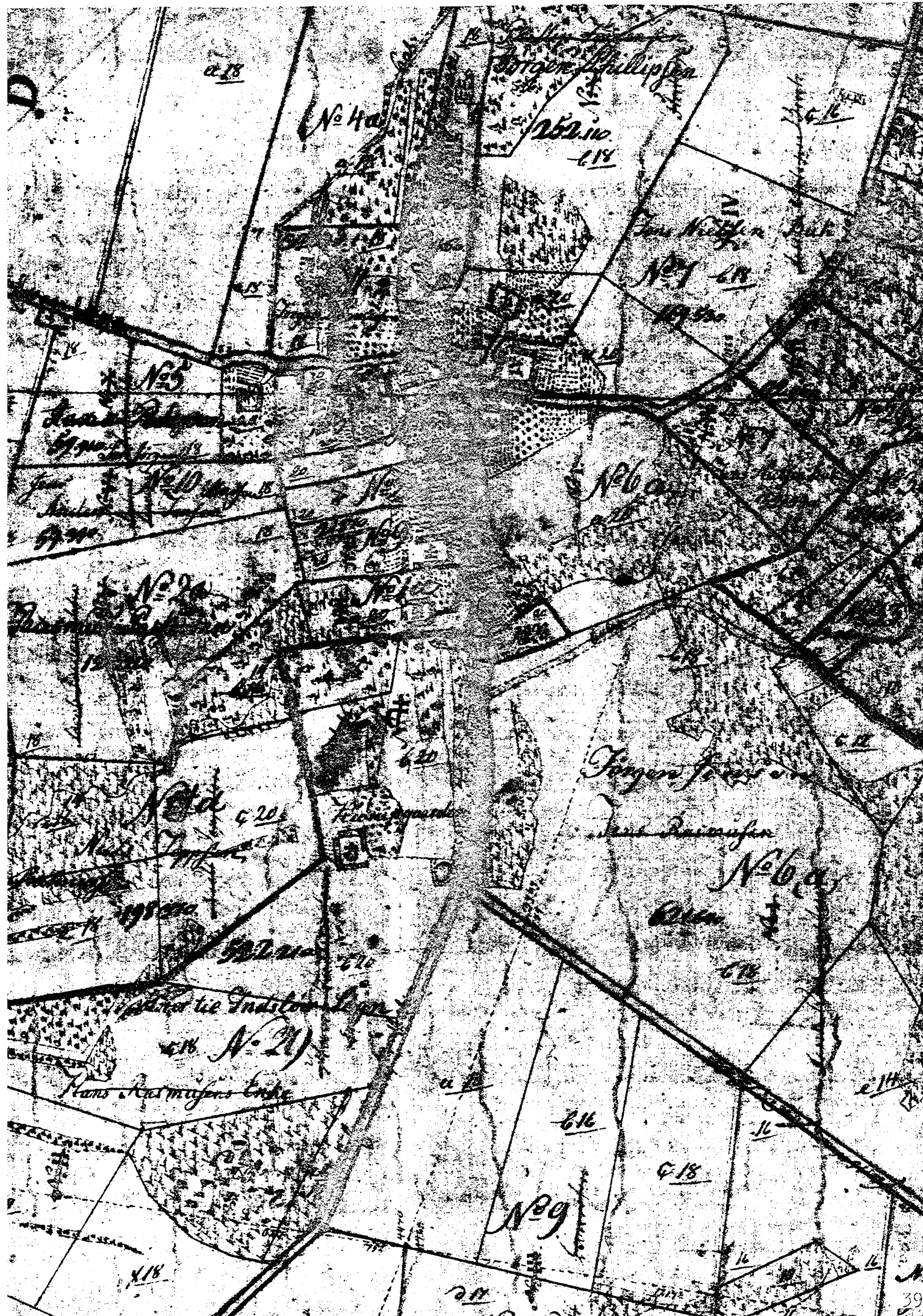
- 1) Anlægstype. Den middelstore udflytterby af vikingetidsnavnetypen -by er centralplaceret med agerorientering. Fra Kærby er senere udparcelleret Kærbyholm og enestegården Kørup. Begge bebyggelser er muligvis oprindeligt opstået som udflytterhovedgårde. Bytomten er den på Fyn ret sjældne regulerede vejforteby. En Gammeltofte vidner om forgængernes placering. Det er muligt, at flytning, bytomtsregulering og egalisering er foretaget af kronen i højmiddelalder.
- 2) Udviklingstype. I senmiddelalderen og nyere tid er besiddelsesforholdene meget spredte og byen taber efterhånden sit egaliserede præg (i 1664 var 7 af gårdene dog fortsat på 4 tdr. htk.) En tidlig overgang til selveje efterfølges af ekspansion i normalt omfang.

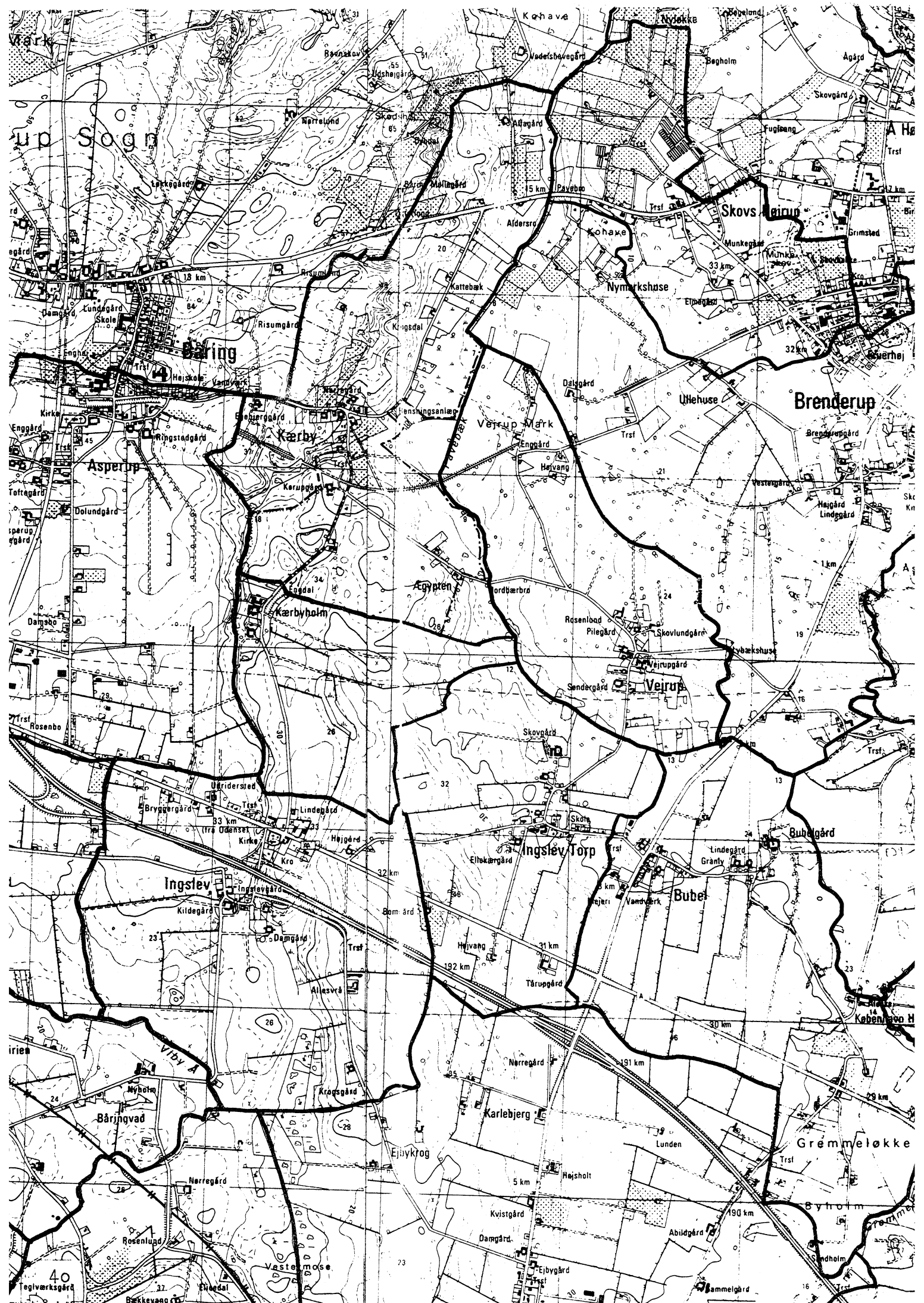
Sammenfattende drejer det sig om en typeren og på Fyn meget sjælden anlægstype med en interessant middelalderlig udvikling.

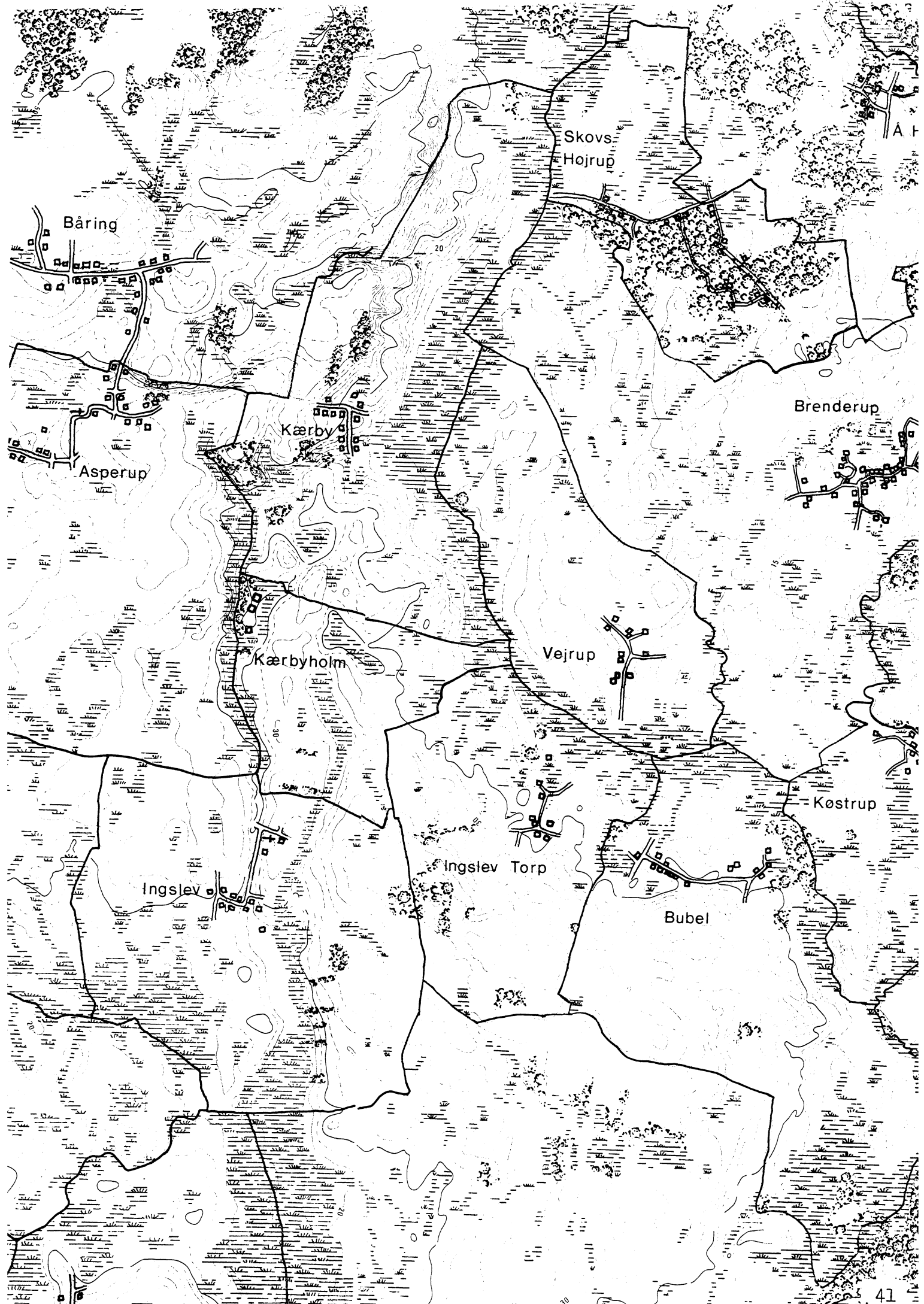
Relikt-vurdering: Særlig interesse.

1. Bytomten er velbevaret i særlig grad hvad angår skelsystemer.
2. Kulturlandskabet har bevaret et større engareal - det gamle "Kær" - der har givet byen navn. Det skal påpeges, at udflytterbebyggelserne Kørup - Kærbyholm ligeledes er intakte.
3. Særlige relikter: -
4. Arkæologiske interesser: En Gammeltofte.









NØRRE ÅBY

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Nr. Åby
-----------------	-------------------------	----------------------------	-------------------------

Navn: Nr. Åby	Navnetype: -by.
-------------------------	---------------------------

Bemærkninger:

Nr. Åby er nævnt første gang 1304 i formen Aby. Kilden kan dog også henvise til V. Åby, Sallinge Hrd. Navnet er efter beliggenheden ved Viby A.

Anlægstype: Adelby med kirke	Anlæggelsestidspunkt: Omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
--	--

Bemærkninger:

En adelby er en landsby som i modsætning til udflytterbebyggelserne ikke er anlagt ved udflytning fra en anden landsby.

Historiske tildragelser:

Nr. Åby Friskole oprettedes 1877. Ved alderdomshjemmet mindsted for smedemester Lars Boldt Andersen (1841-1919), hvis smedie lå på hjemmets nuværende plads.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Nr. Åby.
----------	------------------	---------------------	-------------------

BY- OG EJERLAVSTYPER

a. By-tomten ?

Byen er meget spredt struktureret. Kernen er en Z-formet bygade med bebyggelsen liggende langs ØV gående vej. I den N del ligger 2 gårde og en række huse. I den S del ligger 3 gårde (heraf 2 ret tæt (Konggården) og kirken ind imellem). N for byen ligger 2 gårde og ligeså ligger 2 gårde og 2 huse Ø for byen. Byens spredte usystematiske opbygning tyder på, at der på et tidspunkt er sket en større udflytning af de 4 gårde liggende N og Ø for byen. Det vil også passe med at byen i så fald var en centralby (og en kirkeby).

b. Placering i forhold til by-marken

- ☐ centralby ☐ agerorientering ☐ skovoriering ☒ åorientering
☒ randby ☒ engorientering ☐ kystorientering

c. Udskiftning

år: 1782 figur: Blokudskiftning, små uregelmæssige blokke.

d. Udflytning 0

- ☐ ved udskiftningen
☐ efter udskiftningen

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug

rotation: 2/2

vangeantal: 2

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Glat, Vends med ekstra marg. afvandingsløb mod S.

jordbund: Moræneler med smeltevandssand og små forekomster af ferskvandsdynd, -ler, -sand og -tørv.

naturlig afgrænsning: Mod S, men ellers ikke.

- ☐ overvejende
☒ overvejende ager med større indhold af eng.

☐ blandingsøkonomi med

Mange mindre engarealer rundt i bymarken.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Nr. Åby
----------	------------------	---------------------	------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

☐ velbevaret☐ opløst☒ delvis bevaret☐ opløst og nybebygget

En stor del af byens gårde ligger på deres samme sted, en enkelt af gårdene ved kirken sandsynligvis flyttet N på i den af vejen omsluttede mark. Der er sket en større nybebyggelse langs vejnettet og især området i den NV del af byen. Toftesystemet stærkt udvidet på grund af nybebyggelsen. Vejsystemet er stort set uforandret. Kirken ligger stadig isoleret.

b. Skelsystem

☐ vangesystemets hegn☒ udskiftningshegnene☐ intet af betydning

En del af u-hegnene.

c. Ressourceområde

☐ større engareal☐ større skovareal☐ uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald☐ større overdrevsareal☒ størsteparten opdyrket

En større nybebyggelse i den SV del af bebyggelsen.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Nr. Åby
----------	------------------	---------------------	------------------

STATISTIK

1							
Areal: 364 ha, heraf opdyrket 1688: 60%.							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
	70	72	82				
Bebyggelsesenheder:							
	1606	1624	1664	1688	1787	1844	1901
Gårde:	8 *	8 *	9	9	9	19	20
Huse:	2		5		20		95
Huse m/ jord:				1		23	
Huse u/ jord:				4		0	
I alt:	10	8	14	14	29	42	115
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
	1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit			
1664	2	2	5	7,7			
1688	3	1	5	5,1			
1844	15	1	3	3,7			
1903							
Folketal:							
	1787	1845	1901				
Voksne:	102	182	122				
Børn:	55	96	47				
I alt:	157	278	169				

1. Incl. Margård.

* heraf 1 mølle.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Nr. Åby
-----------------	-------------------------	----------------------------	-------------------------

Besiddelsesforhold:			Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
Selvejere:								
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			4	4			5	1
1844	19	23						
1903								

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 364 ha. store ejerlav var i 1682 opdyrket 60%. Byen navde da ekstensivt to-vangsbrug og takseredes ret lavt til 72 tdr. htk. mod 82 tdr. i 1844. Bystrukturen er ejendommelig løs og fremstår som en række dobbeltgårde, tildels med selvstændigt navn. Åbylund nævnes allerede fra 1484, Margård fra 1606 og Kongsgård fra 1682. Sandsynligvis er der tale om en middelalderlig decentralisering af kirkebys bebyggelse. Præstegården ligger endog syd for Åen i Byllerup ejerlav.

Nr. Åby blokudskiftedes i 1782.

Byen domineredes i senmiddelalder af kron- og kirkegods. Foruden præstegården rummede byen 1 kirke-gård, medens kronen under Hindsgavl Len (i 1586) besad 2 selvejer-gårde. Blandt adelsgodset havde Iversnæs i 1520 en gård i Åby, "wedt tyngit" - altså ved herredstinget. De 2 gårde i Åbylund var forøvrigt adelsgårde. Fordelingen af besiddelses-forholdene var endnu uændret i 1664, og der er ingen tvivl om at denne fordeling står i forhold til den ejendommelige struktur (jvf. "Kongsgården"). Overgangen til selveje skete tidligt og var allerede afsluttet i 1844.

Antallet af gårde er uændret 8-9 fra 1606 til 1787, men stiger herefter brat i forbindelse med overgangen til selveje. Hustallet var allerede påfaldende højt i 1787. Efter en voldsom befolkningsekspansion frem til 1845 sætter en tilbagegangs-fase atter ind.

Gårdene var i 1684 forholdsvis små. Byen synes aldrig egaliseret.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Nr. Åby
----------	------------------	---------------------	------------------

Sammenfattende vurdering:Ingen
interesse:☐

Interesse:

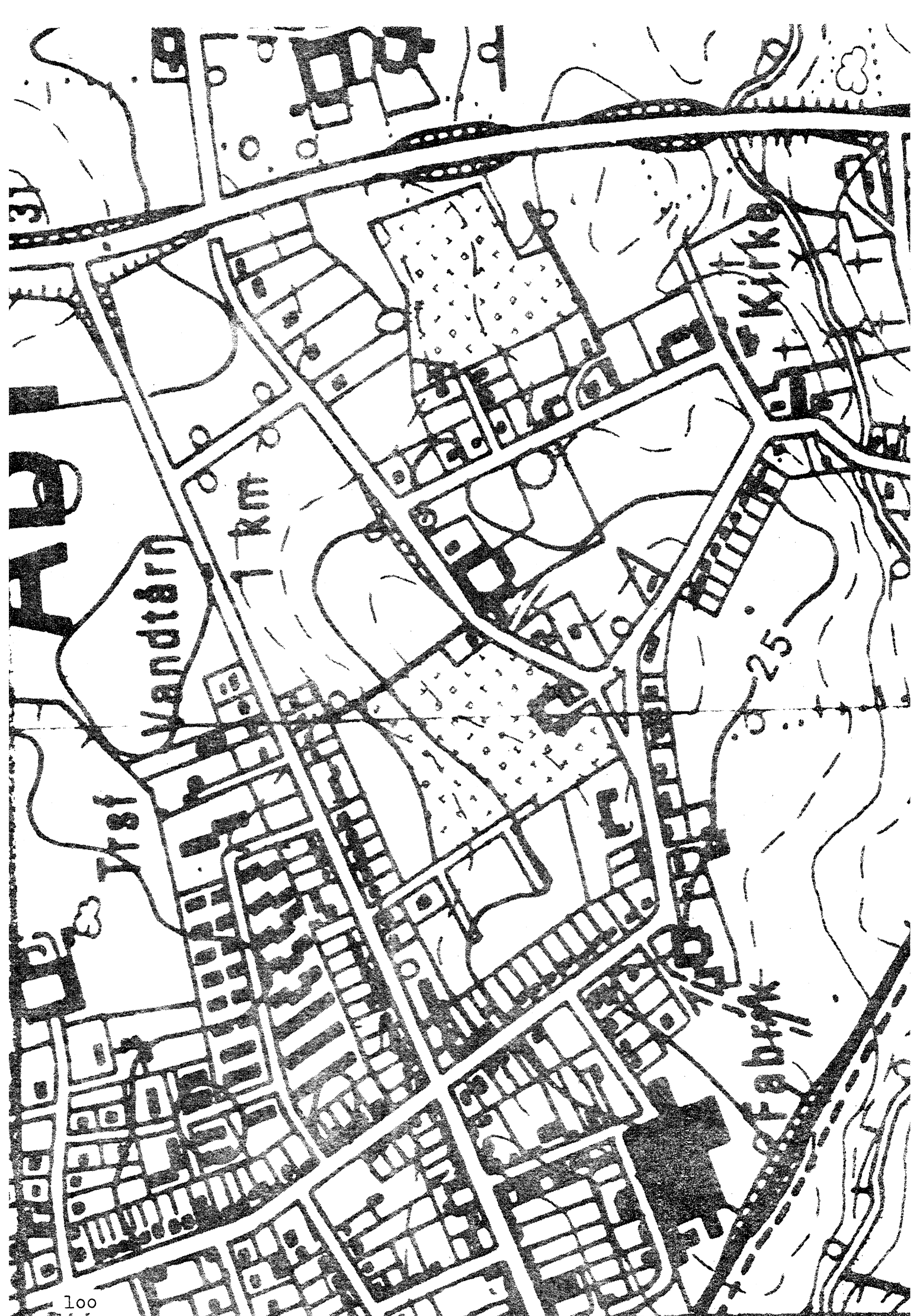
☒Stor
interesse:☐Særlig
interesse:☐**Landsbytypologisk vurdering:** Stor interesse.

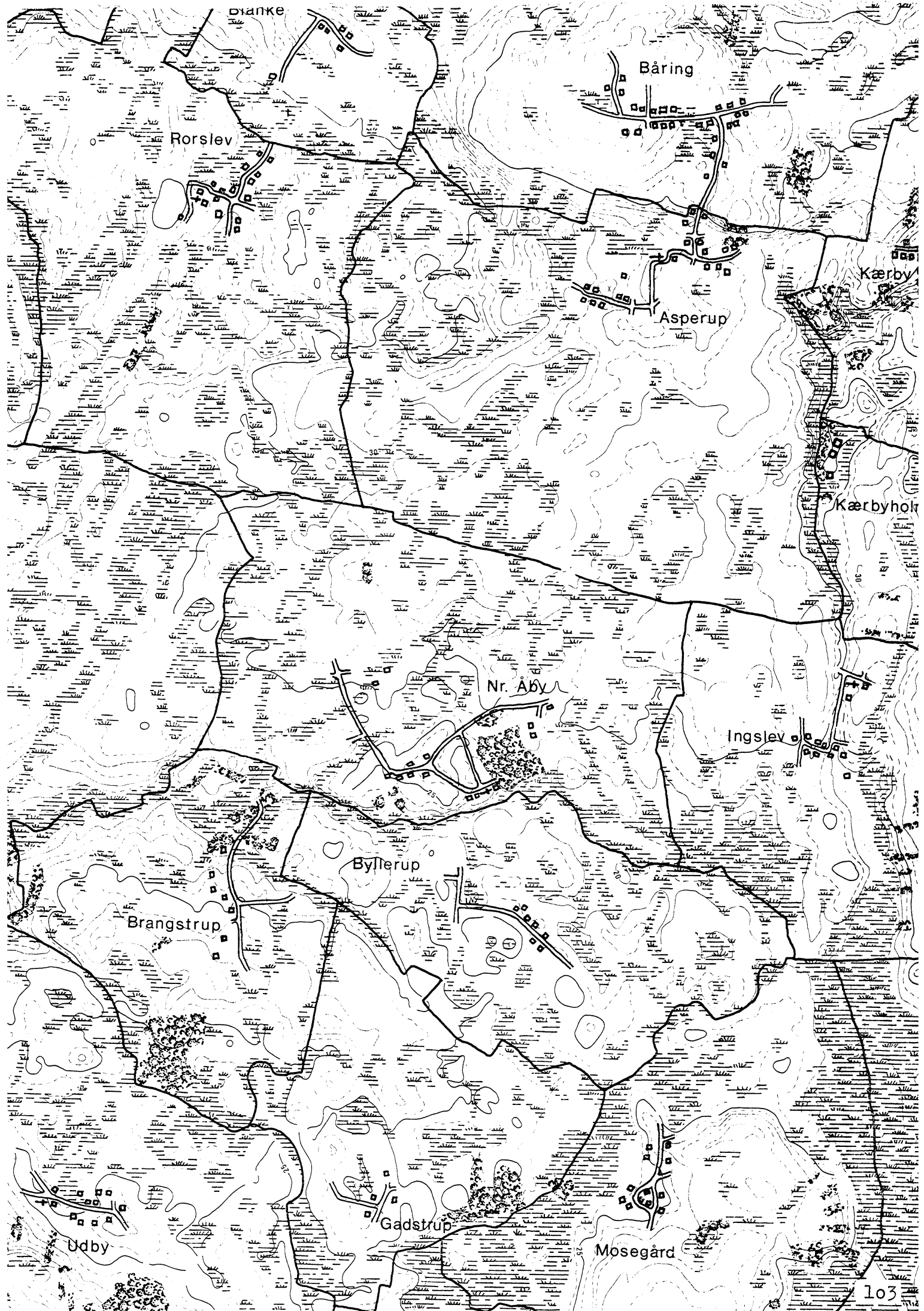
1. Anlægstype. Den lille kirke-adelby af vikingetidsnavnetypen -by er randplaceret i sit ejerlav og har åorientering (jfr. navnet). Bystrukturen er ejendommelig løs og byen fremstår som sammensat af en række dobbeltgårde, der allerede fra senmiddelalder har selvstændige navne. Tilsyneladende er der tale om en tidlig udflytningsbevægelse.
2. Udviklingstype. Den ejendommelige dobbeltgårdstruktur har tydelig affinitet til senmiddelalderens besiddelsesforhold. En tidlig overgang til selveje sætter en voldsom gårdtalsekspansion i gang. I dette århundrede har Nr. Åby udviklet sig som stationsby.

Sammenholdt drejer det sig om en speciel anlægstype, der igennem det sidste århundrede er forvandlet til en stationsby.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er for så vidt delvis bevaret, men området er i dag afgørende præget af stationsbybyggeri.
- 2) Kulturlandskabet er præget af stationsbybebyggelse.
- 3) Særlig relikter: Kirken.
- 4) Arkæologiske interesser:





ROLUND

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Udby
-----------------	-------------------------	----------------------------	----------------------

Navn: Rolund	Navnetype: -lund
----------------------------	--------------------------------

Bemærkninger:

Rolund er nævnt første gang 1336 i formen Rodelunt. Forleddet er måske oprindeligt en form af navneordet, glde. Rot, som betyder rod. Efterleddet er lund, glde. lund, som betyder lille skov.

Anlægstype: Udflytterby	Anlæggelsestidspunkt: middelalder
---------------------------------------	---

Bemærkninger:

En udflytterby er anlagt ved udflytning fra en moderlandsby (adelby) i dette tilfælde Udby.

Historiske tildragelser:

FYNS AMT	Herred: vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Udby
----------	------------------	---------------------	---------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten slynget vejby

Den nordlige del af byen kunne isoleret set godt ligne en polygonal forteby. De øvrige 3 gårde syd for byen ligger uden nogen særlig kontakt med hinanden eller byen. Den mod vestgående byvej virker reguleret.

b. Placering i forhold til by-marken

☒ centralby ☒ agerorientering ☐ skovorientering ☐ åorientering
☐ randby ☐ engorientering ☐ kystorientering
 Ingen ejerlavsgrenser markeret mellem Rolund, Ronæs og Udby.

c. Udskiftning

år: 1796 figur: stjerneudskiftning.

d. Udflytning

☐ ved udskiftningen
☐ efter udskiftningen

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 3-vangsbrug
vangeantal: 2 + 1 sås årligt

rotation: 2/2

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Glat, Vends med ekstra marg. afvandingsløb mod NV.

jordbund: Moræner med smeltevandssand og morænesand.

naturlig afgrænsning: Mod nord samt delvis mod øst (Udby)

☒ overvejende agerjord
☐ overvejende med større indhold af
☐ blandingsøkonomi med

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	vends	Nr. Åby	Udby

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

☐ velbevaret☐ opløst☒ delvis bevaret☐ opløst og nybebygget

Der er tilsyneladende kun forsvundet en enkelt gård fra bykernen. Forten er blevet bebygget med en skole og nogle huse. Ellers er husbebyggelsen moderat.

b. Skelsystem

☐ vangesystemets hegn☒ udskiftningshegnene☐ intet af betydning

Hovedparten bevaret.

c. Ressourceområde

☐ større engareal☐ større skovareal☐ uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald☐ større overdrevarsareal☒ størsteparten opdyrket

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Udby
----------	------------------	---------------------	---------------

STATISTIK

Areal: 718 ha., heraf opdyrket 1688: 62%.

Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903
	73	43	167	

Bebyggelsesenheder:

	1606	1624	1664	1688	1787 1774	1844 ¹	1903
Gårde:	8	8	9	8	9	24	9
Huse:			1		5		
Huse m/ jord:				2		12	3
Huse u/ jord:						4	4
I alt:	8	8	10	10	14	40	16

Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:

	1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit
(44) (1:2) 1664	1	4	4	8,1
(75) 1688	2	6		5,3
1844	5	14	5	6,6
1903	1	8		6,7

Folketal:

	1787	1845	1901
Voksne:	62	67	74
Børn:	45	17	30
I alt:	107	84	104

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Udby
----------	------------------	---------------------	---------------

Besiddelsesforhold:			Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
Selvejere:								
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			1	1			8	
1844 Ronæs, Ud- by og Ro- lund	2	3					22	13
1903		4					9	3

Udviklingsbeskrivelse:

Rolund, Udby og Ronæs opmålt under ét o. 1800. Af det samlede ejerlav var i 1682 opdyrket 62%. Byen havde da tovangsbrug med en lille mark i årlig drift tilknyttet, som det er typisk for egnen. På grund af det ekstensive system takseredes Rolund lavt til 43 tdr. htk. i 1684 (gårdhartkorn 1903: 60 tdr.). I forhold hertil er landgildehartkornet 1664 (73 tdr.) ret højt. Navnet Ro-lund peger på tilstedeværelsen af skov, men af sådan er der ikke (længere) spor i 1664 matriklen. Rolund synes udflyttet fra kirkebyen Udby. Rolund stjerneudskiftedes i 1796 og siden er 1 gård udflyttet/nedlagt.

I 1336 skødede grev Gert af Holsten og junker Henrik til Ditlev van der Wensinen bl.a. Rodelund. Det er uvist om det drejer sig om hele byen og om denne i givet fald oprindelig har været krongods. Ejendommeligt nok havde Iversnæs (Wedellsborg) ingen besiddelser her i senmiddelalderen. O. 1540 fik den svenske adelsslægt Bjelke udlagt 1 gård i byen. I 1664 besad Odense Hospital 1 enkelt gård, medens den svenske Bjelke slægt havde 4 gårde. 100 år efter var 5 af byens gårde samlede under Sparretorn (grevskabet Wedellsborg). Grevskabet blev senere enebesidder i byen og fastholdt fæstegårdsstrukturen endnu i 1903.

Antallet af gårde er stort set konstant fra 1606 til 1903, ligesom den normale husekspansion i det 19. årh. stort set udebliver som følge af den manglende overgang til selveje. Som følge af disse forhold er befolkningstallet vigende fra 1787 til 1901.

Byens gårde var i 1684 gennemsnitlig små. Byen synes egaliseret i forbindelse med udskiftningen og byen fastholdt sin egaliserede struktur endnu i 1903.

FYNS AMT	Herred: vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Udlav
----------	------------------	---------------------	----------------

Sammenfattende vurdering:Ingen
interesse:☐

Interesse:

☐Stor
interesse:☒Særlig
interesse:☐**Landsbytypologisk vurdering:** stor interesse

1). Anlægstype.

Den lille udflytterby af middelaldernavnetypen -lund er centralplaceret i sit ejerlav og har agerorientering. Byformen er slynget-vejby i en forholdsvis sluttet form.

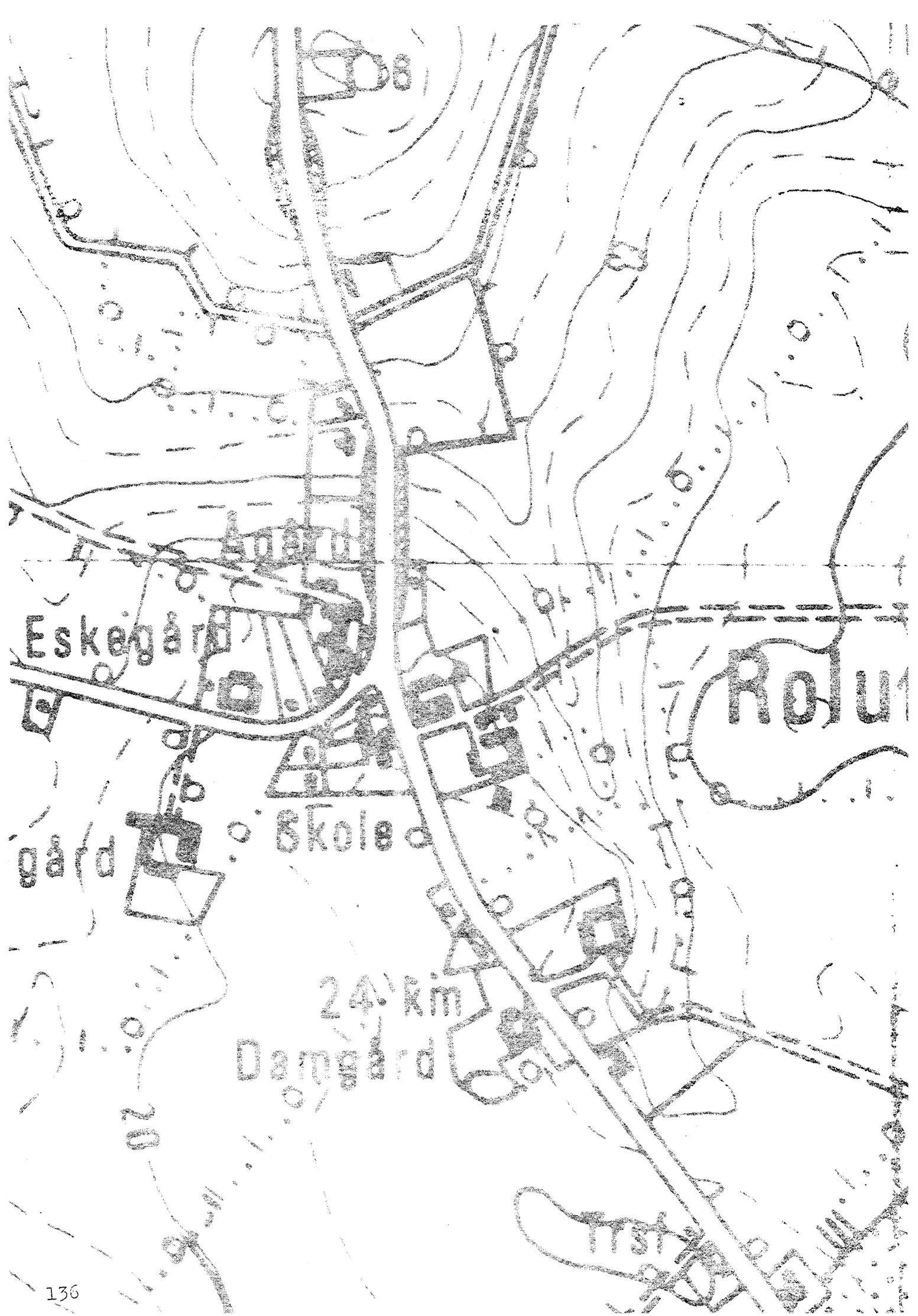
2) Udviklingstype.

I løbet af 1600-1700-tallet samledes byen under Sparretorn (grevskabet Wedellsborg), hvorunder den forblev endnu i 1903. Som følge af den manglende overgang til selveje udeblev den normale 19. årh. ekspansion. Byen egaliseredes i forbindelse med udskiftningen.

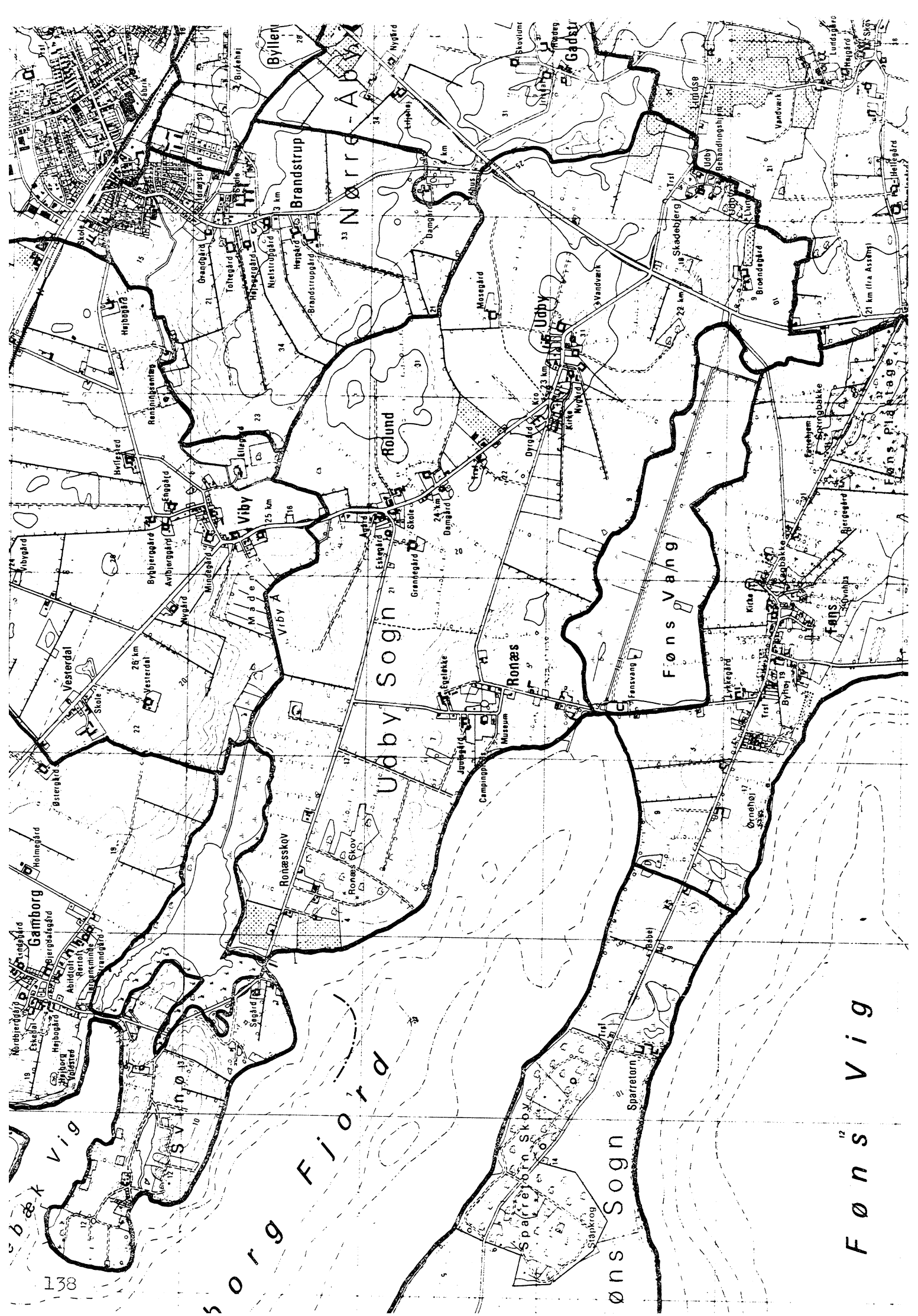
Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og forholdsvis typeren anlægstype, der i udstrakt grad har bevaret sin struktur fra dyrkningsfællesskabets tid.

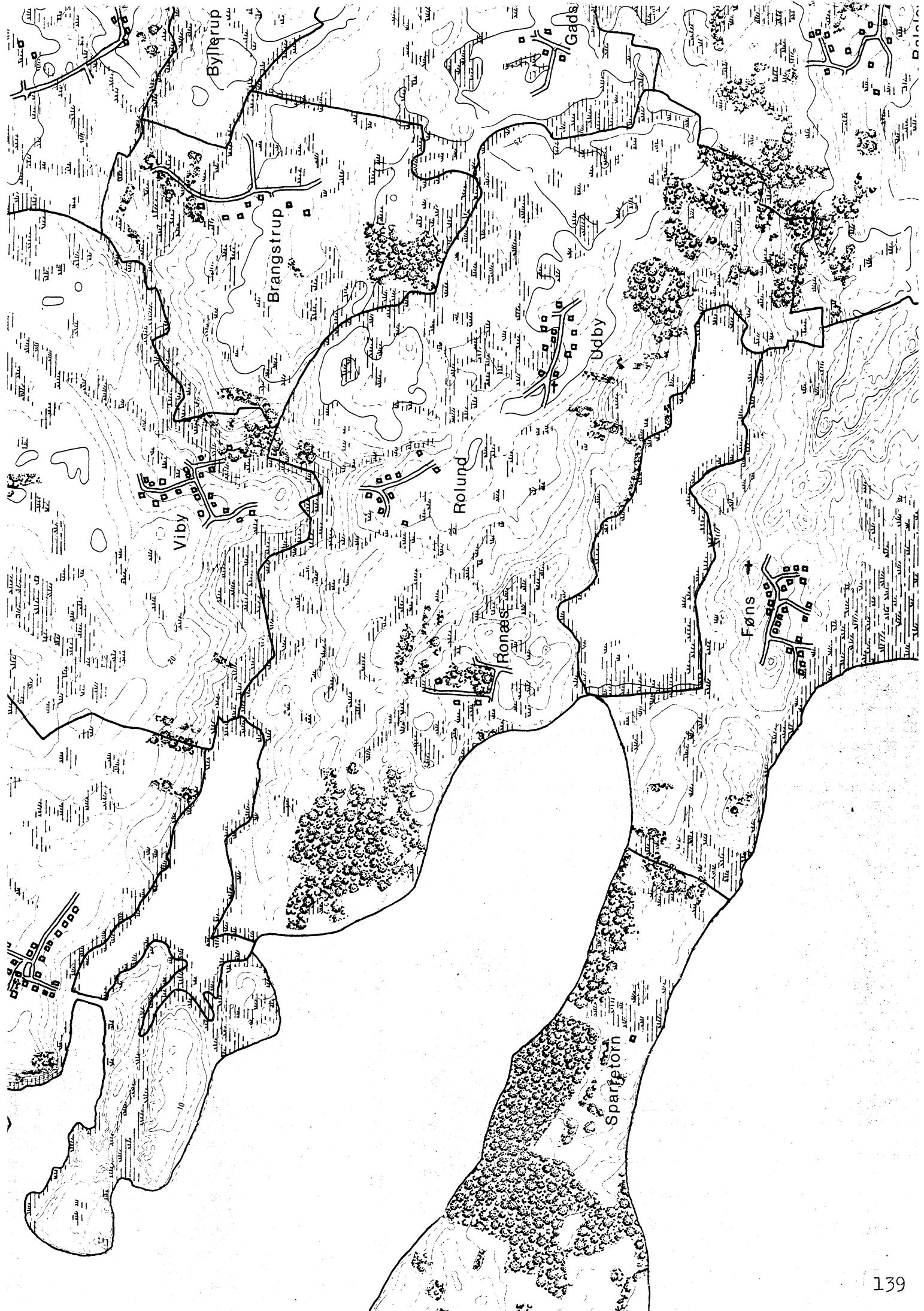
Relikt-vurdering: stor interesse

- 1) Bytomten er delvis bevaret, idet forten dog er forsvundet.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret hovedparten af udskiftningshegnene.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: én frilagt gårdtomt.









RONÆS

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Udby
-----------------	-------------------------	----------------------------	----------------------

Navn: Ronæs	Navnetype: -næs
-----------------------	---------------------------

Bemærkninger:

Ronæs er nævnt første gang 1308 i formen Roteness. Forleddet er måske oprindeligt en form af navneordet, gl'da. Rot, som betyder rod. Efterleddet er næs, gl'da. næs, som betyder stort kystfremspring.

Anlægstype: Udflytterby	Anlæggelsestidspunkt: Middelalder
-----------------------------------	---

Bemærkninger:

En udflytterby er en landsby, som er anlagt ved udflytning fra en anden landsby.

Historiske tildragelser:

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Udby
----------	------------------	---------------------	---------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten Slynget vejby.

De tre gårde ligger med en smule afstand langs vejen. Der findes ingen husbebyggelse.

b. Placering i forhold til by-marken

- ☐ centralby
 ☐ agerorientering
 ☒ skovorientering
 ☐ åorientering
☒ randby
 ☒ engorientering
 ☐ kystorientering

Byen ligger lige op til en mose.

c. Udskiftning

år: 1796 figur: Blokudskiftning.

d. Udflytning

- ☐ ved udskiftningen
☐ efter udskiftningen

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug rotation: 2/2
 vangeantal: 2 + 1 sås årligt.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Glat, Vends.

jordbund: Moræneler med små forekomster af smeltevandssand og saltvands-sand.

naturlig afgrænsning: Afgrænset af Viby å og kysten.

- ☐ overvejende
☒ overvejende ager med større indhold af skov.
☐ blandingsøkonomi med

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Udby
----------	------------------	---------------------	---------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

☐ velbevaret☐ opløst☒ delvis bevaret☐ opløst og nybebygget

Ingen udflytning, men enkelte huse er blevet bygget mellem gårdene. Vejen er blevet rettet ud og umiddelbart vest for byen er der anlagt en campingplads.

b. Skelsystem

☐ vangesystemets hegn☒ udskiftningshegnene☐ intet af betydning

En del bevaret.

c. Ressourceområde

☐ større engareal☒ større skovareal☐ uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald☐ større overdrevarsareal☒ størsteparten opdyrket

Større skovareal bevaret i den V del af ejerlavet "Ronæs Skov". Vejbebyggelse ved vejen til Føns og bebyggelse ved Rolund Skov.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Udby
----------	------------------	---------------------	---------------

STATISTIK

1

Areal: 718 ha, heraf opdyrket 1688: 62%.

Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903
	28	23	167	

Bebyggelsesenheder:

	1606	1624	1664	1688	1787	1844 ¹	1903
Gårde:	3	3	3	3	3	24	7
Huse:	1				2		
Huse m/ jord:						12	4
Huse u/ jord:						4	3
I alt:	4	3	3	3	5	40	14

Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:

	1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit
(67) 1664		1	2	9,3
(33) 1688	1	1	1	7,7
1844	5	14	5	6,6
1903	4	1	2	4,4

Folketal:

	1787	1845	1901
Voksne:	30	49	60
Børn:	21	44	17
I alt:	51	93	77

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby	Udby

Besiddelsesforhold:					Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
Selvejere:			Kronen:					
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			1				2	
incl. Udby 1844 og Rolund	2	3					22	13
1903	4	3					3	4

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 718 ha. store ejerlav (incl. Rolund og Udby) var i 1682 opdyrket 62%. Ronæs havde da det for egnen typiske tovangsbrug med en lille mark i årlig drift tilknyttet. De 3 gårde takseredes i 1684 til 23 tdr. htk. Før inddæmningen af Føns Vang mod syd var Ronæs kystorientering mere udtalt. I nyere tid har Ronæs fungeret som ladeplads med en anlægsbro på 70 m. og en dybde på 3 m. (1956). Ronæs er formentlig oprindelig udflyttet fra Rolund.

Ronæs udskiftedes under et med Udby og Rolund i 1796.

I 1308 anklager kong Erik Menved kong Håkon af Norge bl.a. for at have frataget Hamund Lille (en bror til Niels Hamundsen på Husbygård, senere Iversnæs, Wedellsborg) hans gods i Ronæs. Ved det store Iversnæs arveskifte i 1520 fulgte 1 gård i Ronæs Kærsgård-delen. Herudover lå sognets præstegård i Ronæs. I 1664 var der i byen foruden præstegården 2 egaliserede gårde under Tybrind gods. Tybrind endlemmedes kort efter i grevskabet Wedellsborg, hvorunder dette gods endnu befandt sig i 1903 (i 1762 lå gårdene under grevskabets hovedgård Sparretorn).

Antallet af gårde var i 1600 og 1700-tallet 3, stigende til 7 i løbet af det 19. årh. Hustallets vækst havde beskedent omfang. Befolkningstallet stiger kraftigt fra 1787 til 1845, men noget af stigningen er sat til inden 1901.

Gårdene var i 1684 forholdsvis store. På grund af præstegården blev byen aldrig egaliseret.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Udby
----------	------------------	---------------------	---------------

Sammenfattende vurdering:Ingen
interesse:☐

Interesse:

☐Stor
interesse:☒Særlig
interesse:☐**Landsbytypologisk vurdering:** stor interesse

1) Anlægstype.

Den lille udflytterby er randplaceret i sit ejerlav med kyst, eng, skov orientering. I hvert fald i nyere tid havde byen ladeplads funktioner. Byformen er slynget-vejby.

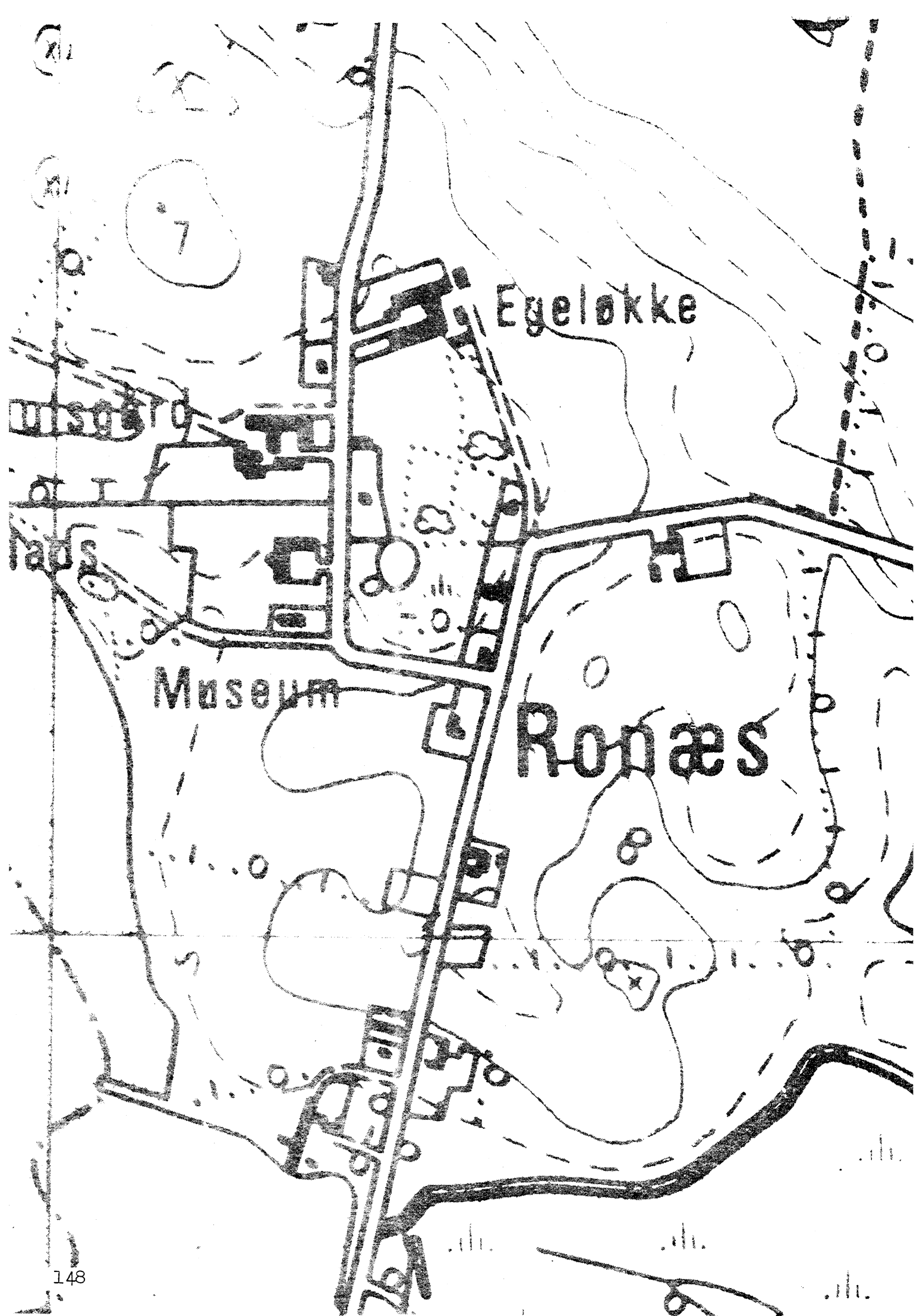
2) Udviklingstype.

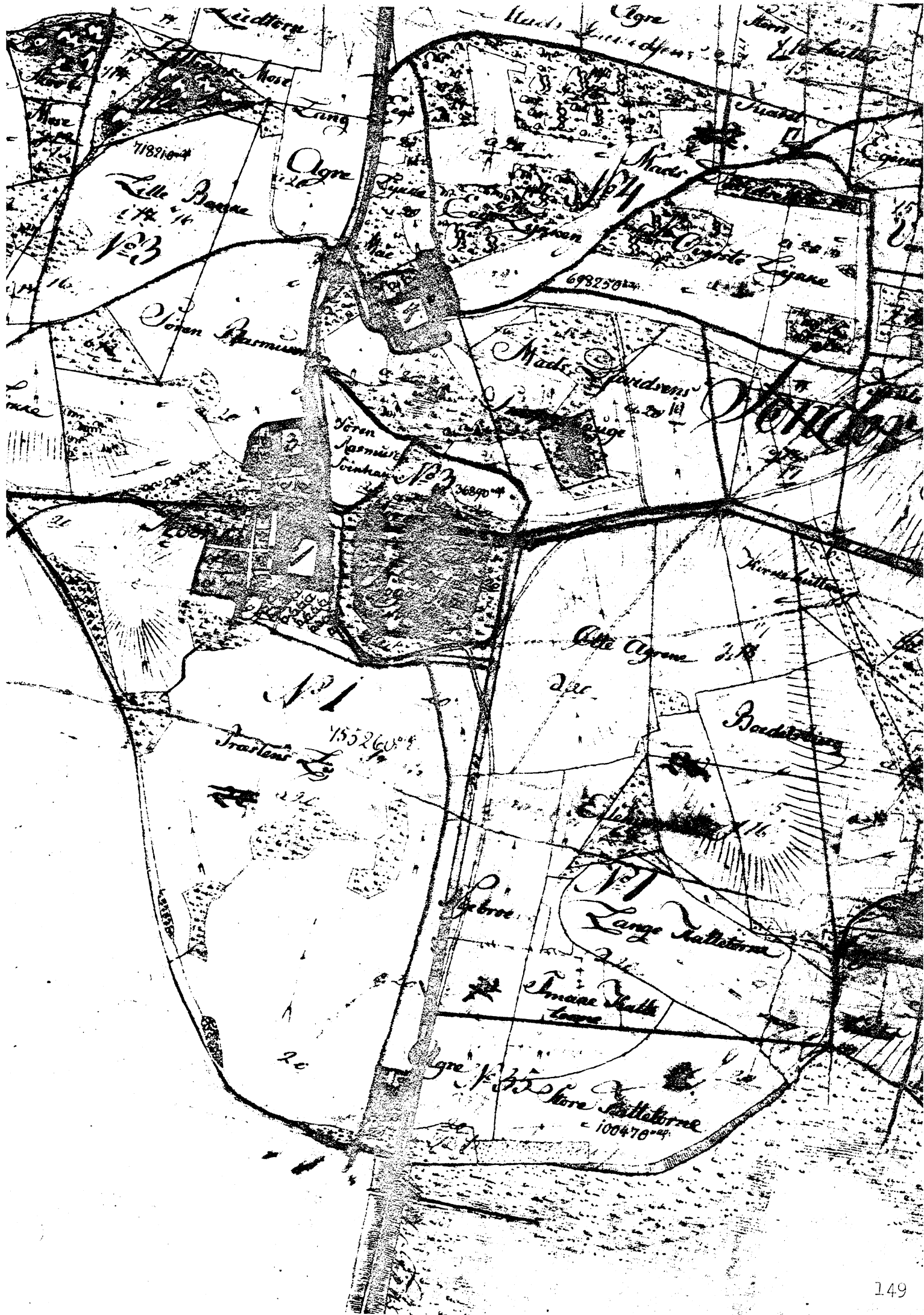
Fra senmiddelalder lå Udby sogns præstegård i Ronæs. De to resterende gårde i byen samledes i 1600-tallet under Tybrind (senere grevskabet Wedellsborg). Overgangen til selveje skete sent og etapevis. I dag rummer den tidligere præstegård et museum.

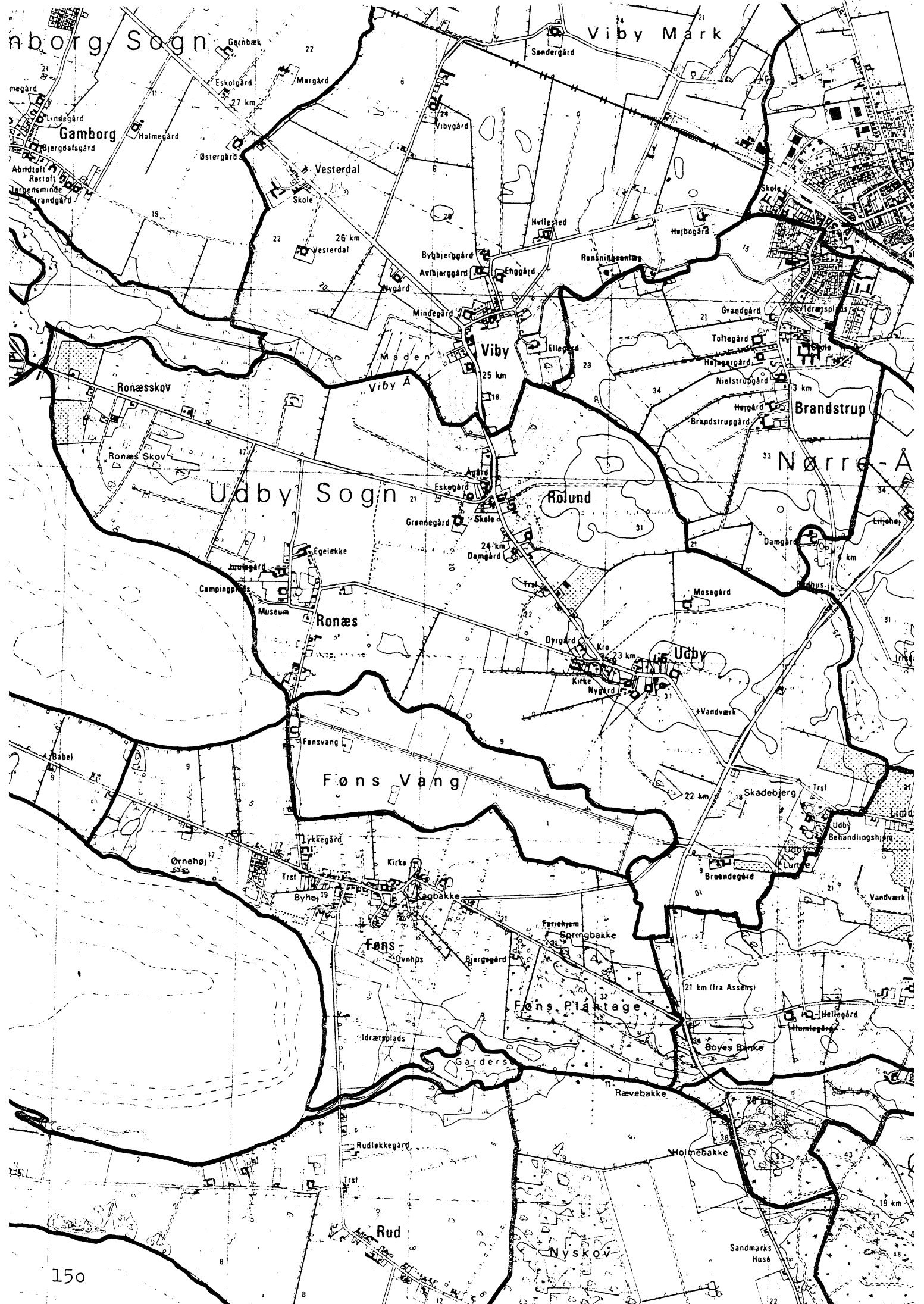
Sammenfattende drejer det sig om en speciel anlægstype med forholdsvis træg udvikling.

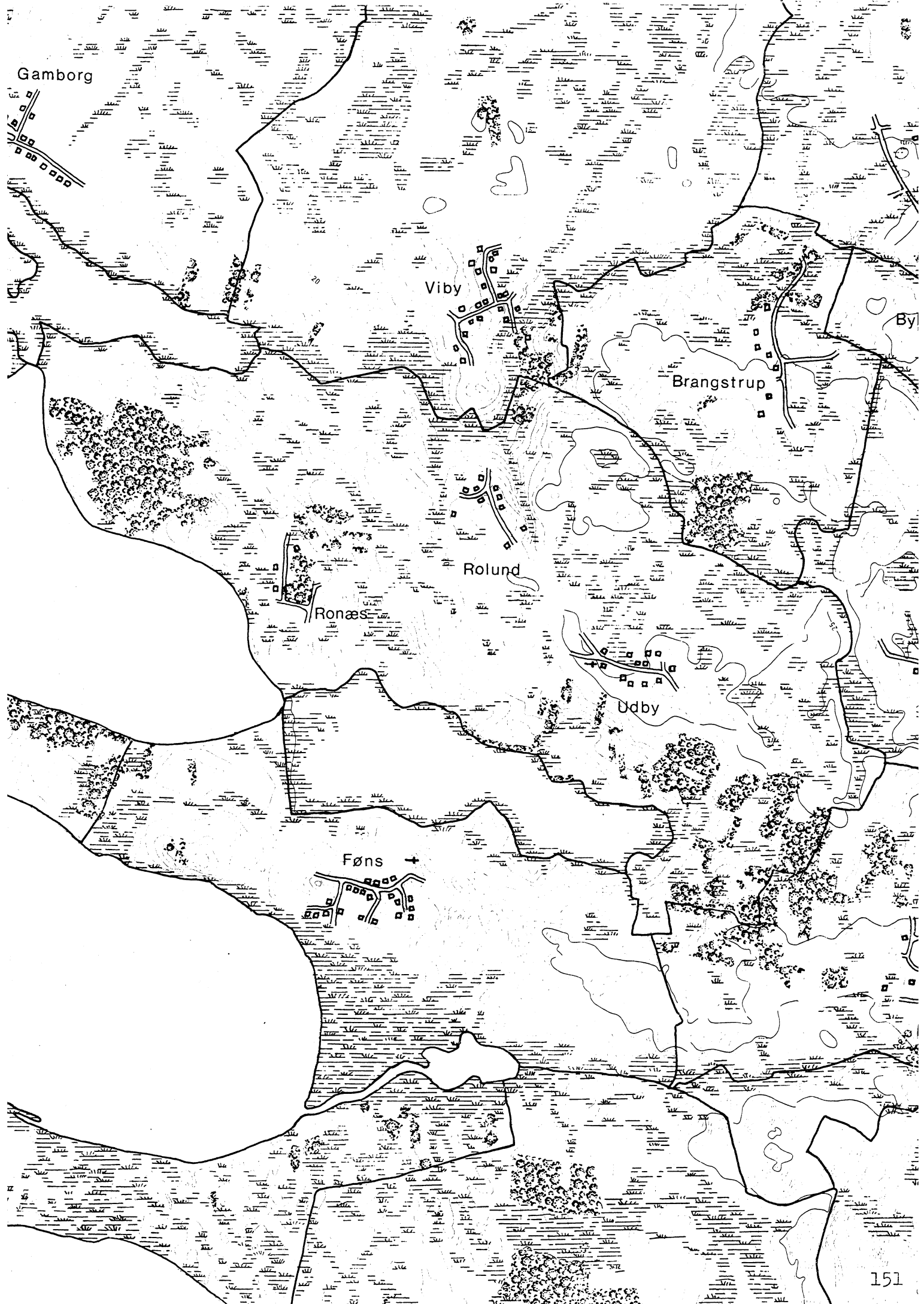
Relikt-vurdering: stor interesse

- 1) Bytomten er delvis bevaret. Samtlige 3 gårde ligger på deres oprindelige plads.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en del udskiftningshegn samt større skovarealer.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: -









RORSLEV

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Rorslev
----------	------------------	---------------------	------------------

Navn: Rorslev	Navnetype: -lev.
----------------------	-------------------------

Bemærkninger:

Rorslev er nævnt første gang 1423 i formen Rodersløff. Forleddet er et mandsnavn, gl'da. Rother. Efterleddet er lev, gl'da. lef, som formentlig betyder arvegods.

Anlægstype: Adelby med kirke.	Anlæggelsestidspunkt: Omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
--------------------------------------	---

Bemærkninger:

En adelby er en landsby - som i modsætning til udflytterbebyggelsen - ikke er anlagt ved udflytning fra en anden landsby.

Historiske tildragelser:

På "Baarup Mark" skal der have været en helligkilde, som dog omtaltes som forsvunden i slutningen af 1700-tallet. I Rorslev fødtes 1809 filosofen Rasmus Nielsen (mindsten rejst 1909 ved fødestedet).

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Rorslev
----------	------------------	---------------------	------------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten Vejklyngeby. (!)

Bebyggelsen ligger meget spredt og usystematisk Ø for kirken ned mod den mindre mose. 1 gård ligger isoleret ca. 1 km mod SV.

b. Placering i forhold til by-marken

- ☐ centralby ☒ agerorientering ☐ skovoriering ☐ åorientering
☒ randby ☐ engorientering ☐ kystorientering

c. Udskiftning

år: 1784 figur:

d. Udflytning

- ☒ ved udskiftningen
☒ efter udskiftningen
 1 før eller ved udskiftningen, 1 efter udskiftningen.

ØKONOMI

a. Vangesystem driftssystem: 2-vangsbrug rotation: 2/2 + 1 sås årl.
 vangeantal: 2

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Glat, Vends, gennemskåret af tunneldel N-S, samt kuppelbakken mod N.

jordbund: Moræneler med små forekomster af ferskvandstørve, -ler, -sand, samt morænesand og smeltevandssand og -ler.

naturlig afgrænsning: Til alle sider.

- ☐ overvejende
☒ overvejende ager med større indhold af eng, men i mange spredte småforekomster.
☐ blandingsøkonomi med

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Rorslev
----------	------------------	---------------------	------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

☐ velbevaret☐ opløst☒ delvis bevaret☐ opløst og nybebygget

3 gårde nedlagt/flyttet. Enkelte parcelhuse opført, men det ændrer ikke landsbybilledet nævneværdigt. Resten af moserne bevaret i udkan-
ten af landsbyen mod N.

b. Skelsystem

☐ vangesystemets hegn☒ udskiftningshegnene☐ intet af betydning

En mindre del er bevaret.

c. Ressourceområde

☐ større engareal☐ større skovareal☐ uopdyrkede bakker med
mere end 12 % fald☐ større overdrevsareal☒ størsteparten opdyrket

Ressourceområdet domineres dels af motorvejen dels af hovedvejen der
begge skærer gennem ejerlavet syd for byen.

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby	Rorslev

STATISTIK

Areal: 427 ha, heraf opdyrket 1688: 70%.

Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903
	86	89	103	

Bebyggelsesenheder:

	1606	1624	1664	1688	1787	1844	1903
Gårde:	13	13	13	14	11	17	15
Huse:	2		4		14		
Huse m/ jord:				1		30	30
Huse u/ jord:				4		1	14
I alt:	15	13	17	19	25	48	59

Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:

	1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit
(54) 1664	5	4	4	6,6
(43) 1688	3	8	3	6,3
1844	10	6	1	4,5
1903	8	3	4	5,8

Folketal:

	1787	1845	1901
Voksne:	88	186	216
Børn:	45	69	97
I alt:	133	255	313

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Rorslev
----------	------------------	---------------------	------------------

Besiddelsesforhold:			Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
Selvejere:			gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			4	2			9	2
1844	17	30						1
1903	15	43						1

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 427 ha store ejerlav var i 1682 opdyrket 70%. Byen havde da et relativt ekstensivt 2 vangsbrug og takseredes lavt til 89 tdr. htk. i 1684 mod 103 tdr. i 1844. Fra det oprindelige større ejerlav er senere udparcelleret udflytterbyen Blanke. Inden for selve ejerlavet nævnes allerede i 1475 udflyttergården Rorslev Markgård (Margård). Byen udskiftedes i 1784 og siden er 3-4 gårde udflyttet/nedlagt.

I 1450 erhvervede Eggert Frille 2 gårde i Rorslev. Disse gårde optræder på skiftet efter datteren i 1504. Ved skiftet efter fru Mette Peders datter til Løgismose i 1475, fordeltes 3 gårde i Rorslev, hvoriblandt Rorslev Markgård. Rorslev rummede desuden en annekspræstegård samt en mensalgård, ligesom kronen synes at have haft 1 gård, der bortmageskiftedes i 1584. I 1664 var godsfordelingen mellem kronen og adel stort set uændret. De adellige gårde var fordelt på en række lodsejere.

I 1763 ejede Gyldensteen en enkelt gård, men overgangen til selveje forløb i øvrigt hurtigt.

Antallet af gårde var i 1600-tallet 13. I 1787 tilsyneladende kun 11. Det er dog muligt at forskellen hidrører fra en række småbol på grænsen mellem gård og husklassen. Af sådanne fandtes der i 1664 4. Igennem det 19. årh. ekspanderede gård og hustal i normalt omfang. Ligesom befolkningsvæksten ligger noget over det normale.

Gårdene var i 1684 gennemsnitlig af normal størrelse, men fordelte sig over et meget stort hartkornsinterval. Byen synes aldrig egaliseret.

FYNS AMT	Hered:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby	Rorslev

Sammenfattende vurdering:Ingen
interesse:☐

Interesse:

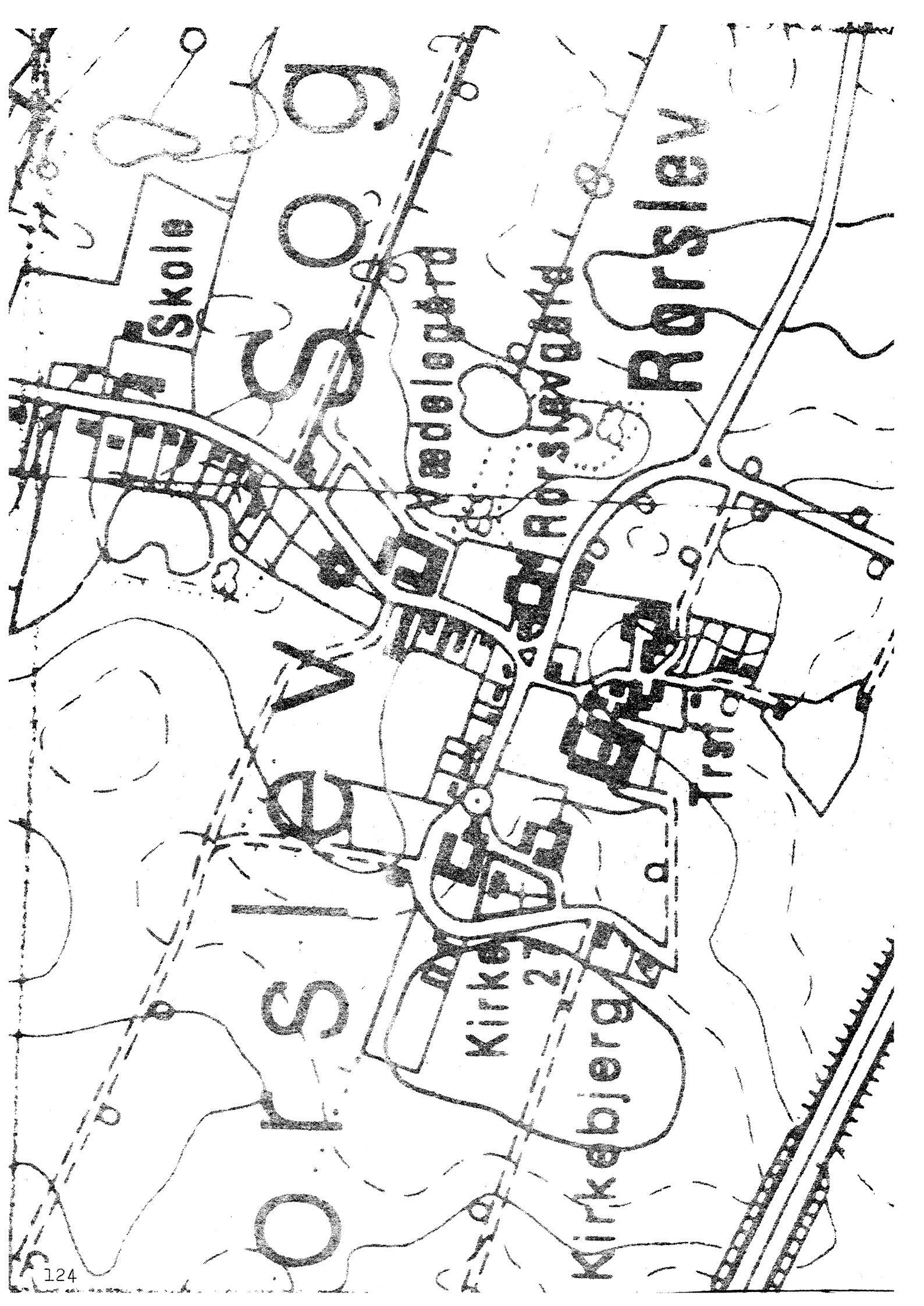
☐Stor
interesse:☒Særlig
interesse:☐**Landsbytypologisk vurdering:** Interesse.

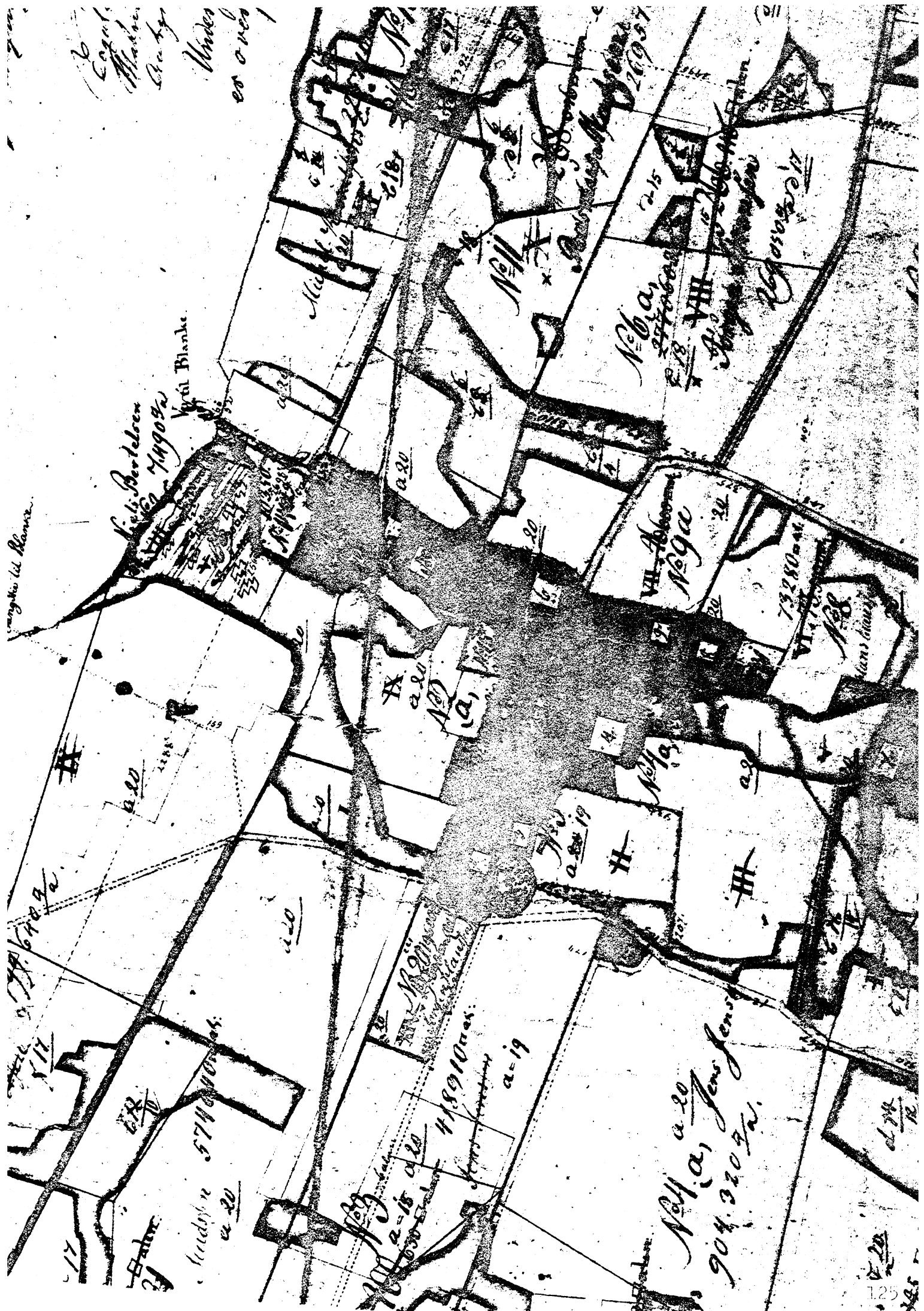
1. Anlægstype. Den middelstore kirke-adelby af før-vikingetids navneendelsen -lev er randplaceret i sit ejerlav og har agerorientering. Fra det oprindelige større ejerlav er udflytterbyen Blanke udparcelleret. Byformen er vejklungeby. En enestegård i ejerlavet Rorslev Margård omtales allerede i 1400-tallet.
2. Udviklingstype. Rorslevs besiddelsesforhold forblev spredte og udviklingen var træg indtil overgangen til selveje fulgtes af ekspansion i normalt omfang.

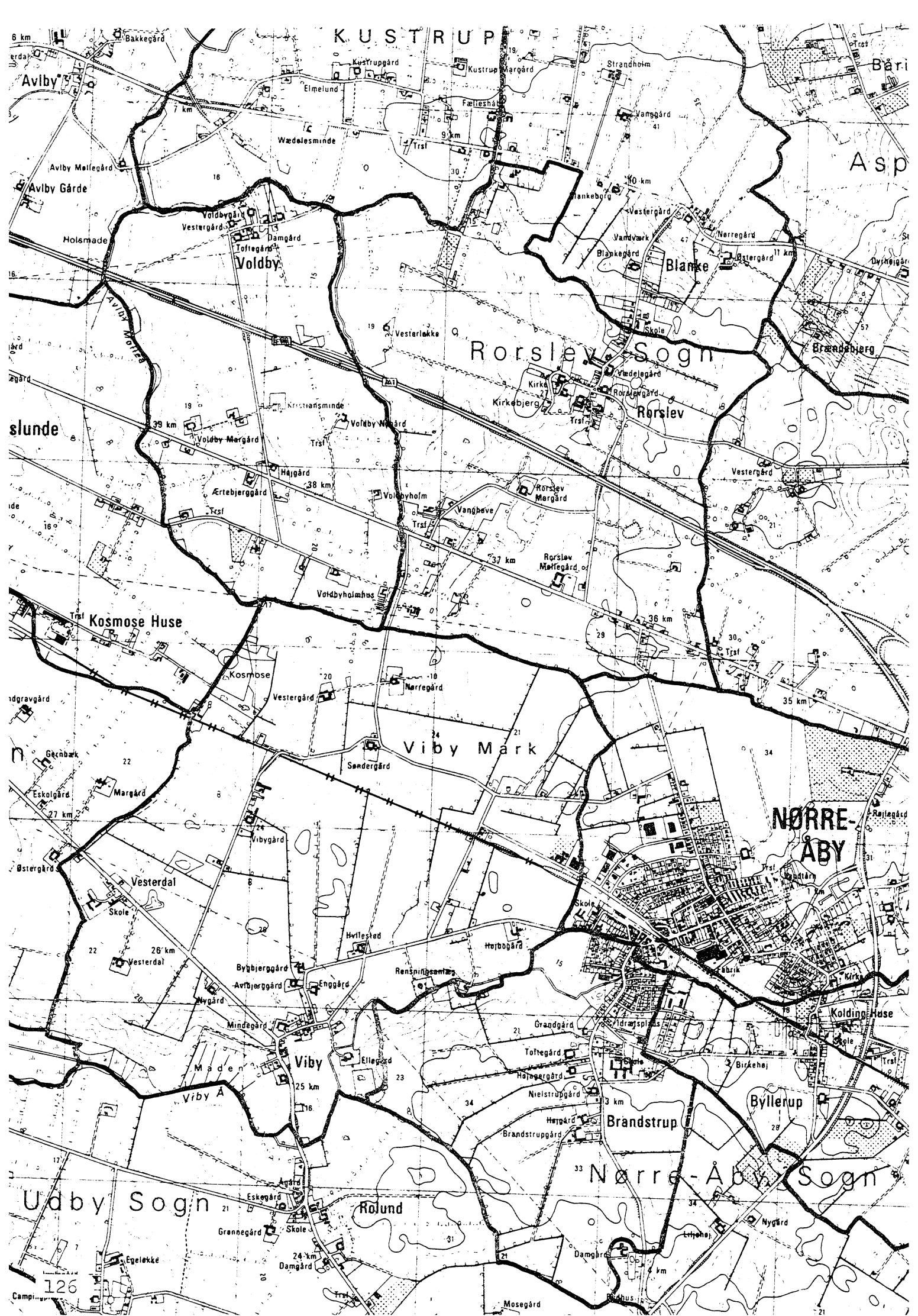
Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og forholdsvis typeren anlægstype uden særlige udviklingsmæssige karakteristika.

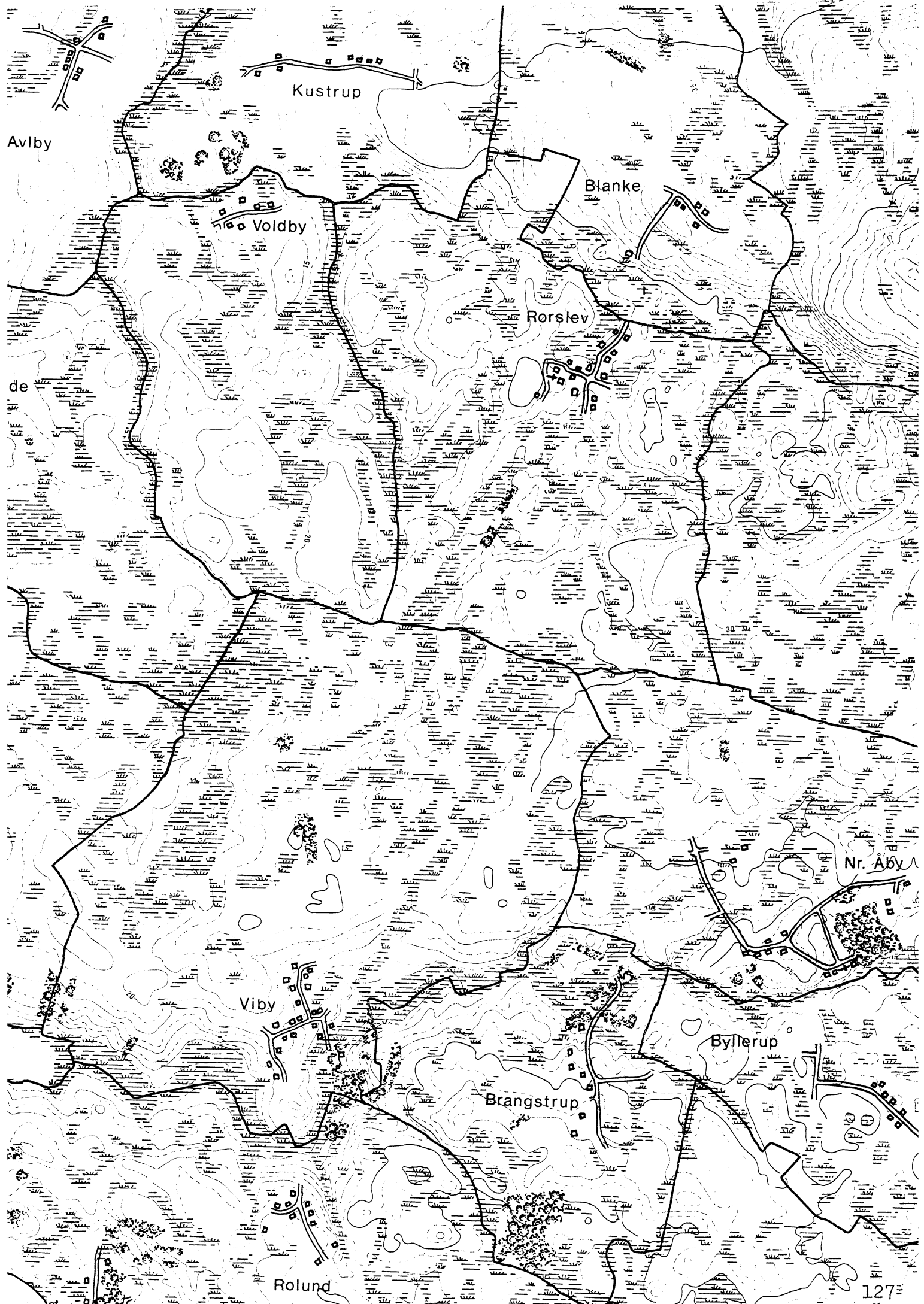
Relikt-vurdering: Stor interesse.

- 1) Bytomten er delvis bevaret og landsbybilledet fremstår intakt.
- 2) Kulturlandskabet domineres af motorvejen.
- 3) Særlige relikter: Kirke.
- 4) Arkæologiske interesser: 2 frilagte gårdtomter.









UDBY

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Udby
-----------------	-------------------------	----------------------------	----------------------

Navn: Udby	Navnetype: -by.
----------------------	---------------------------

Bemærkninger:

Udby er nævnt første gang 1440 i formen Wby. Forleddet er formentlig Ut. som betyder ud, sigtende til beliggenheden ved kysten. Efterleddet er by, gl'da. by, som betyder landsby.

Anlægstype: Adelby med kirke	Anlæggelsestidspunkt: Omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
--	--

Bemærkninger:

En adelby er en landsby - som i modsætning til torperne - ikke er anlagt ved udflytning fra en anden landsby.

Historiske tildragelser:

Vesterdal Højskole oprettedes 1880 var i 1890'erne nogle år børnehjem under ledelse af J.P. Sundbo, fra 1896 atter højskole, udv. 1947.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Udby
----------	------------------	---------------------	---------------

BY- OG EJERLAVSTYPER

a. By-tomten Reguleret vejforteby.

Gårdene og husene ligger på begge sider af bygaden. Kirken ligger en smule isoleret vest for byen, men ved vejen og med enkelte huse og en mindre gård omkring. 2 gårde ligger i bymarken. Oprindeligt har der ligget 3 gårde mere i bykernen på de tomme tofter.

b. Placering i forhold til by-marken

- ☒ centralby ☒ agerorientering ☐ skovorientering ☐ åorientering
☐ randby ☒ engorientering ☐ kystorientering

c. Udskiftning

år: 1796 figur: Stjerneudskiftning.

d. Udflytning

- ☒ ved udskiftningen Måske 2 gårde
☒ efter udskiftningen 1 gård

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug
vangeantal: 2

rotation: 2/2 + 1 sås årl.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Glat, Vends.

jordbund: Moræneler med få, små foreskomster af ferskvandstørv.

naturlig afgrænsning: Naturlig afgrænset af eng, kyst og skov.

- ☐ overvejende
☐ overvejende med større indhold af
☒ blandingsøkonomi med agerjord, engjord og skov.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Udby
----------	------------------	---------------------	---------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

☐ velbevaret☐ opløst☒ delvis bevaret☐ opløst og nybebygget

Ca. 30% af gården er flytter ud og der er bygget en del huse langs bygaden, specielt mellem kirken og byen. Vejsystemet er intakt, men tofteskellene er i de fleste tilfælde ændrede eller forsvundet. Udskeftningshegnene "stråler" stadig helt ind til gården på den sydlige side af vejen.

b. Skelsystem

☐ vangesystemets hegn☒ udskiftningshegnene☐ intet af betydning

Nogle bevaret.

c. Ressourceområde

☐ større engareal☐ større skovareal☐ uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald☐ større overdrevarsareal☒ størsteparten opdyrket

Mindre bebyggelse opstået i udkanten af ejerlavet.

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Udby.
----------	------------------	---------------------	----------------

STATISTIK

1

Areal: 718 ha, heraf opdyrket 1688: 62%.							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
	58	50	167				
Bebyggelsesenheder: Incl. Broende og Mosegård.							
	1606	1624	1664	1688	1787	1844 ¹	1903
Gårde:	12	11	12	13	12	24	11
Huse:	1		3		9		
Huse m/ jord:				4		12	11
Huse u/ jord:				2		4	2
I alt:	13	11	15	19	21	40	24
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
	1-4 tdr. htk.		5-8 tdr. htk.		8- tdr. htk.		Gennemsnit
1664	5		5		1		4,8
(54) 1688	8		5				3,8
1844	5		14		5		6,6
1903	3		5		3		6,2
Folketal:							
	1787		1845		1901		
Voksne:	86		107		126		
Børn:	65		38		43		
I alt:	151		145		169		

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby.	Udby

Besiddelsesforhold:			Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
Selvejere:								
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664	2		3	3			7	
incl. Ronæs 1844 og Rolund	2	3					22	13
1903	1	6					10	7

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 718 ha. store ejerlav (incl. Rolund og Ronæs, der omkring 1800 opmålt sammen med Udby) var i 1682 opdyrket 62%. Byen havde da det for egnen typiske tovangsbrug med en lille mark i årlig drift tilknyttet. Ejerlavet takseredes i 1684 til 50 tdr. htk. Udby var oprindelig et kystejervlav, jvf. enestegårdsnavnet Broende, der hentyder til en skibsbro, men dette indtryk sløredes ved inddæmningen af Føns Vang.

Fra Udby ejerlav er senere udskilt Rolund by ligesom et par enkeltgårde, hvoraf Broende nævnes fra 1465 og Mosegård fra 1606. Begge regnedes dog i 1682 med under ejerlavets dyrkningsfællesskab.

Udby udskiftedes under ét med Rolund og Ronæs i 1796, siden er 3 gårde yderligere udflyttet.

I senmiddelalderen fandtes 1 kirke-gård i byen, ligesom Odensebispen i 1514 havde 1 gård. Kronen havde under Hindsgavl Len (i 1586) 2 selvejergårde og 1 fæstegård. Kronens (+ kirkens) andel var i 1664 endnu intakt. I 1449 fordeltes ved et skifte mellem Johan Bjørnsen og hans broderbørn 2 gårde i Udby (hver på 9 tdr. htk.) I 1664 var de 6 adelsgårde spredt på diverse ejere. Den syvende, Broende, lå til Tybrind og fulgte kort efter dette gods ind under grevskabet Wedellsborg, der efterhånden erhvervede (omtrent) hele byen. Under grevskabets hovedgård Sparretorn lå i 1762 Broende og 6 andre gårde i Udby foruden 2 husmandssteder. Endnu i 1903 var byen stort set intakt under grevskabet.

Antallet af gårde forbliver stort set uændret fra 1606 til 1903, omend en række småbol på grænsen mellem gård- og husklassen afstedkommer en række mindre forskydninger. Af disse typiske kyst småbrug fandtes der i 1664 4. som følge af den sene overgang til selveje udebliver husekspansionen i det 19. årh. stort set, ligesom befolkningstallet stagnerer.

Gårdene var i 1684 forholdsvis små. Ejendommeligt nok synes Udby ikke egaliseret ved udskiftningen.

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby	Udby

Sammenfattende vurdering:Ingen
interesse:☐

Interesse:

☒Stor
interesse:☐Særlig
interesse:☐**Landsbytypologisk vurdering:** stor interesse

1) Anlægstype.

Den lille kirke-adelby af vikingetidssnavnetypen -by er centralplaceret i sit ejerlav og har ager/eng orientering. Byformen er reguleret vejforteby. Udby var oprindeligt et kystejlerlav og en række småbrug i byen er typisk herfor. Af det oprindelige ejerlav er senere udskilt Rolund samt to enkeltgårde Mosegård og Broende.

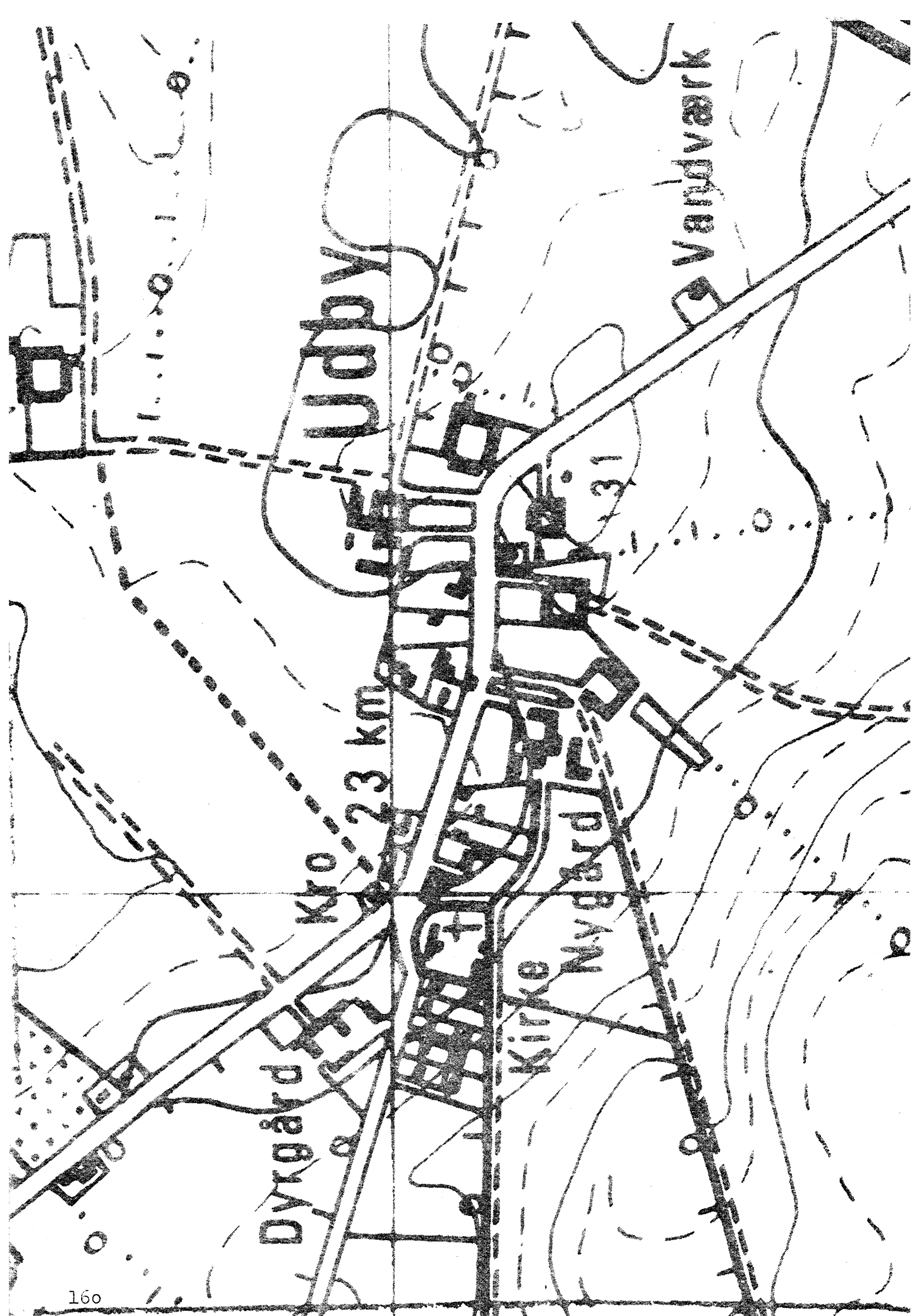
2) Udviklingstype.

Byen var i senmiddelalderen delt mellem kron- kirke gods og adelsgods. I løbet af 1700-tallet samledes byen under grevskabet Wedellsborg (Sparretorn), hvorunder den befandt sig endnu i 1903. Som følge heraf udeblev ekspansionen stort set i det 19. årh.

Sammenfattende drejer det sig om en forholdsvis sjælden og typeren anlægstype med en forholdsvis træg udvikling.

Relikt-vurdering: interesse

- 1) Bytomten er delvis bevaret, men det regulerede fortebys præg er gået tabt.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en del stjerneudskiftningshegn.
- 3) Særlige relikter: Kirken
- 4) Arkæologiske interesser: 1 frilagt gårdtomt.



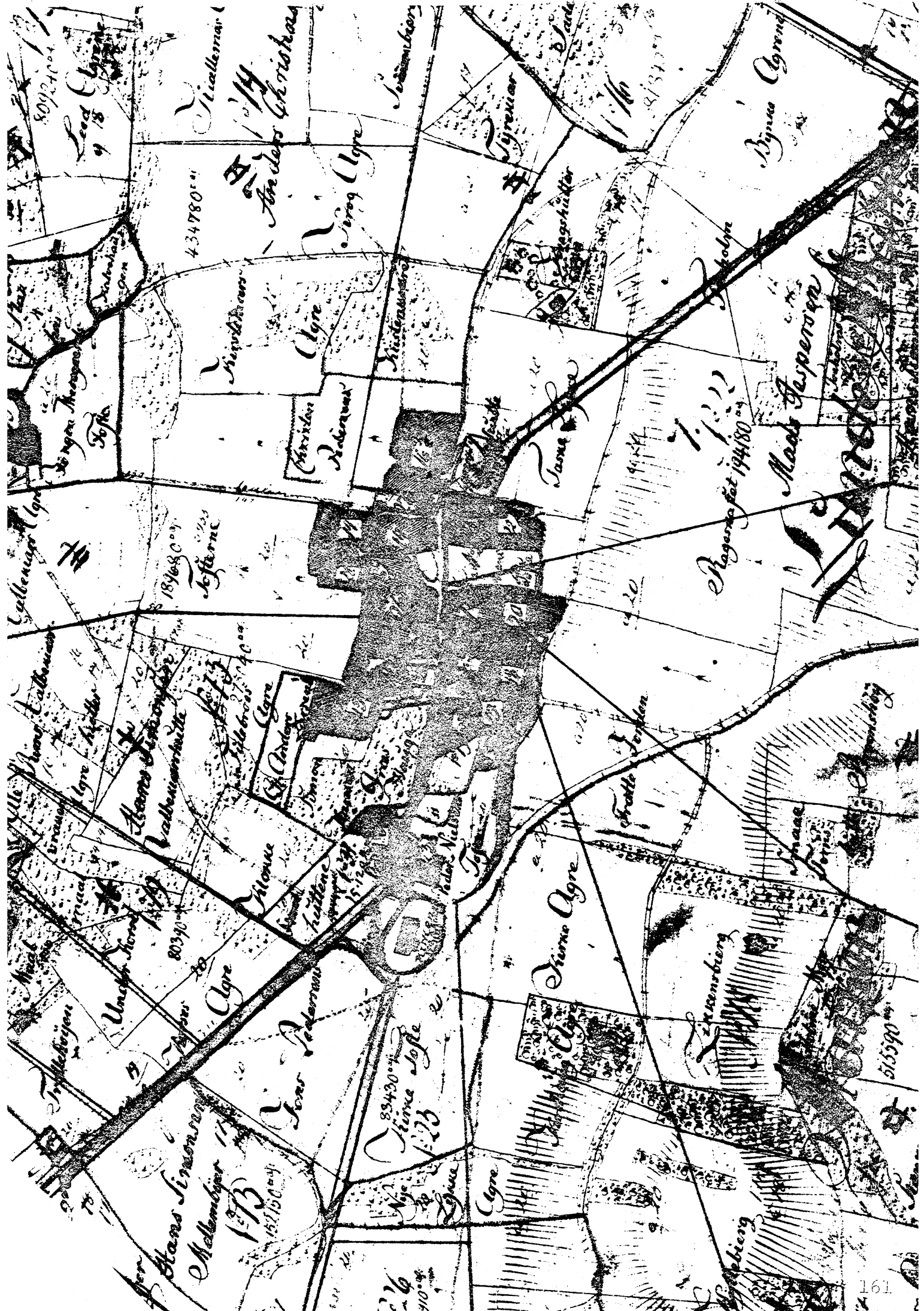
Dyrgård

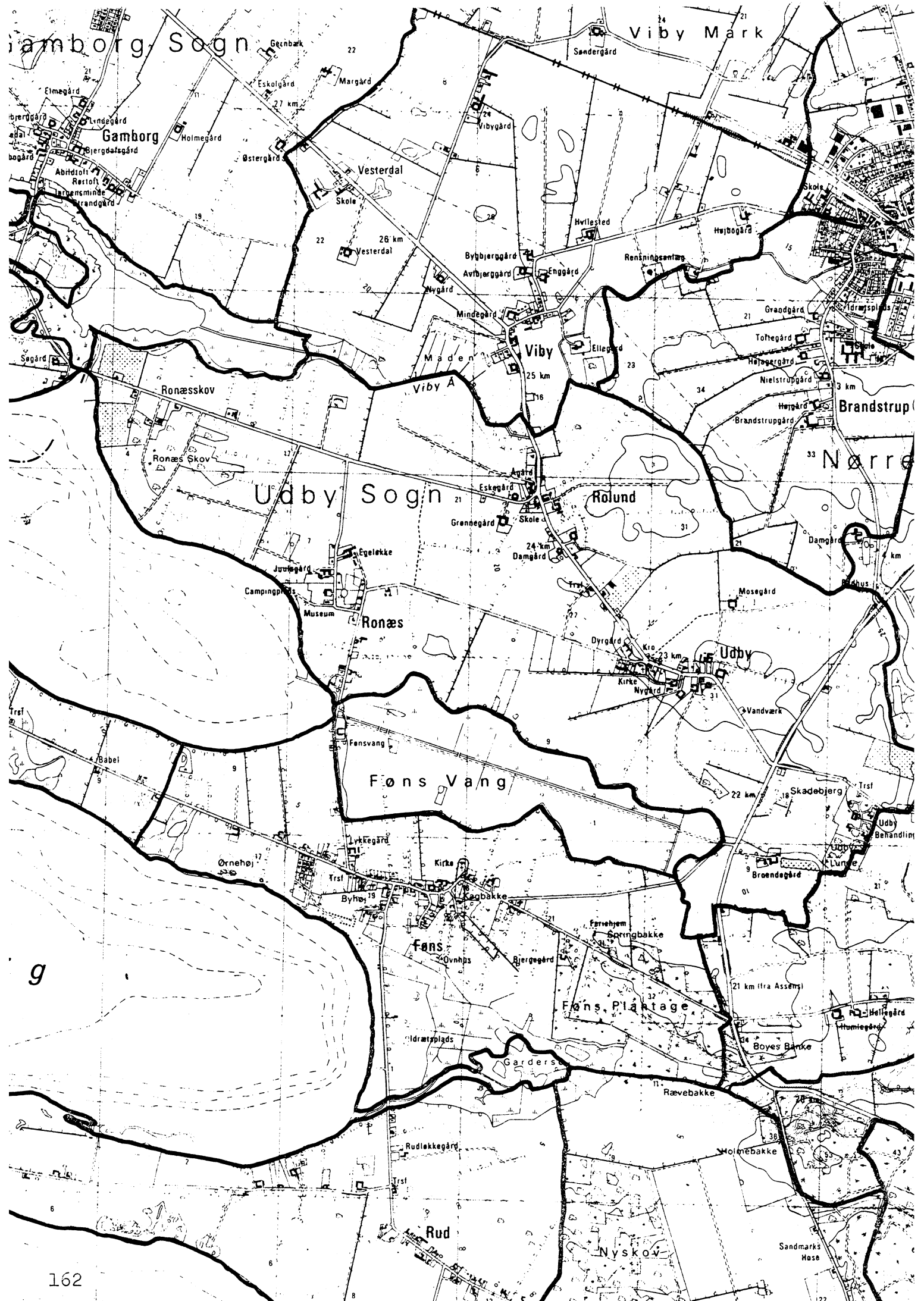
23 km

Kirke

Nygård

Vandværk







VIBY

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Udby.
----------	------------------	---------------------	----------------

Navn: Viby	Navnetype: -by
---------------	-------------------

Bemærkninger:

Viby er nævnt første gang 1440 i formen Wiby. Forleddet er navneordet glɔa. Wi, som betyder vi, helligdom. Efterleddet er by, glɔa. -by, som betyder landsby.

Anlægstype: Adelby med kirke.	Anlæggelsestidspunkt: Omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
----------------------------------	---

Bemærkninger:

En adelby er en landsby - som i modsætning til udflytterbebyggelserne - ikke er anlagt ved udflytning fra en anden landsby. Viby kirke blev ifølge klemmebrev af 1555 beordret nedlagt, hvilket skete kort efter.

Historiske tildragelser:

Den gamle plads, hvor Viby kirke har ligget, blev fredet i 1890. En romansk figursten, der findes indmuret i en gård i Udby, hævdes ligesom en lille sengotisk apostelfigur af træ at stamme fra Viby kirke.

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby	Udby

BY- OG EJERLAVSTYPER

a. By-tomten Slynget vejby.

Byen falder i tre afdelinger. Gårdene i den sydlige del "slynger" sig langs vejen, mens den nordlige del ligger i en klynge. Sydøst for byen ligger gården Ellegård afsondret fra den øvrige bebyggelse. Viby Mølle ligger helt isoleret i ejerlavets sydøstlige hjørne. I den nordlige del ligger en dobbeltgård.

b. Placering i forhold til by-marken

- ☐ centralby ☒ agerorientering ☐ skovorientering ☒ åorientering
☒ randby ☐ engorientering ☐ kystorientering

c. Udskiftning

år: 1796 figur: Strimmeludskiftning.

d. Udflytning

- ☐ ved udskiftningen
☒ efter udskiftningen ca. 4 gårde.

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug rotation: 2/2
 vangeantal: 4

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: Glat, Vends med ekstra marg. afvandingsløb mod S, domineret af senglacialt ler.

jordbund: Moræneler med ferskvandssand, -ler -tørv, og -dynd, samt små forekomster af smeltevandssand og -grus.

naturlig afgrænsning: Naturligt afgrænset til alle sider af å og eng.

- ☐ overvejende
☒ overvejende ager med større indhold af eng.
☐ blandingsøkonomi med

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby	Udby

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

☐ velbevaret☐ opløst☒ delvis bevaret☐ opløst og nybebygget

Omkring 40% af gårdene er flyttet ud og deres tomter er blevet bebygget af huse. Byen ligner stadig en slynget vejby, men den nordlige del af byen har mistet sit præg af "klynget vejby". Vejsystemet er intakt, men åen, som løber umiddelbart øst for byen, er blevet rettet kraftigt ud. Tofteskellene er dårligt bevarede.

b. Skelsystem

☐ vangesystemets hegn☒ udskiftningshegnene☐ intet af betydning

Nogle bevaret.

c. Ressourceområde

☐ større engareal☐ større skovareal☐ uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald☐ større overdrevarsareal☒ størsteparten opdyrket

Ejerlavet er præget af enkeltliggende gårde og en mindre bebyggelse er opstået i den vestlige del af ejerlavet kaldet Vesterdal.

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby	Udby

STATISTIK

Areal: 584 ha, heraf opdyrket 1688: 54%.

Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903
	145	85	130	

Bebyggelsesenheder:

	1606	1624	1664	1688	1787	1844	1903
Gårde:	14	14	15	16	16	17	18
Huse:	5 *		11 *		16 *		
Huse m/ jord:						17	19
Huse u/ jord:				8		2	9
I alt:	19	14	26	24	32	36	46

Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:

	1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit
(60) 1664		3	11	10,4
(75) 1688	5	10	1	5,3
1844	1	15	1	7,2
1903	1	16	1	7,0

Folketal:

	1787	1845	1901
Voksne:	123	156	219
Børn:	61	71	87
I alt:	184	227	306

FYNS AMT	Herred: Vends	Kommune: Nr. Åby	Sogn: Udby
----------	------------------	---------------------	---------------

Besiddelsesforhold:			Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
Selvejere:								
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			4	6			11	5 ⁰
1844	1	5					16	14
1903	2	13					16	15

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 584 ha. store ejerlav var i 1682 opdyrket 54%. Byen havde da et ekstensivt 4-vangsbrug og takseredes i 1684 meget lavt til 85 tdr. htk. mod 130 tdr. i 1844. Ejerlavet udgjorde indtil 1555 Viby sogn. Kirken lå på "næsset" umiddelbart syd for Viby. I 1555 indlemmedes Viby i Udby sogn. En mølle, Vibe Mølle, nævnes fra 1545. Den lå isoleret i ejerlavets sydøstlige del.

Viby strimmeludskiftedes i 1796 og siden er 4 gårde flyttet ud.

I 1472 skødede Ejler Hardenberg (til Vedtofte mv.) 1 gård i Viby til Helligånds-huset i Assens. Formentlig 1 af de 2 gårde som Assens Provsti besad i 1664. Kronen besad under Hindsgavl Len (i 1586) 2 selvejergårde og 1 fæstegård, men allerede samme år afhændedes en del heraf til Tybrindgård. Blandt adelsgodset kan nævnes, at Iversnæs (Wedellsborg) i 1520 besad 1 enkelt gård. I 1664 var de 11 adels-gårde spredt på adskillige lodsejere. Viby Mølle hørte til den svenske adelsslægt Bjelkes gods på vestfyn. 100 år efter var 10 af byens gårde samlede under grevskabet Wedellsborgs hovedgårde Minendal og Sparretorn, medens Hindsgavl endnu i 1775 ejede en enkelt gård (Vesterlykke). Senere er Wedellsborg øjensynlig kommet i besiddelse af stort set hele byen, der endnu var fæstegods i 1903.

Antallet af gårde stiger beskedent fra 14 i 1600-tallets begyndelse til 18 i 1903. Husene var allerede talrige i 1664, men flere af dem var da øde - ja et havde ikke været til "i mands minde". På grund af den sene overgang til selveje udviklede hus-tallet sig kun i beskedent omgang igennem det 19. årh., ligesom befolkningsvæksten fra 1787 til 1901 er under det normale.

Gårdene var i 1684 forholdsvis små. Byen egaliseredes i forbindelse med udskiftningen.

FYNS AMT	Herred:	Kommune:	Sogn:
	Vends	Nr. Åby	Udlby

Sammenfattende vurdering:Ingen
interesse:☐

Interesse:

☒Stor
interesse:☐Særlig
interesse:☐**Landsbytypologisk vurdering:** interesse

1) Anlægstype.

Den middelstore adelby af vikingetids navnetypen -by er randplaceret i sit ejerlav og har å-orientering. Byformen er slynget-vejby. Viby var indtil 1555 kirkeby og ejerlavet udgjorde et selvstændigt sogn. Ejerlavet rummer desuden Viby Mølle (nævnt fra 1545).

2) Udviklingstype.

Byen samledes i løbet af 1700-tallet under grevskabet Wedellsborg og gårdene egaliseredes i forbindelse med udskiftningen. En meget sen overgang til selveje medfører en ret beskeden ekspansion i det 19. årh.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og forholdsvis typeren anlægstype med få udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: interesse

- 1) Bytomten er delvis bevaret.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en del hegn.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: Viby kirkes tomt. Viby mølles tomt.

Bygghjergård

Avbjerggård

Enggård

Mindegård

Viby

Ellerød

Rens

29

